МЕЖДУНАРОДНЫЙ ДВУЯЗЫЧНЫЙ РУССКО-АРМЯНСКИЙ ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Գործարար

ГОРЦАРАР

ИЮЛЬ-СЕНТЯБРЬ № 7-9 (135-137) 2010 г.

Իմ թափառ կյանքի ուղիները ձիգ
Ողջ մոլորակը արին ոտնատակ,
Հանուն մի հեռվի գոյի անցողիկ
Օջախ հիմնեցի օտար երկնի տակ:

Բայց հեռաստանը որքան էլ գերեց,
Ես խորթ զավակի դերում մնացի,
Տան տերը անվերջ հայացքը թեքեց,
Թե եկել եմ խլեմ կտորը հացի:

Ժպիտն աչքերին վրաս թարս նայեց՝
Մնինչ նախանձը իր թունոտ հոգում,
Վիրավորանքս հանց կայծակ ճայթեց
Եվ ես ոռբացա իմ սրտի խորքում:

Իմ ճարտար ձեռքով, մտքով պրպտուն
Իր տունը, տեղը, իրոք, շենացավ,
Հաղթեցինք իր հետ անարգ թշնամուն,
Ժամանակն անցավ, այդ էլ ուրացավ:

Իզուր եմ ապրում ես այսպես անհաշտ,
Հանգիստ կգտնեմ լոկ հայրենիքում,
Որ ոգեկանչ է եւ արեւը շատ
Եվ արմատներս է պահում իր խորքում:

Միրավան ՍԵՎՈՒՆԻ

Հայրենիքի հողը... խորհրդավոր է եւ անբացատրելի հզորություն ունի: Հայրենիքը հողն է, հողն ավանդապահ է, հողն է ստեղծում եւ կաղապարում ազգությունը: Եթե հողը կորսվի, ամեն ինչ կորած է: Մեր պապերը ծնվել են այդ հողից եւ նորից վերածվել են այդ հողին: Մենք ինքներս էլ ծնվել ենք այդ հողից, սնվել ենք այդ հողով, այդ հողով է շինված ու զանգված մեր ոսկորը, մեր արյունը, մեր հոգին: Մեր բյուրավոր նախահայրերի հողն է մեր մեջ...

Ավետիք ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ

Հարկավոր է միայն անկեղծությամբ սիրել հայրենիքը, անձնվիրաբար գործել:

... Ով որ կամենում է զորավոր տեսնել յուր ազգը եւ հաղթող՝ հայրենիքը, նա պիտի ընտանիքները խնամե ինչպես մի հոգատար պարտիզպան, որ ծառի ճյուղերը զորացնելու եւ նրանից պտուղ քաղելու համար խնամում է ծառի արմատները, որոնք թեպետ հողի մեջ են եւ չեն երեւում, բայց իրենց մեջ ամփոփում են ծառի կենդանությունը:

ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Բայց քեզ, Հայաստա՛ն, վերեւից չպետք է նայել: Պետք է կանգնել քո ձորի ափին եւ գլխապտույտ ունենալ: Պետք է կանգնել քո սարի փեշին եւ չտեսնել գագաթը: Պետք է կանգնել քո ծովի եզրին ու չտեսնել ծովը: Քո ծաղկած ծիրանենու բունը մոտիկից պետք է տեսնել: Երբ քարով շաղված քո հողի վրա ես, հորիզոնները այնքա՛ն շատ են:

... Ու ես ավելի լավ հասկացա, որ դու սրտի չափ փոքր ես, աշխարհի չափ մեծ:

Մուշեղ ԳԱԼՇՈՅԱՆ

Միեր Չատինյանի ճանապարհի սկիզբը խոստանում է լուսավոր ապագա

Արվեստի մարդու անձնագրային տարիքը սովորաբար ստում է: Տասնութամյա կայացած բանաստեղծ, բայց տասնութամյա հանճար Պետրոս Դուրյան, կամ ջահել իմաստուն իննամյա պատանի Մարտիրոս Սարյան, և այսպես շարունակ ու անընդհատ...

Արվեստը սեր է, իսկ «սիրուն բոլոր տարիքներն են հպատակ»:

Միեր Չատինյանը ընդամենը քսան տարեկան է, բայց արդեն կա նկարիչ, որ ունի «տեսողություն» և, կամոք Աստծո, ճանաչում է արվեստ տանող կածանները: Իսկ կածանը միշտ գտնում է մեծ ճանապարհը: Ու «տեսողություն» ունեցող Միերին մնում է միայն կտավին ու թղթին հանձնել իր մտորումները, որսալ Հազարան հավքի ընկնող փետուրի զգույշ շարժումը:

Չորս տարի է, ինչ գույների ու գծերի աշխարհում է: Ավարտում է Վանաձորի Հովհ. Թումանյանի անվան պետական մանկավարժական ինստիտուտի կերպարվեստի բաժինը: Նկարում է անհագուրդ նվիրվածությամբ, սեր դնելով կտավի սպիտակ հարթության վրա: Ճիշտ է ասված աշխատասիրությունը տաղանդի կարևոր առանձնահատկություններից է:

Երիտասարդ ստեղծագործողի արվեստը իր ծարավը հագեցնում է կյանքի աղբյուրներից:

Եվ այն նորը, որ Միերը նկարներով մատուցում է մեզ, բուն էությամբ, իմաստով կցորդված, համընկած է արտահայտամիջոցների ձևավորման և մյուս գումարելիների հետ և արված չէ հենց այնպես ինքնանպատակ, արված չէ լոկ մոդայիկ ու ինքնատիպ երևալու համար:

Թումանյանը գաղթականների հետ

Միերի նկարաշարքերում դիտվում է գունամտածողության նոր տեսանկյուն, տպավորությունը խտացնում են գույների ընդգծված համադրությունները և ձևերի կերպափոխությունը:

Հերթափոխվում են գույները կարմիրն ընդգծուն կտրուկությամբ փոխակերպվում է սևի, դեղինը սահմանակցվում կապույտին, կանաչը խուսափում դարչնագույնից:

Միերը հակված չէ կրկնության ու ստեղծագործական տեղապտույտի: Դա է վկայում թեմաների բազմազանությունը նրա նկարներում:

Երկուսով

Գաղթի ճանապարհին

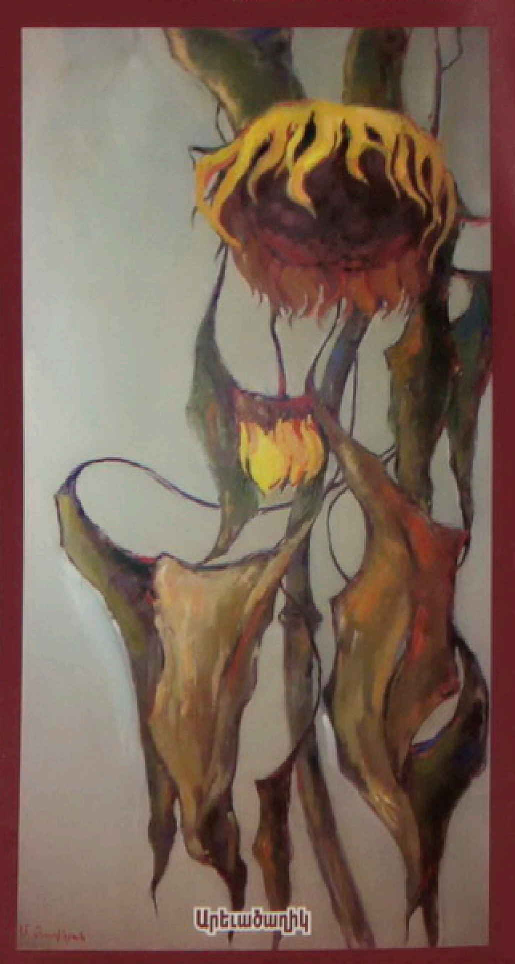
Վերնագրեցի այսպես և միտքս ավարտում եմ նույն տողերով ճանապարհի սկիզբը խոստանում է լուսավոր ապագա, և Միերից է կախված նրա ընթացքը:

Լեւոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Գողգոթա

Արեւածաղիկ

ПУСТЬ ЖИВУТ И ПРОЦВЕТАЮТ АРМЯНЕ В УКРАИНЕ!

Мы должны помнить об отваге и храбрости людей из армянского народа, которые проявили на протяжении скольких веков в совместной с нами жизни в деле защиты Каменеца, Язловеца и Львова, как и других пограничных крепостей.

Ян Собеский
Король Польши
1685 г.

По приглашению моего двоюродного брата, академика **Рубена Акопяна**, я, московский математик Виктор Ваганян, погостил у них в Львове. Я прилетел в город Львов 12 июня 2010 года из Москвы на крошечном самолёте и на нём же вернулся через неделю.

Кто такой Рубен Абгарович Акопян? Один из самых выдающихся автобусных конструкторов в мире, один из основных создателей знаменитых автобусов ЛАЗ. Рубен Абгарович один из первых в мире авторов пневматической подвески автобусных средств. В СССР впервые был создан автобус на пневматических подвесках (в начале 60-х годов) и представлен на соискание Ленинской премии. Ежегодный экономический эффект от этого изобретения Р. А. Акопяна по тем советским деньгам составлял 30 млн. руб. в год! Премия не была получена по смешной аргументации: мало автобусов было выпущено. А было выпущено 600 автобусов! Сколько же требовалось? 6000?! Вообще-то премия выдаётся по значимости изобретения, а не по его тиражу.

О том, насколько плодотворно работал Рубен Абгарович, говорят хотя бы его звания, степени и титулы:

- Действительный член Транспортной Академии Украины.
- Заслуженный деятель науки и техники Украины.
- Заслуженный изобретатель Украины.
- Заслуженный рационализатор Украины.
- Доктор технических наук.
- Профессор.
- Титулированный профессор Польши.

Профессор Акопян был начальником конструкторского бюро ЛАЗ, много лет возглавлял кафедру «Автомобили» Львовского политехнического института, преподавал в вузах Украины и Польши, вёл плодотворную научную и педагогическую работу. Сейчас Рубен Абгарович на пенсии: ему 81 год. Несмотря на почтенный возраст, Рубен Абгарович продолжает свою научную деятельность в Украине и в Польше. Он член ряда Учёных советов Украины и Польши. Недавно в Варшаве на польском языке вышла энциклопедия «Кто есть кто» о выдающихся деятелях Польши. В ней представлен также наш славный соотечественник Рубен Абгарович Акопян.

Супруга Рубена Абгаровича, Оксана Андриановна, также из мира учёных, преподавала в Львовском медицинском институте. У Рубена Абгаровича две дочери – Гаяне и Анаида и два внука – Олег и Оксана. Гаяне Рубеновна Акопян – доктор медицинских наук, заместитель директора по науке Института наследственной патологии Академии медицинских наук Украины. Её супруг, Владимир, врач, а сын, Олег, студент, будущий архитектор-дизайнер. Я с любовью и пользой для себя общался с этой интеллектуальной и духовно богатой семьей. Жаль, не удалось встретиться с Анаидой и его семьей. Анаида – врач, её дочь Оксана, недавно окончила университет, специалистка по компьютерам…

- Армяне – катализаторы, - говорит Гаяне. Она смотрит на свои армянские корни и на армян в целом как генетик.

- Армян ныне объединяют Геноцид и Карабах, - говорит Гаяне, - к сожалению, есть правда в шутке КВН-щиков РУДН: «Армения – офис армян».

- Миссия армян в славянском мире - самоутверждение и самосохранение славян…

Сильно сказано. Мы с Олешкой с удивлением восприняли эту далеко не простую мысль Гаяне…

Чтобы понять Гаяне, необходимо иметь представление о вкладе галицких армян в историю, науку и культуру. Вот несколько знаменитых имён:

Лазарь Андриасович в 1550 году основал типографию в Кракове. Дело отца продолжил сын – **Ян Янушевский**. Типография работала 63 года.

В 1600 году в Львове работала армянская типография. В 1615 году **Ян Кардаманян** основал там же армянскую типографию, которая 15 декабря 1616 года выпустила первую книгу «Пластырь Давида». Были напечатаны также астрологические и медицинские книги. До этого книги на армянском языке печатались, главным образом, в Амстердаме, Париже, Риме, Венеции, Константинополе и Падуе. Яна Кардаманяна иногда называют «Гованессом Карматанянцем». Имени «Ян» соответствовало имя «Ованес».

Гжегож Пирамович (1735-1801) – великий польский просветитель, один из крупных реформаторов польского просвещения (Педагогическая энциклопедия. – М.: 1966, т. 3).

Теодор Торосович (1789-1876) – выдающийся химик и фармацевт, основатель знаменитого курорта **Трускавец**, первоисследователь лечебных минеральных источников Трускавца, Маршина, Немирова, Дрогобыча, Великого Любеня и др.

Мариан-Флориан Огончик-Закшевский (1803-1831) – доктор медицины, психиатр, фармацевт, исследователь минеральной воды «Нафтуся», основатель курорта «Шкло». А прожил всего 27 лет…

Ян Игнаций Лукасевич (1832-1882) – величайший польский химик. В 1838-1885 гг. Лукасевич занимался научными исследованиями в Львове, в аптеке **Петра Миколоша** (Петроса Микаэляна). В 1852 году Лукасевич впервые в мире осуществил крекинг (перегонку) нефти и получил керосин и побочный продукт: мазут, парафин и гудрон. Лукасевич создал первую в мире керосиновую лампу и провёл освещение больницы в Львове. В 1853 г. началось серийное производство керосиновой лампы. Крупнейшие города Европы и США стали освещаться лампами Игнация. В 1854 г. на Юго-востоке Польши в районе Кросно Лукасевич прорубил первые нефтяные скважины и организовал перегонку нефти. Лукасевич основатель первого в мире завода по дистиллированию керосина. В 1860 г. Лукасевич получил первый асфальт из «отходов» нефти. В 1861 г. Лукасевич прорубил десятки скважин, построил множество перегонных заводов и асфальтовых фабрик, стал мультимиллионером. Свою идею использования водяных буров Лукасевич не успел воплотить на практике: великий химик умер. В 1952 г. в Кросно ему поставили памятник, а на месте первой скважины в Бобриче открыли музей Лукасевича. (Станислав Бржозовский. Игнаций Лукасевич. – Варшава, 1974). Много ли армян знают, что керосин и керосиновую лампу изобрёл армянин? Так ведь это эпохальное для цивилизации открытие! Если мы себя не знаем, то, как нас будут знать другие?

Карл Микула (1819-1897) – выдающийся польский композитор и пианист, один из лучших в мире исполнителей творчества Шопена, один из основателей Галицкого музыкального общества и консерватории.

Юзеф Никорович (1827-1890) – автор гимна польских патриотов «С дымом пожарищ». Вспомним, что армяне являются авторами гимна (слов) СССР (**Габриэл Эль-Регистан**) и гимна Эфиопии (**Геворг Налбандян**). Среди армян много патриотов других народов. Вспомним главу Венгрии в годы Второй мировой войны Ференца

➲4

3⊃

Салаши. Вспомним национального героя Франции **Мисака Манушяна**, командира отряда французского Сопротивления «Сталинград», замученного фашистами. Два фанатичных патриота своих стран, Салаши и Манушян, два армянина, фактически, воевали против друг друга.... Заметим, что великий патриот Франции Мисак Манушян писал прекрасные стихи... на армянском языке.... Салаши же был оторван от своих армянских корней.... Манкурт выродился в инородного фашиста. Это две стороны одной медали – манкурт и фашист. Манушян был армянским патриотом и в своём родовом патриотизме нашёл место для любви к доброй чужой стране, оказавшейся в беде. Чудом спасённые от Геноцида Мисак и его армянские товарищи поднялись в смертельную битву и погибли за свободу Франции. А самый результативный советский лётчик-штурмовик **Нельсон Степанян** за свободу России наносил фашистам смертельные удары и над Балтийским морем, окружённый армадой вражьих истребителей, направил свой горящий самолёт на фашистский военный корабль…. В то же время австрийский полуармянин-полунемец лётчик-истребитель Перч Зудерман-Давтян сражался за Германию. Перч сбил 613 самолёта!!! Среди советских истребителей лучший показатель у трижды Героя Советского Союза, маршала авиации, славного сына украинского народа **Ивана Кожедуба** – 64 самолёта. Два великих лётчика, армяне Нельсон и Перч, воевали против друг друга… Такова судьба рассеянного по миру народа.

Вернёмся в старый Львов.

Профессор Львовского университета **Садок Баронч** (1814-1892) – историк галицких армян. Известен также под именем Пиотр Барончь.

Были и другие знаменитые армяне с фамилией Баронч.

Тадей Баронч (1849-1950) – выдающийся польский архитектор и скульптор, автор памятника королю Польши **Яну Собескому** в Львове. Памятник ныне установлен в Гданьске. Баронч - автор скульптурной композиции «Львовская статуя свободы» (на здании этнографического музея).

Роман Баронч (1856-1930) – выдающиеся хирург, доктор медицины, профессор Львовского университета.

Юлиан Актавиан Захаревич (1837-1898) – архитектор, профессор Львовского политехнического института. По проекту Захаревича в 1877 г. построен главный корпус Политехнического института. Захаревич - автор ряда зданий, украшающих Львов.

Польские художники-армяне: отец и сын **Павел** и **Шимон Богуши** (конец XVI и начало XVII вв.), **Ежи Шимонович** (1660-1711), **Рафаэл Гадзевич** (1803-1886), **Генрик Родоковский** (1823-1894), **Александр Августович** (1856-1944), **Каетан Стефанович** (1858-1920), **Тедор Аксентович** (1859-1939), **Людвиг Тирович-младший** (1901-1958) и др. Людвиг Тирович-младший в 1932 г. основал Союз львовских художников. Он же был одним из основателей сообщества львовских художников-авангардистов.

Ян Болоз-Антонович (1858-1922) – польский искусствовед, член Краковской Академии наук, изучал культуру и искусство древних и галицких армян. По его инициативе в Львовском университете была основана кафедра армянского языка. По его проекту в начале XX в. была выполнена реставрация Армянского Собора.

Много было учёных среди галицких армян. У них ФИО польско-армянские: **Шимон Кшиштофович**, **Акоб Теодор Минасович** (начало XVIII в.) и т.п.

Мариян Тирович (1901-1990) написал около 4000 биографий выдающихся людей. Ценнейший материал для историков.

Для представления всех выдающихся учёных-армян Галиции, современных львовских учёных-армян и их творений требуются исследования коллективов профессионалов в каждой области. Я лишь могу отметить, что научное наследие наших галицких соотечественников огромное, оно настолько велико, что даже перечисление имён учёных и их открытый задача энциклопедическая. Можно лишь помечтать, что когда-нибудь такая Энциклопедия будет создана (желательно, на армянском, украинском, польском, русском и английском языках). За основу к «Энциклопедии Галицких Армян» можно взять книги **А. Якубовича** и **М. Тировича** о выдающихся людях Галиции. Увы, не моя это сфера. Я приехал во Львов повидать родственников и город, а не об энциклопедиях мечтать…

Армянам были бургомистры Львова:

- **Бартоломей Зиморович** (1597-1677);
- **Юзеф Яськевич** (1719-1794), он же секретарь короля **Станислава Августа Понятовского**;
- **Якуб Теодор Бернатович** (1713-1789), он же председатель армянского суда;
- **Годзимир Малаховский-Налевич** (1852-1908).

Вспомним также **Бедроса Захаревича** (XVII в.) - придворного ювелира короля **Яна Собеского...**

Обратим внимание на популярное у галицких армян имя «Ян». Это имя армяне любили не просто из-за краткости и красоты. У гиперкосмополитичных в наших именах есть какое-то чутьё на имена армянского происхождения. Имя «Ян» есть одна из форм армянского мужского имени «Ван», имеющее целый спектр значений: Бог, мужчина, мальчик (слово «ван» имеет значения и другого рода, но здесь их рассматривать не будем). Быть может, не случайно китайцы в слове «ян» видят мужское начало? И не случайно это слово стало самым распространённым армянским фамильным окончанием… Имя «Ван» у армян имеет разные варианты и дополнения: Ован, Ованес, Ваник, Ванатур…. По миру это имя пошло как в изначальной форме «Ван», так и в разных модификациях: Иван, Иоанн, Йонас, Вано, Ванесса, Ян, Янош….

Имя «Ян» в форме «Янош» имеется у венгров. Среди носителей этого имени – величайший венгерский математик **Янош Бойли** (1802-1860). Он независимо от **Лобачевского** и почти одновременно с ним открыл неевклидовую геометрию (1832). Фамилию «Бойли» часто искажают: Бойальи, Бояльи, Больяй, Бойаи и т.п. Основателя рода **Бойли** звали **Оганес Бойли.** Двухметрового Оганеса за рост называли Бойли, т.е. Рослый (арм.). В доме трансильванского армянина Оганеса Бойли через двести лет родился гениальный мальчик Янош Бойли. Отец Яноша был профессором математики. Имя отца Яноша - «Фаркаш» («Паркас»). «Паркас» - «Божья слава» (арм.). Имя матери Яноша – «Сусан» («Шушан»). «Шушан» - «Лилия» (арм.). Янош был ярым дуэлянтом, буйным, вспыльчивым, эмоциональным... типичным армянином, хотя об этом его биографы стараются не знать.

Аналогично имени «Ян», любимого европейскими армянами в 19 веке, у армян в 20 веке в особом почёте кельтское имя «Артур». Кельты выходцы из армянской провинции Keltn. Они сохранили исконно армянское имя «Артур» («Богдан»), а армяне не сохранили. Теперь на подсознательном уровне армяне почувствовали в этом имени родственника и стали давать его своим детям.... Поистине причудливый армянский мир!

Армяне любят также имя «Эмин». Согласно Словарю Армянских Букв академика Геруни на древнеармянском языке слово «ин» был одним из синонимов слова «человек». «Ин эм» или «Эм ин» означало: «Я человек». Может быть, не случайно китайцы в слове «ин», т.е. в человеке, видят женское начало?

Из львовских армян происходил величайший румынский поэт **Михай Эминеску** (1850-1889) - лирик космического масштаба. Его настоящая фамилия – **Эминович**. Мне кажется, Эминеску с того света спрашивает у меня:

Что ищешь ты в дубраве сонной
Среди трепещущих ручьев?

- Ищу тени забытых предков…

Сокровенный фильм **Сергея Параджанова ТЕНИ ЗАБЫТЫХ ПРЕДКОВ** приобретает непостижимый смысл…

Сергей Параджанов – Саят-Нова в кино.

Величайший армянский гусан Саят-Нова сочинял песни (музыку и слова) четырёх народов – армян, грузин, турок и персов. Сказать, что он пел на четырёх языках – ничего не сказать. Саят-Нова творил и исполнял свои творения от души народа, на языке которого сочинял. Это родовой армянский космополитизм. Таким родовым космополитом в киноискусстве был Сергей Параджанов. Величайший армянский кинорежиссер Сергей Параджанов создавал фильмы о пяти народах – армянах, украинцах, гуцулах, грузинах и азербайджанцах. Родовой армянский космополитизм ярче всего проявлялся в колоритной среде старого Тифлиса. Тифлис дал миру целое созвездие знаменитых армян:

- композитор-песенник, поэт и певец **Саят-Нова;**
- диктатор-реформатор России **Лорис-**

⊃5

4⊃

Меликов;

- миллионер-благодетель **Александр Манташев;**
- художник **Акоп Овнатанян** (Овнатаны - семья художников в нескольких поколениях);
- классик армянской литературы, драматург **Габриэл Сундукян**;
- руководитель Бакинской Коммуны **Степан Шаумян;**
- композиторы **Арам Хачатурян** и **Микаэл Таривердиев;**
- кинорежиссеры **Сергей Параджанов** и **Рубен Мамулян;**
- девятый чемпион мира по шахматам **Тигран Петросян;**
- астрофизик **Виктор Амбарцумян;**
- физик-ядерщик **Кирилл Щелкин...**

Армянская общественность, тем более, неармянская, почти не знает засекреченного учёного **Щелкина Кирилла Ивановича** (Метаксяна Киракоса Ованесовича). Щёлкин – один из создателей ядерного щита СССР, Трижды Герой Социалистического Труда, лауреат Ленинской премии, четырежды лауреат Государственной премии СССР, первый руководитель и главный конструктор ядерного центра Челябинск-70…

Тифлис был породнившимся городом и для нетифлисских армян, выдающихся учёных братьев **Алиханянов** и братьев **Орбели.**

В Тифлисе творили и похоронены великие армянские писатели **Раффи** и **Ованес Туманян.**

Тифлисская интеллектуальная среда породила и **Рубена Акопяна...**

Тифлис дал миру очень много выдающихся людей. Назову ещё одно имя – **Сергей Оганов** – Герой Советского Союза. Командир противотанковой батареи, лейтенант Сергей Оганов один из самых почитаемых героев ростовчан. Его батарея под Ростовом вступила в неравный бой с фашистской танковой колонией. Батарея перекрыла дорогу и отбивала танковые атаки противника до последнего бойца… Ребята остались под гусеницами танков, но не отступили…. Сергею было всего двадцать лет…

В обществе галицких армян формировался **Ян Рустем** (1762-1835) – классик литовской живописи родом из Константинополя… Литовцы его называют Йонасом Рустемасом.

Самый известный польский армянин XX века – великий кинорежиссер **Ежи Кавалерович.** Во время СССР он несколько раз приезжал в Армению.

Польско-армянские корни имели выдающиеся военачальники – маршалы Советского Союза **К. К. Рокоссовский** и **М. Н. Тухачевский,** и… фельдмаршал Гейнц Гудериан. Об этом можно прочитать в книге: **Якубович А. Биографический словарь польских армян. – Варшава, 1998** (на польск. яз.), а также в французском журнале **Мессия** за апрель 1965 года (на франц. яз.). Фамилию Гудерина принято выводить из выражения «Гут ариан» («Хороший ариец» или «Хороший армянин»). Гудериан родом из-под Гданска, где было много армян…

Я целую неделю знакомился с Львовом. В центре города множество церквей и памятников. Каждый дом – произведение искусства. Все дома разные и все имеют своё лицо. Я не ходил по музеям. Лучший музей Львова сам Львов.

Мне город показывал Рубен Саакян, уроженец Гюмри, бывший студент проф. Р. А. Акопяна, тоже «технарь», ныне на пенсии. Саакян уже полвека живёт в Львове, у него здесь дети и внуки родились. Одним словом, «западенец». Западенец он в кавычках, а Человек и Армянин без кавычек.

Я не стану поимённо писать обо всех современных представителях нашего народа, с кем мне не довелось общаться (их ныне в Львове примерно 2000). Однако, без некоторых имён моё «львовско-армянское эссе» останется неполным. Проще писать о классиках, о заслугах которых мы знаем почти всё, а о ныне живых людях, не зная их, трудно писать. Могу лишь сказать им: «Спасибо!» За восстановление Армянской церкви (была закрыта в 1946 г.), за прекрасную реставрацию внутри здания церкви, за прекрасные песнопения, за воскресную армянскую школу при церкви (спасибо учительнице Рузанне Мкртчян!), за хачкар (крест-камень) памяти жертв Геноцида….

На церемонии вновь открытой в 2003 году Армянской Апостольской Церкви присутствовал наш неистовый гений – **Шарль Азнавур!**

Как я узнал из местных источников, главная роль в восстановлении Львовского Армянского Собора принадлежит **Нверу Мхитаряну** - депутату **Верховной Рады Украины**, в то время президенту **Союза армян Украины.** Большое спасибо ему и его сподвижникам – **Виталию Григорянцу**, владельцу нефтяной компании «Альфа нафта», **Карлену Шириняну,** региональному директору компании, **Ануш Балян,** директору Закарпатского института агропромышленного производства, доктору медицинских наук, члену-корреспонденту УААН! В это богоугодное дело внесли свой вклад руководители и все члены общества «Родник»: **Вера Вартанова, Азат Амизян, Карло Саркисян, Вардгес Арзуманян, Альберт Арутюнов, Артур Минасян** другие. Я с благодарностью назвал имена председателей и благодетелей общества Ахпюр-Родник, под их именами подразумевая всех, кто способствовал возрождению Армянской церкви. И, разумеется, велика миссия армянских священников **Натана Оганесяна, Григориса Бунатяна, Тадеоса Геворгяна...** Пусть они всегда останутся на уровне анийско-галицких священников и благодетелей, о которых я промолчал в силу грандиозности темы и ограниченности моих познаний в этой сокровенной области. Однако об этих святых людях профессионально и обстоятельно написано и ещё напишут на польском и украинском языках. Жаль, что пока на родном армянском языке мало литературы о галицких армянах….

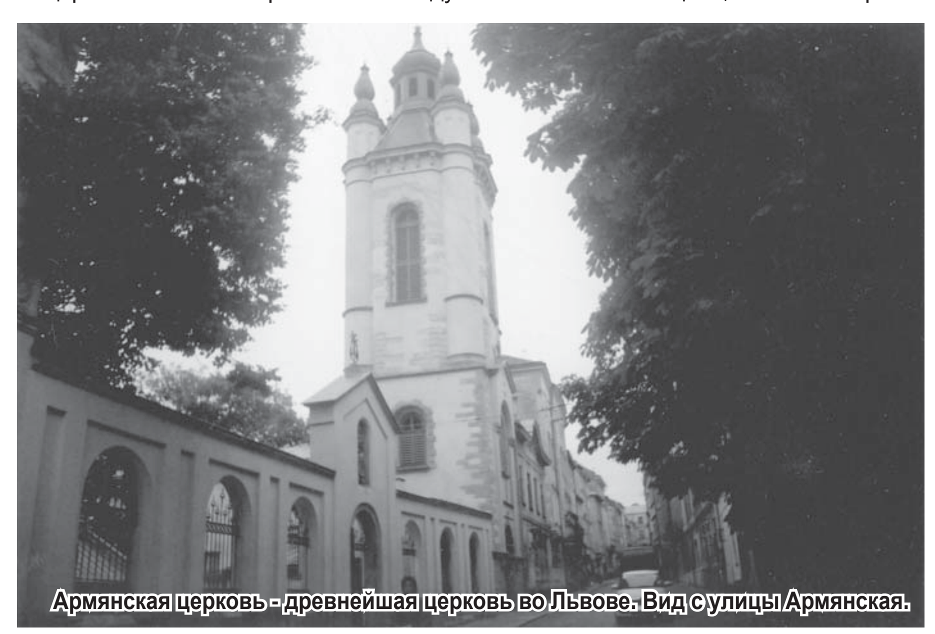
Прекрасен Церковный хор (создан в 2000 г.). Многие украинцы приходят на Литургию в Армянскую церковь, дабы послушать родниковые песнопения Армянского хора. Большое спасибо основателям хора Андрею Шкрабюку и Оресту Гелитовичу!

Вернёмся в исходную точку.

В 1363 году в Львове был сооружен **Армянский Кафедральный Собор Успения Пресвятой Богородицы.** Исторические источники сообщают, что Собор был построен неизвестным армянским архитектором по проекту Собора в Ани. Строительство спонсировали армянские меценаты **Акоб из Кафы** и **Фанос** из **Кесарии (Гамирк, Малая Армения).**

Во дворе Армянской церкви стоит столб-памятник **Центр Европы.** Рядом – обломки привезённого переселенцами в XIII в. из Ани памятника. Отметим, что памятники армянской культуры в Львове реставрируются на средства Польши и общества «Ахпюр» («Родник»), представляющую львовскую армянскую общину. Не все помещения Армянской церкви возвращены, но и на том спасибо! Никто во имя исторической правды никому ничего не

⊃6

Армянская церковь - древнейшая церковь во Львове. Вид с улицы Армянская.

5⊃

возвращает. Надо выкупить. Таковы законы капитализма. Во внутреннем дворе церкви похоронен ряд деятелей Армянской общины Львова. Из их надгробных плит образован каменный пол, по которому ходят посетители. Сами усопшие так захотели. Чтобы… по их могилам ходили люди и своими ногами стирали их грехи. Какая скромность и какое величие! Говорят, их кости перезахоронены. Но не это главное. Главное – их Высокая Мораль. Московским туристам об Армянской церкви

В церкви идёт молебня.

увлекательно и интересно рассказывал дьякон Армен. Я слушал его и думал: «К какой группе людей я принадлежу? Московским туристам? Дьякону и новоявленным львовским армянам? К моим львовским родственникам? К эрзрумским армянам, откуда мои предки? Или я материализованная тень галицких армян?». «Я – частица всех и всего». Сделал я такой вывод и сразу отменил: «Я никто и ничего». Я просто понял, что галицкие армяне - это Армяне. Что все эти странно-великие люди с неармянскими фамилиями - Истинные Армяне.

Армянская Апостольская Церковь в Львове совершила удивительный круговорот: родилась как армянская, позже в результате хитроумных манипуляций польских властей стала католической, а теперь **ВЕРНУЛАСЬ НА КРУГИ СВОЯ...** Армян-католиков в Львове практически не осталось: они уехали на Запад, растворились среди местных этносов, исчезли как армяне… Приятно, что в Армянскую церковь – в древнейшую сохранившуюся церковь Львова, кроме армян, ходят местные украинцы, посещают туристы: поляки, русские, немцы, австрийцы, французы, итальянцы, венгры, румыны...

Раньше здесь был **Армянский квартал, улицы Армянская, Поперёчная Армянская, Нижняя Армянская...** Ныне Поперёчная Армянская улица - улица Друкарская, а Нижняя Армянская улица - улица Леси Украинки. Армянской по названию осталась Армянская (Вірменська) улица. А Армянская улица в Каменец-Подольском в советский период переименовалась в улицу… палача казачества Свердлова. Какое отношение имеет к **Каменец-Подольскому** этот кровопийца? У русских вызывает понятный негатив переименование в Львове улицы Лермонтова в улицу Дудаева. А чем лучше Свердлов Дудаева?

Другие армянские церкви: церковь св. **Анны** (1185), церковь св. **Якова** (1400), церковь св. **Креста** (построена в XI веке, а в 1629 г. реконструирована) - не сохранились. Австрийские власти в 1794 г. армянам оставили лишь Кафедральный Собор и церковь св. Креста. Церкви св. Анны и св. Якова (Яцека) снесли, а церкви св. Креста ждала участь тюрьмы (позже её восстановили стараниями ректора высшей школы МВД Ортынского В.Л.).

Первая армянская церковь в Каменец-Подольском была основана в 1398 году. Армяне в Каменец-Подольском поселились по приглашению князя **Федора** в 1062 году (Винокур И.С., Хютон Г.Н. Каменец-Подольский. – Львов, 1981 г., с. 48).

В Каменец-Подольском в XVIII веке армяне возглавляли магистрат. Армянин, инженер, генерал-лейтенант **Ян де Витте** и его сын, архитектор, генерал-майор **Йозеф де Витте** были комендантами Каменц-Подольской крепости. Йозеф де Витте – автор Доминиканского Собора в Львове. Иногда автором Собора называют Яна де Витте. Я назвал автором Йозефа: архитектором был сын, а не отец. Если я ошибся, то ошибка небольшая: отец и сын для Бога одно целое. А для нас, армян главное, что наши предки на чужой земле созидали, а не разрушали.

А Каменец-Подольские армяне Я. Шагин и Тер-Габралевич были делегатами сейма в Варшаве. Тоже почётно.

В 10-15 км севернее Каменц-Подольска находились сёла **Великие Армяне, Малые Армяне** и **Армянские хутора.** Сёла основаны армянами в XIII веке. Ныне там нет армян. В 1947 году они переименовались в Великозалесье, Малозалесье и Залесье-2. Что поделаешь? Армян-то нема? Кто должен на чужбине сохранять память об армянах, если не сами армяне? Так по всему миру… Город **Арменополис** в Венгрии, например, ныне город Герла… Время стирает наши следы…

С благодарностью отметим, что польские и украинские историки написали о галицких армянах множество научно достоверных книг и статей. Писали они свои произведения с любовью к армянам. Это – самое ценное. В Украине в старину даже был тост:

- ХАЙ ЖИВУТЬ і ПРОЦВіТАЮТЬ ВіРМЕНИ НА ВКРАїНі!

Его, увы, ныне произносят всё реже…. Обратите внимание на эти слова! Это выражение отношения украинского народа к армянам. Ни об одном другом народе у украинцев нет аналогичного тоста. Ценили, уважали и любили украинцы средневековых армянских переселенцев. Это было и есть взаимное чувство симпатии между двумя трудолюбивыми и многострадальными народами.

В 1256 г. русский князь **Данило Галицкий** у подножья горы Высокого Замка основал город и по имени своего сына Льва назвал **Львов.**

В Украине Данило Галицкого называют украинским королём. Мотивы новой терминологии понятны, но нет тут фальсификации. Во-первых, в XIII веке современные украинцы назывались русскими. Во-вторых, многие русские княжества в то время, фактически, были маленькими царствами.

До основания Львова на этом месте уже существовало старое русское поселение **Подзамче,** где находился также армянский монастырь **Ачкатар** при Армянской церкви святой **Анны,** построенной в 1183 году. Наличие армянского религиозного центра означает наличие армянской общины. Следовательно, до переселения армян из Ани во Львов в XIII веке там уже существовала армянская община, которая, видимо, согласовала с Даниилом Галицким вопрос переселения и размещения анийских армян.

В исторических источниках XV-XVIII вв. о Подзамче сохранились названия **Армянская река, Армянский мост, Армянская.** Это свидетельствует о том, что на Подзамче находилась большая армянская колония. (Криткяевич И.П. К вопросу о начале армянской колонии в Львове. ИСД, Киев, 1965, с. 125).

О присутствии влиятельного армянского фактора в этом регионе в древнейшие времена говорят многие топонимы, имеющие армянское происхождение:

«Карпаты» от армянского «Кар пат» - «Каменная стена»;

«Краков» от армянского «Крак» - «Огонь»; «Краков» - «С огнём»;

«Варшава» от армянского «Шаваршаван» - «Поселение Шаварша», и др.

Вот, что пишут украинские учёные:

- В истории южно-русского города среднего периода армянам принадлежит весьма видное место. Без всякого преувеличения

⊃7

6⊃

можно сказать, что наиболее крупные торговые центры южной Руси, как Львов, Луцк, Каменец-Подольский, обязаны в значительной степени своим богатством, блеском и значением преимущественно армянам (Линниченко И. А. Черты из истории сословий Галицкой Руси. – М., 1984, с. 220);

- Армяне были лучшими скорняками в Львове, славились выделкой лучших в Европе сафьянов, замши и кордибанов (Кись Я. П. Участие армян в развитии г. Львова в XV-XVIII вв. - ИСД, Киев, 1965, с. 137-138);

- Согласно некоторым польским источникам и легендам местного населения, город **Язловец** был основан армянами, и уже в 1250 году в городе стояла армянская церковь (Гробовецкий В. В. Армянские поселения на западноукраинских землях. - ИСД, Ереван, 1961, с. 97).

Ныне Язловец – село Яблуневка Бугацкого района Тернопольской области…

После крушения в XIII веке **Восточной Армении (царство Багратуни)** со столицей **Ани,** многие армянские общины покинули Армению. Часть анийских армян вышла к Средиземному морю, в **Киликийскую Армению,** часть перебралась в **Поволжье,** затем – в **Крым** и на **Дон,** часть – в **Галицию.** Из наиболее известных армян-переселенцев в этих краях отметим:

- мариниста **Ованеса Айвазовского** и композитора **Александра Спендиарова** (Крым);

- русского поэта **Велимира Хлебникова** (Поволжье);

- армянских поэтов **Микаэла Налбандяна** и **Рафаэла Патканяна,** художников **Мартироса Сарьяна** и **Григора Шлдяна,** архитектора **Александра Таманяна,** писательницу **Мариэтту Шагинян,** государственного деятеля **Александра Мясникяна** (Дон)...

Переселенцев сопровождали армянские войска. В XIV веке в Львове и во всей Галиции образовалась многочисленная и мощная армянская автономия со своими церквями, школами, юриспруденцией и войсками. Армяне пользовались Гражданским и Судебным кодексами **Мхитара Гоша,** которыми пользовалось и всё армянство с 12 века – Анийское и Киликийское царства, армянские общины Польши, Крыма, Дона и др.

В Пруссии на **Грюнвальдской битве** в 1410 году в объединённых войсках славян и литовцев против Тевтонского ордена приняли участие также два армянских конных полка. Союзные антитевтонские войска состояли из поляков, русских, литовцев, армян, волхвов, татар, жмудь и наёмников. Союзники нанесли сокрушительное поражение тевтонцам.

В 1683 году 25-тысячная польская армия под предводительством польского короля **Яна III Собеского** под Веной разбила вдребезги турецкие войска, тем самым, спасла Европейскую цивилизацию от гибели. После победы над турками по решению сейма были расформированы армянские подразделения польской армии. Поляки исключительно хорошо относились к армянам. Тем не менее, было небезопасно держать в стране сильную армянскую кавалерию.

…В альбоме Рубена Абгаровича я обнаружил фотографию, которую можно назвать исторической. На фотографии главный конструктор Львовского автобусного завода **Карп Миронович Атоян** (показ в Кремле автобусов Львовского автобусного завода; февраль 1961 г.) рассказывает руководству страны об автобусах ЛАЗ. Его внимательно слушают **Никита Сергеевич Хрущёв, Анастас Иванович Микоян, Леонид Ильич Брежнев,** другие лидеры партии и правительства. В создании ЛАЗ огромный вклад внесли наши соотечественники **Рубен Акопян и Карп Атоян.**

Выставка автобусов «ЛАЗ» в Кремле. 1961 год. Главный конструктор завода Карп Миронович Атоян рассказывает об автобусах первым лицам страны.

Богат архив академика Акопяна. Вот некоторые отрывки из справок руководства Львовского политехнического института:

- Впервые в СССР Р. А. Акопяном выдвинуты и обоснованы принципы создания и критерии оценки автоматических регулируемых подвесок, предназначенных для использования на автобусах и специальных автомобилях, разработана теория их прочности, получившая практическое воплощение при создании отечественных автобусов (М. А. Гаврилюк - ректор Львовского политехнического института);

- Р. А. Акопян является одним из основных авторов, создавших семейство автобусов ЛАЗ-695, ЛАЗ-697, ЛАЗ-698, ЛАЗ-4202, получивших международное признание; награды Брюссельской выставки, президента Франции и др. (М. А. Гаврилюк);

- Р. А. Акопяном создана научная школа в перспективной области пневматического подрессоривания автотранспортных средств (М. А. Гаврилюк);

- По заданию Минавтопромом СССР Р. А. Акопян разработал новую пневматическую подвеску с фиксацией мостов листовыми рессорами взамен четвертных для автобусов ЛиАЗ-677, массовое производство которого продолжается много лет (С. В. Воронов, и. о. ректора Львовского политехнического института);

- За последние годы при участии Р. А. Акопяна созданы новые автобусы ЛАЗ-4202, внедренные в производство на Львовском автобусном заводе, а также создан автобус ЛиАЗ-5256 с фиксацией мостов А-образными рычагами, предназначенный для совместного производства в СССР (на Ликинском автобусном заводе и в ВНР на заводе «Икарус» (С. В. Воронов).

И т. д. Всё не перечислишь…

Я математик-теоретик, а не инженер-конструктор, не мне давать оценку научно-техническому творчеству академика Акопяна. Но как человеку науки мне совершенно очевидно, что в лице Рубена Абгаровича мы имеем дело с феноменальным явлением. У таких людей характеры не всегда сладкая малина, но они честны, объективны, правдивы и за собой оставляют глубокий и светлый след. Украинская и мировая научно-техническая общественность значение конструктора Акопяна давно и прекрасно поняла. А знают ли профессора Акопяна на Родине, в Армении? Рубен Абгарович в советское время пытался переехать в Ереван и выпускать машины уровня ЛАЗ. Не получилось. В Армении, надо воздать должное руководству республики, шли ему навстречу. Знает и понимает ли новая армянская община Львова и армяне в целом, что проф. Акопян - последний из учёных-могикан из могучего племени лукачевичей и торосевичей? Да, Рубен Абгарович не из анийских армян, но Истинные армяне, как и Истинные люди, принадлежат одному племени, созданного непосредственно руками Всевышнего. Не сомневаюсь, что наши потомки будут изучать труды проф. Акопяна. Этот процесс на международном уровне давно начался. Многие работы проф. Акопяна

⊃8

7➲

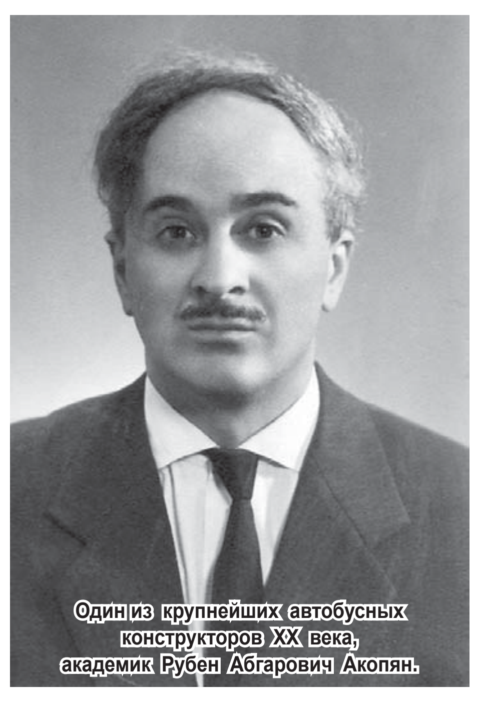
ещё во времена СССР вышли в свет на английском, немецком, французском, венгерском, польском и чешском языках. Фирма «Гордон Брич» (Англия) издала трёхтомную монографию проф. Акопяна. А в Львове в 2006 году вышел в свет на английском языке фундаментальный труд проф. Акопяна SOME PROBLEMS OF THEORY, CONSTRUCTIONS AND EXPLOITATION OF AUTOMOBILE TRANSPORT FACILITIES (580 страниц!).

…В гараже Рубена Абгаровича я увидел шикарный кадилак, который президент США Джон Кеннеди подарил Никите Сергеевичу Хрущёву. После свержения Хрущёва кадилак передали Львовскому автобусному заводу, откуда машина «плавно» перешла к проф. Акопяну. Рубен Абгарович на этой машине давно не ездит. Она стала своего рода исторической достопримечательностью.

Выдающийся конструктор автобусов академик Рубен Абгарович Акопян, увы, уже не молодой… Он ходит медленно, с трудом. Однако на спортплощадке я увидел нечто невероятное. Рубен Абгарович прыгнул на высокую перекладину, сделал мощный и элегантный мах, очутился на перекладине, быстро покрутился, показал серию непростых упражнений, затем прыгнул с размаха на землю, словно юный гимнаст… И сразу ещё раз прыгнул на перекладину, потянулся раз десять… Я выпучил глаза и с удивлением и восторгом смотрел на него: «Я вас не понял, Рубен Абгарович, - говорю ему. - Вы ходите так, будто ещё шаг и упадёте, а на перекладине показали такие трюки, что не под силу многим молодым людям». «Привычка», - отвечает.

Хорошая привычка!

19 июня я стал возвращаться в Москву. Попрощался с гостеприимной семьей моих армяно-славянских родственников. Увижу ли я этих чудесных людей и этот чудесный город ещё раз?? Дай Бог… А ведь увидел я свою племянницу Гаяне?! Её в последний раз я видел, когда ей было… 3 годика. Акопяны семьей отдыхали в доме моего отца на юге Грузии. У меня, как и у Рубена Абгаровича, тоже была своя «спортивная» привычка: в детстве я любил прыгать с крыши на крышу… Однажды я прыгал с трёхлетней Гаюсей на плечах с крыши сарая на наш балкон на втором этаже… Мне было 12 лет. Физику совсем не знал: мы провалились… Я потерял сознание и много крови, но не помер. А с красоткой Гаюсей ничего не случилось: она мягко упала на меня… А теперь она доктор наук!

Один из крупнейших автобусных конструкторов XX века, академик Рубен Абгарович Акопян.

Я своим телом защитил научный потенциал Украины! (Защитил-то, говоря шепотом, от своего же безрассудного лихачества). Чудесно всё это! Молодец Гаяне! Ты истинный продолжатель дела не только Рубена Акопяна, но и Яна Лукасевича и Теодора Торосевича!

В первый же день пребывания в Львове я понял, к какому величественному архитектурному памятнику, к какой великой истории, науке и культуре я прикоснулся… Чтобы узнать, понять, представить миру Львов во всей его многогранной красоте, в частности, чтобы определить и оценить заслуги и роль галицких армян, требуется длительная и кропотливая работа целой экспедиции-профессионалов – украинских, польских и армянских историков, в том числе, историков науки и культуры, археологов, архитекторов, искусствоведов, лингвистов, этимологов и этнологов, правоведов, теологов, специалистов по антропологии и генетике… Для научной молодёжи Львова, а также Польши, Армении, Австрии, Венгрии, Румынии, Литвы, России, да и всей Европы, Львов - неисчерпаемый источник неизведанных научных сокровищ. Я даже не могу представить, сколько сот кандидатских и докторских диссертаций можно защитить на «львовском материале»?! Главное – надо бы на разных языках издавать книги о Львове, но только авторов профессиональных и объективных.

…Меня провожали в аэропорт Рубен Саакян и его сын Армен. В аэропорту юный пограничник, молоденькая девушка узнала меня: «Я Вас встретила, и я Вас провожаю», - сказала она по-русски с красивым западно-украинским акцентом. «Спасибо! – поблагодарил я – Счастья Вам!». «Вам тоже!». Мы сели в самолётик, который болтался при взлёте и посадке. Нам так и сказали: «Самолёт будет болтаться». Когда самолёт перестал болтаться, пассажирам дали вкусный ужин с соками и винами. Я выпил стакан красного вина за здоровье рядом сидевшей украинской девушки, а в мыслях повторял старинный украинский тост:

- ХАЙ ЖИВУТЬ і ПРОЦВіТАЮТЬ ВіРМЕНИ НА ВКРАЇНі!

Виктор ВАГАНЯН,
Москва-Львов-Москва
2010 г.

Жерар Депардье «чувствует себя армянином», находясь в Армении

Звезда французского кино Жерар Депардье на встрече с президентом Армении Сержем Саргсяном заявил, что чувствует себя армянином, находясь в Армении, сообщает агентство «Новости-Армения». «Я горд и благодарен, что нахожусь здесь - в Армении. Здесь я просто чувствую себя армянином», - сказал Депардье, слова которого приводит пресс-служба главы армянского государства. Известный актер прибыл в Ереван для участия в третьем армянском международном фестивале «Карот» (Ностальгия), который стартовал 2 сентября в столице Карабаха - Степанакерте и продолжался в Ереване. Во время беседы с Саргсяном Депардье сказал, что хорошо знаком с проживающими во Франции многочисленными армянами, спасшимися от Геноцида 1915 года в Османской империи, и их потомками. После Геноцида они, благодаря своей культуре и способности к выживанию, смогли перестроить свою жизнь. «Я знаком со всеми сынами франко-армянской общины и их потомками. Среди них есть режиссеры-постановщики - как Анри Верней, художники - как Жансем, певцы, композиторы - как Шарль Азнавур», - сказал Депардье. Он добавил, что именно по этой причине откликнулся на приглашение Фонда развития армянской культуры приехать в Армению. «Если страна имеет такие укоренившиеся традиции и такую интересную географию, это означает, что сущность армянина вечна, великодушна и очень богата», - сказал знаменитый актер. Приветствуя именитого гостя, глава государства подчеркнул, что участие Депардье в культурных мероприятиях в Армении само по себе является большим содействием армянской культуре. «Вообще, армяне - очень эмоциональный народ, мы считаем себя любителями искусства и считаем, что культура является основой нашей национальной идентичности», - сказал Саргсян.

РИА Новости.

Коротких встреч приятные минуты

Время свело меня с Костаном Христофоровичем Заряном где-то в середине 60-х: представила меня ему Седа Арутюнян, родная сестра литературоведа Левона Ахвердяна, который позже и напишет послесловие к русскому изданию романа «Корабль на горе», увидевшему свет в 1969 году в московском издательстве «Советский писатель». В 1974-ом имело место переиздание романа – как приложение к журналу «Дружба народов».

Книгу эту маститый писатель вынашивал давно, а закончил работу над ней и издал лишь в 1943-м, в Америке, тиражом всего в…50 экземпляров - на элитной бумаге «вержэ» в роскошном переплёте - на средства благотворителя, имени которого Костан никогда не упоминал.

Сдаётся, что, не сговариваясь, оба великих патриота - Дереник Демирчян и он - в годину величайших испытаний для родины, в сопричастности к её бедам, создали по роману о духовном противостоянии: один - «Вардананк», другой – «Корабль на горе».

Сегодня, сквозь призму героической биографии Гарегина Нжде, отстоявшего от посягательств алчных соседей хотя бы Зангезур, во всей полноте раскрывается национальная трагедия армянского воинства и особенно офицерства, вылившаяся в личную драму личности.

Капитан дальнего плавания Ара Эрьян скорее всего списан с самого Костана Заряна. Так подробно разобран в романе опыт национальных потерь и обретений.

Итак, я оказался в уютной квартирке писателя на улице Абовяна. Он поинтересовался, что и когда я переводил. С кислой миной на лице показал мне ереванское переиздание своего романа, свёрстанное партийной цензурой под большевистский стандарт: герой романа, оказавшись после поражения восстания дашнаков 1921 года на распутье, выбирает после долгих метаний берег родины и не бежит за кордон. У него цель – доставить на озеро Севан корабль, который он через нескончаемые мытарства доставил по суше из Батума в Эривань.

Литературный критик от ЦК партии Грачья Григорян, вложив в руку Ара Эрьяна красный флаг, вконец надругался над самой идеей, над правом выбора. В конце романа застывший на Канакерском холме катер смотрит на Мировую гору – Арарат. Кораблик этот довольно долго будет бегать под началом капитана из молокан-прыгунов по бирюзовым водам Севана то как «Ашот Еркат», то как «Анастас Микоян», но это будет после. А пока... Пока Костан Христофорович из-под пенсневидных очков пытает меня пронзительным взглядом.

Уроженец Шемахи - блистательный выпускник русской гимназии - Зарян свободно владел четырьмя языками. Пятым, как он признался, стал... родной, армянский. И случилось это после того, как он, армянин, представ пред очи величайшего из поэтов Европы – Эмиля Верхарна, стал читать ему свои стихи на французском…

- А на каком языке вы молитесь? – справился мэтр, - поэзия тоже молитва. Научитесь дышать на родном языке…

Засим отсылаю читателя к обстоятельной во всех отношениях статье Л. Ахвердяна, ставшей предисловием к русскому изданию.

Собственно, та встреча с мэтром и подвигла его кинуться в Венецию на остров святого Лазаря и основательно засесть за изучение армянского. Уже углубившись в тайны родной речи, узнал он, что поселили монахи его в ту же келью, где язык его родины всерьёз изучал Байрон…

Благоговейный рассказ Костана Христофоровича настроил беседу нашу на доверительный лад. Через день я принёс и показал ему свои переводы из Зографа, с которыми он не раз встречался, когда, живя в Константинополе, редактировал свой журнал «Мехьян», повесть Тотовенца «Жизнь на старой римской дороге» и раннюю лирику Чаренца в своей интерпретации… Показал я ему, разумеется, и свой перевод хрестоматийного стихотворения «Ес им ануш Айастани»…

По глазам было видно, что настроен он ко мне благожелательно.

И тут Костан Христофорович показал мне письмо из Москвы. Издательство «Советский писатель» предлагало ему выпустить роман «Корабль на горе» на русском языке.

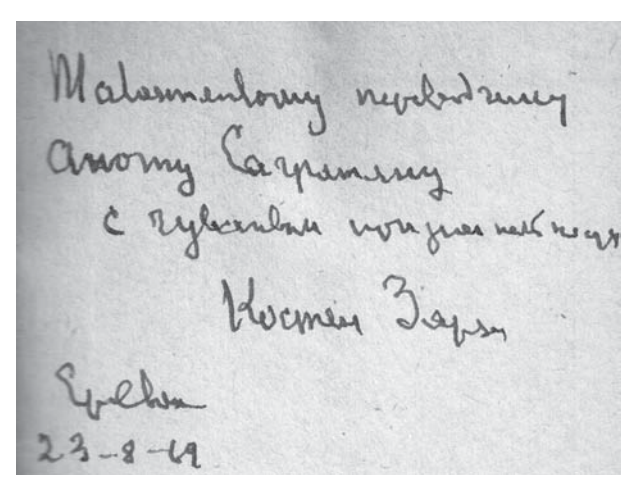
- Согласие на это я дам, если буду уверен, что и там не исказят, не изуродуют роман. Если вы возьмётесь за это, то работать будете, как я вам скажу - по американскому изданию.

Слух о том, что роман мастера предложен к изданию на русском мгновенно облетел город. Пока шла переписка между автором и издательством, вездесущий литературовед Левон Мкртчян успел договориться с Сергеем Шервинским, переводчиком «Ран Армении» Х. Абовяна, вызвавшись изготовить для последнего подстрочный перевод. В день, когда Л. Мкртчян нагрянул к мастеру с предложением своих услуг, из издательства пришёл в мой адрес договор на перевод книги…

- Я доверяю этому молодому человеку, потому что он добросовестно справился с одним из сложнейших отрывков из моей поэмы «Татрагомская невеста», передав её пафос, - был ответ напористому Левону Мкртчяну.

Тот день засел в памяти как день самого главного экзамена на поэтическую зрелость. Начал читать я тот фрагмент из поэмы почему-то глухо, словно слова и рифмы проваливались в меня…

Костан Христофорович с минуту смотрел в окно, потом попросил прочесть его громче

Дарственная надпись на авторском экземпляре

и не стесняя дыхания. Поймав волну его живого интереса, я весь этот отрывок прочитал вновь. А отбирал на перевод его он сам, считая, видимо, перевод этого произведения лакмусовой бумажкой на предмет перелива душевных состояний из одной языковой среды в другую.

Блестящий знаток русского, он поднялся из кресла и сказал:

- Замечаний к вам, пожалуй, не будет…Вы уловили главное – зловещую поступь духов гор.

Разница в возрасте у нас с Костаном Заряном на тот момент составляла полвека. Возможно, он ещё и колебался в душе, но вида не показывал и раскрепостил меня своим полным доверием. И разговор наш раз от раза становился непринуждённей.

Явившись в Литфонд Армении, я показал председателю Жоре Арутюняну издательский договор и впервые в жизни получил путёвку в дом творчества писателей.

В Цахкадзоре встретили меня радушно и разместили в угловой, очень светлой и удобной комнатке. Будило меня утреннее солнце, так что из совы я по необходимости превратился в жаворонка: умывшись ледяной водой и позавтракав, я принимался за работу. Так длилось недели две, пока в один из дней на лестнице, ведущей к моей «келье», не раздался сердитый голос:

- Кто посмел занять мою комнату?!

Передо мной вырос рассерженный Наири Зарьян - известный поэт и прозаик.

Увидев меня, он удивился и, смягчив гнев, спросил:

- Чем ты тут занят? Тебе не говорили, что здесь обычно я работаю?!

- Нет, не говорили. А перевожу я роман Костана Заряна…

- Ах, этого авантюриста… Ну коли так, сиди работай. Я устроюсь как-нибудь. Только давай договоримся – кофе пить ты будешь со мной, у меня своя спиртовка…

На том и разошлись.

Потом, между чашками кофе удалось выведать, что Костан Зарян в начале 20-х читал в новосозданном Ереванском государственном университете курс зарубежной литературы. Ходил по городу в панталонах, эпатируя провинциальную публику и, со слов Наири Заряна, был на редкость заносчив.

Подлинная фамилия Костана Заряна была – Егиазарян. Происходил он из зажиточной семьи, владевшей нефтяными промыслами в Баку. «Мама любила раскатывать на автомобиле, совершая загородные прогулки, приобщая меня к красотам природы, а после прогулок непременно музицировала», - обронил он как-то.

Наири Зарьян рассказал (кстати, полная фамилия его тоже Егиазарьян, но с мягким знаком), что с Костаном они схлестнулись в первый же день их встречи. Костан начал перекличку. Услышав схожую в сокращении фамилию, бросил:

- Двум Зарянам в одной аудитории будет тесно... Поменяйте фамилию.

- Сами меняйте, - крикнул я с места.

С тех пор мы и не ладим. Но то, что ты взялся его переводить, этого себялюбца, похвально. Твой отец говорил мне, что ты Литературный институт окончил, что классику нашу переводишь. Хорошо, что за этого взялся, переведи, пусть знает, что признание ему на родине будет, а не там, «за бугром». Ишь, привык скакать по Европам, да Америкам…

За чашкой крепкого кофе поведал я Наири, что нашего Костана в 1962-ом сразу после его окончательного возвращения на родину не выпустили в Америку, даже на похороны жены - художницы Брукс-Зарян…

Неистовый Наири, во всю глотку прославлявший Сталина, промолчал.

⊃10

9⊃

Потом поднялся ко мне и примирительно сказал:

- Ты уж прости, что я тогда порычал на тебя: комнатку эту я за собой как бы закрепил, там всегда работал… Светлая она… А на кофе не опаздывай! Без тебя скучно.

Работу над переводом романа завершал я уже дома, то и дело возвращаясь к словам, которых ни в одном армяно-русском словаре не было. Как не было, собственно, и в самом армянском языке: более 80 слов Костан напридумал по ходу мысли сам - по образу и подобию. Пришлось разбираться и согласовывать с ним русские адекваты. Из иностранных слов сохранил я лишь одно «камион» - французское, что означало «грузовик».

Наибольшую трудность представляла пунктуация душевных переживаний: оседлав интонацию, следовало неукоснительно придерживаться строя авторской речи, изменяющейся в ходе повествования при описании переживаний героев; и местами нарочито рубленой – под стать тревожной эпохе. Отслеживая логические акценты, сохраняя авторскую подачу образа, я смог справиться со своими сомнениями, и книга получилась…

Важно отметить, что поэтический склад ума придает прозе неуловимую певучесть, не свойственную прозаикам. Что касается драматургии, то у Костана Заряна она была доведена до совершенства. Наиболее ярко это отражено в эпической трагедии «Татрагомская невеста», над которой тружусь я и сегодня: конструктивизм композиционного построения требует не только точной лепки характеров, но и соблюдения прозрачности мизансцен, буквально выстреливающих типажами непримиримых горцев-фидаинов, крутых на расправу не только с извечными врагами – турками, но и со своими, с теми, кого любят…У меня сложилось впечатление, что работа эта перекликается с поэмой Ов. Туманяна «Ануш».

Встречи наши, связанные то с работой, то вызванные потребностью в общении, были не столь уж частыми.

По возвращении на родину уже в преклонном возрасте Костан Зарян вдруг осознал, как он смертельно одинок… Ни семья сына Армена, ни единичные встречи с общественностью, в частности, с университетской молодёжью, не могли согреть его каменеющего сердца.

- Складывается впечатление, что эти товарищи, опекающие меня, возят меня и показывают как заморскую обезьянку. Да и вопросы, которые мне задают, напоминают больше мещанское любопытство, нежели живой интерес к истории, частью которой я поневоле являюсь.

Как-то раз, не выдержав этого испытания временем, он спросил:

- Вы можете мне объяснить, что происходит? Там, на чужбине, я страдал одиночеством, понимая, что оторван от родины. Почему здесь, когда я, наконец, вернулся, приехал на родную землю, это злое одиночество гложет меня куда больше и сильнее, чем там?!

Вопрос, признаться, застал меня врасплох. Отнюдь не желая обидеть его или задеть за живое, отхлебнув красного вина, а сидели мы с ним в кафе «Аракс, я задумчиво, отдавая себе отчёт в том, что делаю, ответил на его вопрос:

- Вы, Костан Христофорович, опоздали на свой поезд на целых пятьдесят лет…

Видели бы вы его искажённое лицо в тот момент. Полоснув меня колючим взглядом, он процедил сквозь плотно сжатые губы:

- Молодой человек, всё, что вы сказали мне, подло и гадко, но не согласиться с вами я не могу…

Должен признаться, с того дня тему эту никто из нас более не затрагивал. Почти физическая боль, которую оба мы пережили тогда за столом, он по причине беспомощности, из-за того, что угодил в советскую западню, я, потому что отторгнут был в Армении с первого дня своего появления. В эвакуации 1941 года заслуженная учительница республики Саратикян, к которой нас подселили, чуть свет начинала лупить обухом топора по филёночной двери и орать на весь квартал: «Беженские собаки! А, говорят, Гитлер бомбит. Как же он, сволочь, бомбит, если эти доехали?!»

Конечно, тему эту мы не затрагивали, но немой вопрос вконец израненной души Костана, умевшего на людях держаться с достоинством, всегда подтянутого и опрятного, при галстуке-бабочке и начищенных, даже на задниках, ботинках, незримо присутствовал за столом.

Краем глаза он перехватывал взгляды, как бы измеряя градус искренности собеседников… Настороженность не покидала его всё время, пока я мог видеть его и общаться с ним.

Осознав со временем, что ереванцам свойственно говорить в лицо одно, думать другое, а держать в уме нечто третье, Костан снискал себе славу человека неразговорчивого. Потаённая подозрительность, которую ему приписывали, нет-нет, а давала о себе знать всякий раз, когда к нашему столику пытался подсесть кто-то третий…

Единственный человек, с которым он любил общаться на французском, был любимец студенчества профессор университета Левон Нерсесян, который вёл там тот же курс зарубежной литературы. Этот курс Костан перестал читать, покинув Армению в начале 20-х.

Потом, по его словам он долго жил в Италии, там же, кажется, женился и снискал себе литературную известность. Говорил, что отказался от пенсии и медали Муссолини, учреждённой для послушных деятелей культуры. С женой объездили они на своём маленьком «фиате» всю Европу, сдавая каждый год машину на фирму для замены изношенных деталей… За рулём неизменно была жена, обеспечивающая ему комфорт безбедного существования.

Тему родины как-то затронул он сам, когда речь зашла о его встречах с деятелями литературы Европы, в частности, со Скоттом Фитцджеральдом. Порядком подвыпивший гений, вцепившись Костану в рукав, промычал однажды с надрывом:

- Когда б ты знал, как я тебе завидую! У тебя есть родина - твоя Армения. А меня носит по миру, и нет мне нигде покоя…

Эти горестные признания мирового классика вспомнятся Костану позже, после прибытия на вспоминаемую десятилетиями родину…

Обедал Костан Христофорович по обыкновению в ресторане интуриствской гостиницы «Армения», реже - дома, когда по его просьбе готовила еду либо упомянутая уже Седа, его литературный секретарь, либо родная сестра поэта Геворка Эмина – тикин Эгине, опекающая опального писателя. Нередко её сопровождал брат.

Седа рассказывала, что как-то раз, когда Костан увлёкся вкусным обедом, Эмин потянулся к его ещё не распакованным кожаным чемоданам-валезам, где лежали неопубликованные стихи и поэмы…

На этом походы Эмина и его сестры к нему прекратились.

В середине 60-х я работал в отделе печати Армянского общества дружбы с зарубежными странами. Пить кофе ходил через улицу в открытое кафе перед Домом художника. Частенько там и встречались мы с Костаном Христофоровичем, если, конечно, не отвлекал его на себя всё тот же Левон Нерсисян, не выпускавший из рук газеты «Леттр франсез». Раза два появлялся там и художник Ерванд Кочар. По слухам, с Костаном они были знакомы по Парижу, но по какой-то причине не общались, по крайней мере, за одним столом я их не видел.

Признаюсь, слепого преклонения перед этим строптивым и, как тогда многим казалось, эгоцентричным человеком у меня не было. Обогреваемый его доверием ко мне как к литератору я, сам всячески притесняемый секретарями Союза писателей Армении, старался сделать для этого великого изгоя хоть что-нибудь значительное. И на этом поприще мне повезло.

Рачья Кочар, повесть «Карот» и лучший из рассказов которого «Белая книга» давеча я перевёл, у себя дома (с его дочерью, блестящим тюркологом Мэри, мы дружны были ещё со студенческих лет, в годы учёбы в Москве), за столом познакомил меня с Председателем Президиума Верховного Совета Армянской ССР Нагушем Арутюняном… Через неделю он принял меня, и я изложил ему свою настоятельную просьбу – издать на армянском языке шеститомник Костана Заряна. Через день решение по этому вопросу было принято. Оставалось представить развёрнутый план издания…Если память мне не изменяет, благосклонно относился к К. Заряну и тогдашний первый секретарь ЦК Компартии Армении Я. Н. Заробян…

В квартиру Костана Христофоровича я влетел без звонка, несказанно его обрадовав. Он тотчас оделся и вышел прогуляться к кафе у Дома художника. Там мы и застали Левона Нерсисяна в позе роденовского мыслителя.

Узнав о перспективе издания шеститомника, Левон тотчас вызвался стать его составителем…

Костан целиком и полностью доверился ему и ждал со дня на день развёрнутого плана заветного издания.

В тревожном ожидании протекала неделя за неделей.

Как-то встретив на веранде кафе известного философа – гегельянца Эдмона Аветяна, я поинтересовался:

- Как скоро наш друг Левон представит шеститомник Костана?! Мэтр ждёт - не дождётся.

- Ну ты же знаешь, как долго он раскачивается…

- Пора бы ему, извини, протрезветь и выполнить взятые перед стариком обязательства. Иначе грош цена их, так называемой, дружбе.

Месяц ожиданий вконец измотал Костана Христофоровича.

Видимо пожалев, что не мне и не Левону Ахвердяну доверил он составление собрания своих сочинений, опередив мой вопрос (Где же он, обещанный вашим лучшим собеседником план шеститомника?), Костан глухо выдохнул:

- Айд дерасан дерасанин завакы…

Черты лица его вдруг ожесточились, пальцы впились в подлокотники кресла.

Впервые за все годы нашего общения я заметил скорбную скобку в уголках его рта…

Досаду Костана Христофоровича я мог понять и разделял. Он не мог или не хотел понимать, что все не он один, но и все интеллигенты республики находятся под неусыпным колпаком КГБ. Мне и по сей день не ведомо, знал ли Костан, что двух

⊃11

10⊃

лучших преподавателей Госунта – Эдмона Аветяна и Левона Нерсисяна ежегодно, перед каждой годовщиной резни армян в Османской Турции, власти на пару дней, а то и на неделю изолировали от общества, особенно от студенческой молодёжи, бурно реагирующей на столь неслыханную несправедливость.

Оборачиваясь в прошлое, допускаю мысль, что кто-то мог оказывать давление на Левона Нерсисяна – что из Союза писателей, что из издательства «Айпетрат», где, собственно, идею шеститомника в советском стиле и похоронили весьма удачно.

Такова печальная реальность, этакая генетическая необязательность в нашем национальном характере.

Как-то раз, да и то вроде невзначай, мэтр спросил, знаю ли я Константина Серебрякова, корреспондента «Литературной газеты» по Армении?!

- Кто его не знает?! Он у нас товарищ самый что ни на есть вездесущий…

Больше мы к этой фигуре не возвращались никогда.

А вертелся он вкруг К. Заряна чаще прочих…

Утро Костан Христофорович начинал с душа: стоя под струёй воды, я работал эспандером. Так писатель мне рассказывал о своём распорядке дня. Может это и помогало ему выглядеть всегда молодо.

Незадолго до кончины попросил он Седу выйти на улицу и привести к нему красивую женщину.

- Это вам на что? Вы же еле дышите…

- Делай, как я прошу. Хочу умереть, держась за красоту…

Что Костан был рафинированным эстетом - подтверждаю. На дух не выносил вульгарных людей. Не припомню в его устах ни бранных слов, ни тем более выражений, разрушающих созданный им образ самого себя.

Вру. Единожды сорвалось у него с языка нечто, похожее на душевное недовольство.

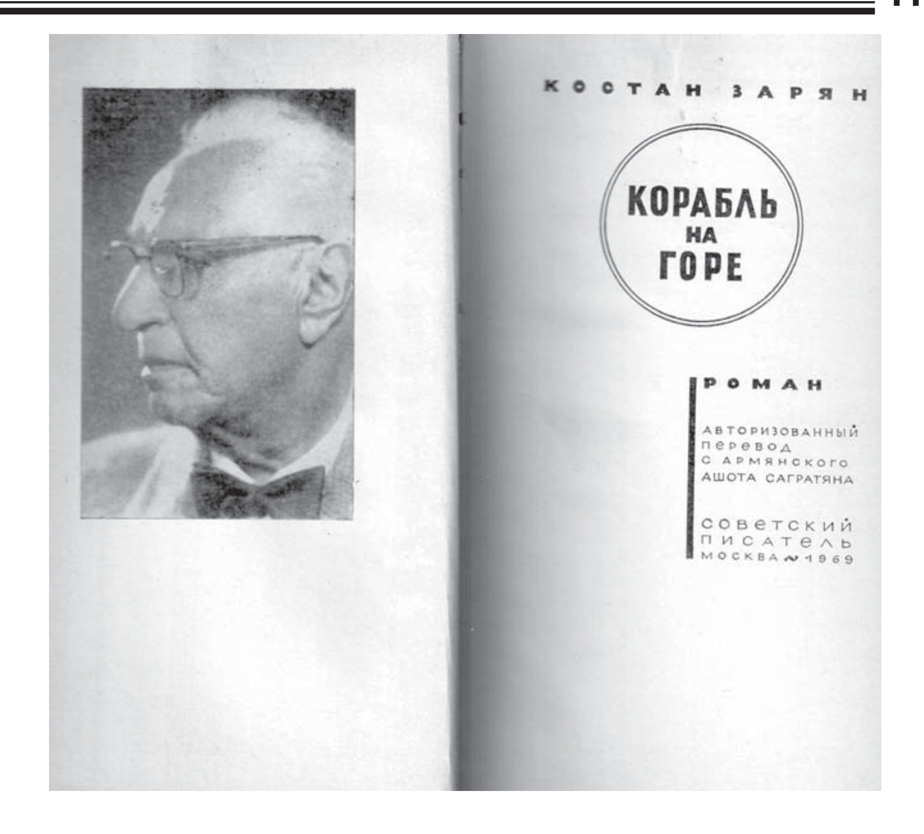
Как известно, Костана власти умело изолировали от общества, не стесняя вроде его личной свободы. А ему хотелось, не терпелось показать миру – каков он, мыслитель Костан Зарян, Костан Тцара!.. Попавшись в Европе на «благородном деле» по размену царских ассигнаций, экспроприированных в Тифлисе Камо, соратником Ленина, и Кобы-Сталина, Костан отсидел своё в мюнхенской тюрьме. С тех пор «чурался» большевиков, называя Ленина «Савонаролой XX века»…

Давала собирательный портрет мастера грандиозная задумка книги «СТРАНЫ И БОГИ», которая собрала в себе его наблюдения и раздумья (Америка, Испания, Италия, Голландия, Армения) и стала краеугольным камнем его эстетических исканий. Мир его «Я», по-своему отразили на холсте Мартирос Сарьян и Минас Аветисян, с которыми он сдружился…

В одну из наших встреч у него дома, дал он мне прочитать одну из частей грандиозного проекта - свою «Испанию», недавно увидевшую свет в добротном переводе Ирины Карумян в Ереване на русском...

Неделю спустя, когда я одолел эту филигранного слога вещь, Костан Христофорович спросил, знаком ли я с работами Эль Греко. А я незадолго до этого разговора побывал в Будапеште и часа два провёл в зале этого художника в национальной галерее Венгрии. Робко стал излагать свои впечатления. Особенно от огромного почти мистического воздействия полотна «Толедо». Начитан был о толедском клинке и дамасской стали. Знал, что в отличие от толедской, сталь дамасская, без употребления, в ножнах ржавела. В средневековой Европе оружие это было почти в одной цене… Позволил себе сказать пару слов о настрое картины, в которой сам воздух, казалось, отливал убийственным холодком стали…

- Как погляжу, вы умеете видеть сакральное. Не зря, выходит, доверил я вам перевод моего романа, ведь он

КОСТАН ЗАРЯН

КОРАБЛЬ НА ГОРЕ

РОМАН

АВТОРИЗОВАННЫЙ ПЕРЕВОД С АРМЯНСКОГО АШОТА САГРАТЯНА

СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ
МОСКВА 1969

по сути роман-событие, роман-диспут… Воздух в нём прозрачен как на полотнах Эль Греко и Гойи. Искусством нужно проникнуться, слиться мысленно с каждым произведением. В своём романе, а писал я его долго и трудно, местами я намеренно нарушаю пластику. Там гармонию жизни нарушает война. Лютая людская непримиримость…

Завершив эту тираду, он устремил взор куда-то в задумчивую неизвестность. Должен признать, что этот стекленеющий взгляд порой пугал меня, но прерывать ход его мыслей и переживаний я не смел.

Диспута в прямом смысле-то и не было: все свои мысли Костан проговаривал как бы в уме. Но его затяжное молчание приободрило меня и добавило уверенности в себе.

Возможно, первые уроки глубокомысленного молчания, сам того не ведая, брал я у Костана Заряна.

Не помню при каких обстоятельствах, но как-то раз зашёл у нас разговор о Леонардо да Винчи. Костан Христофорович сказал, что держал в руках его «Атлантическую книгу», что даже прочитал её, держа перед зеркалом. Леонардо был левша и ему, видать, сподручнее было писать левой. Впрочем, если присмотреться, все линии на его рисунках тоже идут слева направо.

- И что же вы там вычитали? – спросил я.

- А то, что два года, якобы выпавшие из его биографии, Леонардо провёл в Армении, в области Тарон, и даже описал наводнение, имевшее там место. А ещё, и это, видимо, самое главное, Леонардо вывез из Армении в базиличную Европу купольный принцип архитектуры, давший стремительный толчок всему европейскому храмовому зодчеству…

…Да, чуть не забыл, один из поэтических сборников Костана проиллюстрировала его вторая жена - американская художница по фамилии Брукс. То была изящная графика, несколько холодноватая, подёрнутая дымкой печали…

До сих пор не публиковавшиеся стихи, аккуратно сложенные в папку, трогали бесхитростной глубиной чувствований. Одно из них звучало примерно так:

Ты прошла и
выстригла
ножничками своих ресниц
нечто во мне…
Так что это было?!

Папка была большой и разбирать её при нём я не осмелился. Но вызвался подумать и попробовать освоить его верлибр…

Не раз приглашал нас с Седой к себе сын Костана – Армен, деликатнейший человек. Места и ему на армянской земле не нашлось. Женат он был на немке – Марии, отчаянно нежной натуре, научившейся жить и выживать в условиях, которые предложила ей советская родина. Ни достойной работы, ни уважения к таланту незаурядного архитектора. После долгих дебатов в среде армянских зодчих Армену Заряну дали возможность построить дом на проспекте, ныне носящем имя Маштоца, который по удобствам, созданным на западный манер, выгодно и заметно отличался от того, что строили ереванские архитекторы под началом Джима Торосяна (в то время главного архитектора столицы). В те дни по экранам страны прошёл фильм «Брак по-итальянски». Это с его языка слетела подленькая фраза «брак по-итальянски», как оценка, приставшая к маленькому шедевру Армена Заряна - ещё недавно одного из лучших и перспективных архитекторов Италии. Коли то был «брак», почему тогда весь первый этаж дома, который построил Армен Зарян, город отдал под музей современного искусства?!.

Благовоспитанный Армен, с которым не раз ездил я на его «фольксвагене», ни разу не пожаловался на хамское к нему отношение. Его природная доброжелательность и мягкость сказались и в день, когда водитель автобуса, не вписавшись в поворот, разбил его машину. Армен готов был простить этому мужлану его неумение водить.

Спасаясь от жуткой ереванской бытовухи, засел Армен, на моей памяти, за капитальный труд «Стили и течения в итальянской архитектуре». Может тогда и родилась у него идея – создать при Миланском университете кафедру по изучению армянской архитектуры?! Несколько выпусков той серии мне довелось держать в руках ещё в годы работы в АОКС-е.

Куда труднее приходилось жене Армена: она шила четырём своим детям и одежду, и обувь. И лишь раз в упор спросила:

⊃12

- Вы всегда так жили?

У Костана помимо Армена была ещё дочь – Нвард Зарян - скульптор, в прошлом капитан итальянского Сопротивления, и сын- компьютерщик, проживающий то ли в Дании, то ли в Норвегии. Кажется, от второй жены. С ним он даже по телефону общался редко.

Из гастрономических пристрастий Костана Христофоровича известно мне одно – он любил «фрукты моря». Мог часами рассказывать о том, как и что подают в лучших ресторанах Европы.

Однажды он спросил:

- А что вообще говорят обо мне, вы слышали?!

- А вам это интересно?.. Болтают, что расставшись с первой женой, вы подрабатывали как жиголо в Испании и на курортах Средиземноморья. И вроде никаких больше гадостей про вас до ушей моих не доходило. Хорошо, что в душу вы никого не пускаете…

По лицу его скользнула горькая усмешка:

- Личность, молодой человек, во все времена сопровождает гнусь людская. И кто вам в Ереване мог говорить обо мне такое?!

Желая сменить тему, Костан Христофорович задумчиво произнёс:

- Поживёте с моё, выбьетесь в люди, не такого ещё о себе наслышитесь… Чесотку зависти вывести никому не удастся…

Горечь такого рода откровений разбавляло умение Костана Заряна радоваться прекрасному. Всякий раз, чинно вышагивая вниз по улице Абовяна, он непременно заворачивал во двор бывшего здания Академии наук - полюбоваться на часовенку, чудом спасённую Александром Таманяном от воинствующих атеистов.

Прощальное письмо Костана Заряна и книгу с дарственной надписью мне, переводчику его романа, получил я незадолго до его кончины. Мне передали, что умер он, увидев, наконец, роман свой в почти изначальной редакции. Согласовав с издательством и редактором книги Суреном Гайсарьяном спорные моменты, Костан Зарян собственноручно авторизировал рукопись, дав добро на её публикацию: я сам передал в издательство его письмецо.

***

Провожать в последний путь великого человека этого у меня не получилось. Уже по почерку последнего письма Костана Христофоровича видно было, что силы оставляют его: каждая строчка, начинаясь на ровном дыхании, к концу сходила на нет…То была лексическая кардиограмма угасания…

Узнал, что ещё по дороге в Дом творчества в Прибалтике, у него забарахлили почки.

Сентябрь 1969 г.
Ереван

Дорогой мой Сагратян,

[illegible]

К. Зарян

Письмо Костана Заряна Ашоту Сагратяну.

Портрет Костана Заряна кисти Сагратяна.

Правда, там за ним был надлежащий уход и проводились необходимые процедуры. Доподлинно известно, что подружился он там с Александрой Мальцевой, интересной женщиной и редким эрудитом. Знаю, что вместе им было тепло и интересно. И не поздняя ли эта любовь продлила - пусть хоть на чуток - его дни?! Александра, мать моей подруги – поэтессы Надежды Мальцевой, прокрутила мне кадры с Костаном в дюнах на фоне сосен, отснятые на 8-ми миллиметровую плёнку любительской камерой. После смерти матери дочь сдала плёнку в киноархив, где она, видимо, и затерялась.

Спустя месяц после кончины отца, Армен Зарян прислал мне с человеком цветное фото с его могилы – на куске жести красной краской было выведено: К. Зарян и даты жизни-смерти.

Боюсь, что могила Костана Заряна, едва ли не самого интеллигентного из армянских писателей, затерялась среди прочих, потому что тогдашнему Союзу писателей Армении после смерти он не был нужен и вовсе.

Духовный вакуум, который власти создали вокруг его фигуры и имени, не мог не сказаться на душевном равновесии Костана Христофоровича. И без того замкнутый в силу описанных мною причин, он стал неумолимо уходить в себя, возможно, пожалев и о том, что отдал такого сына на заклание ошибкам своей молодости.

Беды преследовали Костана Заряна на советской земле чуть ли не на каждом шагу. Кинорежиссёр Альберт Мкртчян, брат Фрунзика(Мгера) вознамерился снять фильм по роману «Корабль на горе», дважды приходил ко мне и мы обсуждали форму заявки на сценарий. На киностудии «Арменфильм», хронически страдавшей голодом на хороший литературный материал, заявку эту, однако, положили под сукно. Без объяснения причин. Было ли то продолжением подковёрных козней против мэтра, сказать не могу, да и сам Альберт Мкртчян как-то скис в скором времени и никогда больше к этой теме в беседах наших не возвращался.

Костан Христофорович, дал согласие на экранизацию своего детища и, не скрою, даже надеялся на вполне голливудский гонорар за своё произведение, но начинание это так и осталось добропожеланием режиссёра-патриота.

***

Остаётся грусть по поводу того, что нет в нас больше тех, кто был носителем духа безвозвратно ушедшего времени. Кто знает, нерадивость ли наша или потаённое высокомерие не позволили нам сломать стену отчуждения между людьми поколения Костана Заряна и отпрысками советской эпохи?!

Уход из жизни каждой личности – невосполнимая потеря для нации, тем более если эта потеря происходит из-за геноцида, Великой Отечественной войны или традиционного армянского самоедства. Вернись я в Ереван сегодня, бесспорно отметил бы нехватку

12➲

статной фигуры Костана Заряна, интеллектом своим вознесённого на пьедестал подлинного величия, как некогда взлетел на Канакерское плато корабль его героя, вставшего лицом к Мировой горе и берущего за душу вопросом: «Куда плыть?..»

Сегодня, сбросив груз возложенного на плечи мои бремени - писать о незаурядном человеке и писателе, готов признаться: будь у меня под рукой достаточно материала, я без промедления засел бы за сагу в двух томах – «ЖИЗНЬ И СМЕРТЬ КОСТАНА ЗАРЯНА», отмерив время прожитого им до возвращения на родину, как жизнь, и пребывание на ней с 1962 года, как смерть.

Опыт безрадостной судьбы Иосифа Бродского показал, что, даже не исполнив своей угрозы – «На Васильевский остров я вернусь умирать», он причислен временем к сонму мучеников режима.

Костану Заряну не хватило мужества умереть на чужбине.

Тогда и ему нашлось бы место в ереванском Пантеоне, и молились бы на него, как … на икону армянской словесности…

Ашот САГРАТЯН
Москва,

16 июня 2010 г.

Костан ЗАРЯН

ТАТРАГОМСКАЯ НЕВЕСТА

(Отрывок из поэмы)

В то утро на дворе гулял буран
И боги гор,
Ступая тяжело,
Ходили лютые и злые,
Мрача то утро небывалым гневом.

На лицах воинов,
Стоявших в ряд в пещере,
Кинжалом буря вырыла морщины,
И наступило каменной пятою
На сердце тяжкое молчанье.
Невеста Татрагома, вся дрожа,
Белее полотна
Застыла в страхе, обезумев,
В носках дырявых…
Отверженная, жалкая стояла,
Роняя с судорожных губ
Как пламень жгучую мольбу.
- Я полюбила… Это ли грешно?
Ведь никому не обещала
Сидеть вдовой, весь век одна…
Я полюбила… Это ли грешно?..

…Пока дрожащий глас Саны,
Звеня серебряным крылом
И раненою птицей трепыхаясь,
О камень бился
Поникшего в пещере той безмолвия,
Притихший ангел
В крутоверти бури
Ловил подол богов,
Летящих мимо,
И голосом, исполненным мольбы,
Взывал о помощи…

Ован стоял, угрюмо ус кусал,
До хруста кулаки сжимая.
И, как малыш,
Пронзённый в грудь,
Упав, зовёт кровавыми губами маму,
Вот так кричало сердце у Ована.

Сана, Сана!..
В её глазах миндалевидных
Из-под густых-густых ресниц
Мечта искрилась.
Шёл от грудей девичьих жар,
Перетекая
В огонь округлых плеч,
А голос,
Звенящий тонко серебром,
Подчёркивал лица
Отчаянную бледность…

Сана… Сана…

Ован стоял, угрюмо ус кусал,
До хруста кулаки сжимая.

- Я полюбила… Это ли грешно?!
Ещё ребёнком я сюда
Пришла невестою Ована…
А он, оставил и ушёл,
И на шесть лет пропал бесследно…
Не приходил,
И весточки не слал,
И обо мне ни разу не справлялся…

Стояли горцы плотно в ряд,
Потупив взгляд,
Смотрели в землю прямо,
Как волы, упрямо.
Неумолимы, неприступны.
В то утро на дворе гулял буран
И духи гор,
Ступая тяжело,
Бродили лютые и злые.

Чуть погодя,
Велели ей -
На дворе стоять,
Приговора ждать.

А на дворе гулял буран,
И стужа ноги ей кусала.
Сана стояла, холод рос,
На жутко дрогнущие плечи
Упала прядь её волос.
Так велели ей –
На дворе стоять,
Приговора ждать.

- За что, мой ангел, ты казнишь?
Я полюбила… Грех ли это?
Тут ангел, волоча крыло, к ней подошёл:
- Никто не внемлет из богов, - сказав,
Побрёл, прихрамывая, дальше.

В то утро на дворе гулял буран
И бился в рёбра скал,
А тучи жесть стонала и скулила.
В то утро
Двое и Ован,
В изрытых лицах затаив угрюмость,
Шагнули из пещеры
И Сана
Велели следовать за ними.

- Пошли,- сказали,
Гневом глаз
Паля до боли беспощадным…
И вскоре, вскоре вслед за тем,
Как отзвенело золото мониста
И добралась Сана в дырявых тех носках
До края
И за скалой остановилась, цепенея,
В то утро трое,
Сам Ован и те,
Что с ним пришли,
Велели обнажить клинок
И закричали:
- Где честь твоя?! Убей жену!..
- Муж… Мой Ован…
И в волосах Сана
Слезами ветерок завился горько,
И груди съёжились и сжались.

По тёмным по зрачкам Ована
Фосфоресцировал огонь.
Рука сжимала зной и пламя.
Хотел рыдать,
Кричать и звать,
И головой о камни биться,
Клинком щемящим взрезать грудь
Себе, несчастному -
Убиться!..

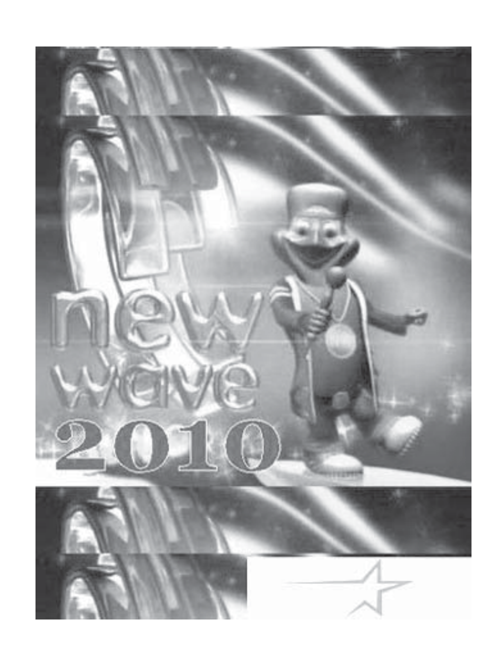
«Ован, мой муж… Хотя бы раз…
Ты дал бы знать…»
«Бесстыдник,эй!
Чего ты ждёшь?..
Убей её, свою жену!..»

В горах взметнулся скорбный крик,
Забился,
Тихо оползая,
И выдернул Ован клинок,
И, окровавленный, отбросил…
Поник
И, посмотрев по сторонам,
Вдруг заскулил:
«Ну как он мог?!»
И, обезумев,
По голым скалам побежал
И долго диким голосом кричал
На небо,
Стуча кровавыми руками в двери гор…

А на дворе гудел буран
И боги
В ярости и гневе
Ходили
По горам армянским
По жестоким…

Перевёл с армянского Ашот САГРАТЯН.
1965 г.

НА «НОВЫХ ВОЛНАХ» ЗВУЧАТ АРМЯНСКИЕ ИМЕНА

Международный конкурс молодых исполнителей «Новая волна» прошел в этом году с ярко выраженным армянским акцентом. Не успели отгреметь фанфары в честь победительницы юрмальской «Новой волны» Соны Шахгельдян, как среди призеров прошедшего недавно в «Артеке» конкурса «Детская «Новая волна» вновь оказались представители Армении. Армянская группа «Размик и друзья» и украинка Виктория Петрик разделили первое место в старшей группе конкурсантов (13-15 лет), а участник младшей группы (8-12 лет) Владимир Арзуманян занял третье место, уступив лавры первенства сестре Виктории Анастасии.

ДОСТОЙНЫЙ ПРЕЕМНИК «НОВОЙ ВОЛНЫ - JUNIOR»

Международный конкурс «Детская «Новая волна» стартовал в крупнейшем на территории бывшего СССР детском лагере «Артек» 20 августа. Приуроченный к празднованию 85-летия «Артека», он стал преемником конкурса «Новая волна – Junior», который проводился в Москве в 2008 и 2009 годах.

ОРГКОМИТЕТ «ДЕТСКОЙ «НОВОЙ ВОЛНЫ» ПОЛУЧИЛ БОЛЕЕ 5000 ЗАЯВОК от юных вокалистов в возрасте от 8 до 15 лет. После предварительного прослушивания самые достойные исполнители были допущены к национальным отборочным турам, прошедшим в странах-участницах. Среди них – Россия, Армения, Беларусь, Прибалтийские страны, Китай, Финляндия, а также хозяйка нынешней «Детской «Новой волны» Украина.

Еще один тур, полуфинальный, состоялся в апреле этого года в Москве: в нем приняли участие 100 одаренных мальчиков и девочек. В финал конкурса прошли 15 вокалистов из девяти стран. В итоге конкурсанты были поделены на две возрастные группы, в которых и проводилось состязание. Жюри «Детской «Новой волны» возглавил один из организаторов юрмальской «Новой волны», известный российский композитор Игорь Крутой. Оценивать певческое мастерство одаренных мальчиков и девочек было доверено Сергею Лазареву, Ани Лорак, Алсу, Диме Билану, Ирине Дубцовой и другим звездам российского и украинского шоу-бизнеса.

Церемония торжественного открытия «Детской «Новой волны» состоялась в крымском «Артеке» 20 августа. В первый конкурсный день было устроено карнавальное шествие, а юные участники конкурса исполнили песни из любимых многими поколениями детских мультфильмов и кинофильмов. На следующий день российские и украинские звезды выступили с праздничным концертом, к ним присоединились также победители и лауреаты конкурсов «Новая волна» и «Новая волна - Junior». Сами же участники конкурса в «Артеке» исполнили оригинальные композиции из репертуара известных мировых певцов. Хитами «Детской «Новой волны» стали песни, написанные самими юными участниками конкурса.

«МЕЧТЫ СБЫВАЮТСЯ И НЕ СБЫВАЮТСЯ...»

Как признался 12-летний участник от Армении Владимир Арзуманян, выступавший в младшей возрастной группе конкурса под сценическим именем Vov-1, его мечта – спеть с корифеями мировой сцены Стиви Уандером и Дмитрием Хворостовским.

ВЛАДИМИР НАЧАЛ ПЕТЬ ЧУТЬ ЛИ НЕ С ПЕЛЕНОК и сегодня является обладателем дипломов всеармянского фестиваля «Карот» и фестиваля имени Арно Бабаджаняна. Участие в «Новой волне» стало самым важным событием в его жизни. И хотя Владимир не стал победителем, а занял третье почетное место, он собирается продолжить сценическую карьеру и записать сольный альбом.

Армянская группа «Размик и друзья» представила на конкурсе две песни - Black or white Майкла Джексона и песню солиста группы Размика Агаджаняна. «Я был уверен, что моя песня поможет нам победить в «Артеке», - говорит Размик, - ведь я ее очень люблю».

Размику Агаджаняну 13 лет, однако он сумел выбиться в лидеры и возглавить группу, в которую вошли его друзья и единомышленники Давид, Роберт и Степан. Более того, в прошлом году певец занял второе место на отборочном туре «Евровидения». Мальчик играет на скрипке, гитаре, пишет музыку и стихи. Сочинять Размик любит в одиночестве. «Именно в таком состоянии меня навещает Муза», - признается он. Размик поет с детства, но профессионально вокалом занялся лишь с прошлого года, так как решил стать музыкантом.

Награждение победителей конкурса и заключительный гала-концерт состоялись вечером 22 августа. Армянской группе «Размик и друзья» и сестрам Виктории и Анастасии Петрик из Украины был вручен главный приз – «Хрустальная волна». Победители также получили мини-студии для занятий вокалом и право участвовать в конкурсе «Новая волна» для взрослых. Остальные призеры удостоились дипломов и памятных подарков.

Магдалина ЗАТИКЯН.

Калужанка заняла третье место на конкурсе «Детская «Новая волна»

На конкурсе участники должны были исполнить по две песни. Первая, которая выпала Кристине - из репертуара Алсу. Как выяснилось чуть позже, выучить ее было не самым сложным. А вот справиться с волнением - вдвойне тяжело. Ведь знаменитая российская певица оказалась членом жюри. Высший балл от самой Алсу. Для Кристины такая оценка стала главным признанием. Но фурор среди зрителей и судей все же произвела другая лирическая песня - «Горница». Калужанка с трудом отстояла право ее исполнения на конкурсе.

Со своим преподавателем Светланой Логвиновой они встречаются впервые после возвращения с «Новой волны».

Рассматривают фотографии Кристины со знаменитостями. О том, чтобы девушка попала в мир шоу-бизнеса, мечтают обе. Только сделать это будет не просто, уверена Светлана.

«Не каждый продюсер может продвинуть лирика, т.к. попса строится на танцевальной музыке, а лиричность – это достать сложно», - говорит руководитель вокальной студии Светлана Логвинова.

У нее на все хватит и сил и энергии, уверяет сама Кристина. Преподаватель соглашается: юная певица хоть и лирик в душе, но зато с железной хваткой. И потому третье место на «Детской «Новой волне» – это только начало ее музыкальной карьеры.

Татьяна АЛЕШИНА.

«От Арарата до Сиона» - Ростовские зрители аплодируют и этому замечательному фильму, и его создателям

В ростовском кинотеатре «Чарли» состоялся премьерный показ новой творческой работы талантливого армянского кинорежиссера и сценариста Эдгара Багдасаряна - документальной киноленты «От Арарата до Сиона», снятой им по сценарию иерея отца Месропа Арамяна, которая, как известно, уже успела завоевать приз в номинации «Лучший европейский документальный фильм» на международном кинофестивале Swansea Bay Film Festival, прошедшем в Великобритании в мае нынешнего года.

В центре – иерей отец Анания Бабаян,справа от него – Кристина Казарян.

Авторы этого полнометражного документального фильма на основе неопровержимых исторических фактов, убедительных аргументов авторитетных ученых-историков – немцев, итальянцев, французов (что гарантирует беспристрастность прозвучавших выводов), рассказывают о священной миссии христианства, о роли и вкладе армянского народа в историю человечества, о духовном присутствии армян в наследии Святой Земли, начиная с IV века нашей эры. Фильм-откровение, фильм-путешествие, созданный людьми неравнодушными, вложившими в свою бесспорно уникальную, талантливую исследовательскую работу не только высочайший профессионализм, но и массу собственных чувств, переживаний, захватывает с первых кадров, заряжает зрительный зал особой духовной энергетикой, настраивает его на лад сопереживания, сопричастности к великой миссии христианского паломничества на Святую Землю. Не удивительно, что ростовские зрители приняли эту замечательную творческую работу очень тепло и благодарно, на последних кадрах фильма все они встали и горячо зааплодировали...

Этот кинопоказ был организован только что созданной армянской общественной организацией – Ростовская-на-Дону городская национально-культурная автономия «АПАГА» («БУДУЩЕЕ»). Лидер организации Кристина Казарян перед началом демонстрации фильма тепло поблагодарила его создателей за предоставленную ростовчанам возможность посмотреть этот фильм еще до выхода в нашей стране в широкий прокат, причем - на благотворительной основе. В России кинолента «От Арарата до Сиона» до сих пор была показана только на Московском кинофестивале.

Цель проекта, как и многих других, к реализации которых уже приступила «АПАГА», - сохранение этнокультурной самобытности соотечественников, проживающих на Дону, приобщение их к богатейшим пластам духовного, культурного наследия армянского народа. И на пути к этой благородной цели «АПАГА» будет тесно сотрудничать со всеми организациями (без различий), цели которых совпадают с ее уставными целями и задачами. Особенно приятно, что на кинопоказе присутствовали представители армянского духовенства - служители Армянской Апостольской Церкви.

А уже буквально на следующий день по инициативе «АПАГА» настоятель армянской церкви Сурб Аствацацин, совсем недавно восстановленной в селе Большие Салы Ростовской области, иерей отец Анания Бабаян, в прошлом выпускник Иерусалимской семинарии Армянского патриархата, обсудил с ребятами вопросы, возникшие у них в ходе просмотра фильма. Это обсуждение состоялось в рамках традиционных духовных чтений, которые отец Анания регулярно проводит для своих молодых соотечественников-ростовчан.

И ему, и председателю национально-культурной автономии «АПАГА», кандидату психологических наук, преподавателю факультета психологии Южного федерального университета Кристине Казарян, которая уже неоднократно совершала паломничество на Святую Землю, было чем поделиться с ребятами. В частности, был отмечен тот факт, что армяне, которые были и остаются единственным национальным меньшинством Иерусалима и которые с IV века непрерывно ведут там активную деятельность, свои прочные позиции не сдают до сих пор, но при этом очень нуждаются в поддержке соотечественников, в какой бы стране они не проживали.

Не исключено, что многие из участников состоявшегося разговора со временем смогут убедиться в этом сами. Ведь в октябре «АПАГА» организовывает паломничество на Святую Землю, знакомство с духовным, культурным достоянием нации на территории Иерусалима, посещение Иерусалимского армянского патриархата. Просмотр киноленты «От Арарата до Сиона», в том числе и сакраментальное утверждение «Каждое начало – путь, и каждый путь – начало…», которое доминантой проходит через весь фильм, стали для многих важным стимулом в реализации этой задумки.

Лариса КОВАЛЬЧУК.
Miasin.Ru

Արդի բանաստեղծության ուղղությունները եւ հոսանքները

Արդի հայ բանաստեղծության ուղղությունները երկուսն են` դասական և մոդեռն: Այս հոդվածում մենք կանդրադառնանք հայ մոդեռն բանաստեղծության ձևավորմանը և նրա հոսանքներին: Մոդեռնի սկիզբը մեզանում դրվում է 20-րդ դարի 60-ական թվականներին: Դարասկզբին ձևավորված մոդեռնը` նատուրալիզմ, ֆուտուրիզմ, սիմվոլիզմ և այլն, խորհրդային իշխանության պայմաններում ընդհատվում է 20-ական թվականների ավարտին: Այսօր մոդեռն անվանված բանաստեղծությունը, հետմոդեռնիզմի հետ խառն, գերակշռող դիրքում է: Եվրոպական գրականության մեջ հետմոդեռնիզմը սկզբնավորվել է 80-ականներին, չնայած նրա մասին խոսվում է 60-ական թվականներից:

Մոդեռն-հետմոդեռն ուղղությունների տարբերությունը տեսության մեջ կապվում է հետկառուցվածքաբանության իրողության հետ:

Ասենք, որ մոդեռնիզմն այսօր ներկայացվում է «ստեղծարար», իսկ հետմոդեռնիզմը` «ապակառուցողական» հատկանիշներով, բնութագրություններ, որոնք համապատասխանաբար տրվում էին դասական և մոդեռն ուղղություններին: Մեր շատ բանաստեղծներ սկսել են մոդեռնով և անցում կատարել հետմոդեռնիզմի: Մեր խնդիրը հայ բանաստեղծության մեջ մոդեռնի պատմությունն ու տեսությունն է: Մոդեռնիզմը ձևավորվել է որպես դասական ավանդների հակառակորդ: Դ. Զատոնսկին գրում է մոդեռնիստական նիհիլիզմի մասին. /Մոդեռնիզմը ամբողջությամբ հենվում է ժխտողականության վրա, տառացիորեն շնչում է նրանով…/: Սակայն դեռևս խորհրդային տարիներին գրականության փոփոխության անհրաժեշտությունը գիտակցվում էր: « - Կյանքը փոխվում է, - 60-ական թվականներին գրում է Մ. Գուսը, - հետևապես փոխվում է նրա կողմից գրականությանը առաջադրվող «ինֆորմացիան», կնշանակի, որ գրականությունը ևս չի կարող չփոխվել»: Բայց սա չի նշանակում, թե մոդեռնիզմի ճանապարհը հարթ էր: Իշխող գաղափարախոսությունը պայքարում էր «ռեալիզմին» հակադրվող ամեն մի փորձի դեմ:

Ռեալիզմ-հակառեալիզմ հակադրությունը արդեն խոսում էր մոդեռնի հանդեպ ժխտողականություն հանդես բերելու մասին: Նման վերաբերմունքը շարունակվում է նաև այսօր: Մոդեռնը դիտվել է և դիտվում է պարականոն, այնինչ այն ծնվեց որպես իշխող գաղափարախոսությունից հրաժարումի գեղարվեստական փորձ: Մոդեռնիզմը հետևանք էր նաև պատմական հեռանկարի կորստի, արժեքային համակարգերի վերարժեքավորման, մաքուր արվեստի պահանջի: Էլիտարիզմ, հերմետիկ կառուցվածքներ, «լաբորատոր» ձևաստեղծագործություններ. սրանք մոդեռնի բնութագրական հատկանիշներից են:

Մոդեռնը սկզբնավորել են Ջոյսը, Կաֆկան, Վուլֆը, Ստայնը, Էլիոթը, Պրուստը, Փաունդը, Սարտրը, Քամյուն, Իոնեսկոն, Բեկետը և ուրիշներ: Մոդեռնի ակունքները փիլիսոփայական նոր տեսություններ էին և Ֆրոյդի հոգեվերլուծական տեսությունը: Մոդեռն արվեստի և գրականության հերոսը օտարացել է աշխարհին, որն այլևս ամբողջական չէ, կյանքին ուղղված հայացքը հոռետեսական է և ողբերգական: Կյանքն ընկալվում է որպես քաոս և փշրում է դասական ռացիոնալիզմը, աշխարհի և մարդու կապի համընդգրկունությունը, ինքնավարացնում է արվեստը: Չնայած այս ամենին, մոդեռնիզմին բնորոշ չեն հակամշակույթի տրամադրությունները, հավատի ամբողջական կորուստը, որոնցով բնորոշվում է հետմոդեռնիզմը: Վերջինս բացառում է մշակույթի միասնությունը, այն «մակերեսների», հարթությունների ուղղություն է: Մոդեռնիզմը համարել են ձևապաշտություն: Սակայն Վ. Ժիրմունսկին նկատել է, որ «Ամեն նոր բովանդակություն անխուսափելի կերպով արվեստում հանդես է գալիս որպես ձև»: Նա ավելացնում է, որ «... արվեստում բովանդակային բոլոր փաստերը նույնպես դառնում են ձևի դրսևորումներ»: Արդի հայ պոեզիայում ձևի ասպարեզում ամենախոշոր նորարարներ են Հենրիկ Էդոյանը և Հովհաննես Գրիգորյանը: Հ. Գրիգորյանն ամբողջությամբ, Հ. Էդոյանը մասամբ, օգտվում են պատումային բանաստեղծության խոսքարվեստից, որն ունի իր օրենքները: Պատումային բանաստեղծություններն ունեն առօրյա, կենցաղային տեսարաններ /դա Հ. Էդոյանի պոեզիային բնորոշ չէ, որովհետև նա գրում է փիլիսոփայական և կրոնական թեմաներով/: Հովհաննես Գրիգորյանի բանաստեղծությունը զննական է, խորհրդածությունը արտածվում է «դեպքերից» ու «փաստերից»: Հենրիկ Էդոյանը պատումայինին համադրում է քնարականը, կերտելով երկիմաստ բանաստեղծություն /«Ամռան երազներ», «Ջութակների արվարձանի համար», «Հետզրություն» ժողովածու/:

Արդի հայ բանաստեղծությունը քաղաքերգական է` սրանից բխող պատկերային համակարգով /Արևշատ Ավագյան, Հենրիկ Էդոյան, Հրաչյա Թամրազյան, Արտեմ Հարությունյան, Դավիթ Հովհաննես, Սամվել Կոսյան, Ղուկաս Սիրունյան, Արմեն Շեկոյան, Հուսիկ Արա և ուրիշներ/:

Մոդեռն պոեզիայում գլխավորը ձևերի մշակումն է, կոմպոզիցիոն և կառուցվածքային «հանգույցների» համակարգումը, ասելիքի նորովի մատուցումը: Յուրաքանչյուր բանաստեղծ փորձում է մատուցել աշխարհի իր ընկալումը: Բարդ է մարդու կոնցեպցիան Հենրիկ Էդոյանի պոեզիայում, քանզի նա դիմում է տարբեր մշակույթների համադրման: Մոդեռն պոեզիայում աշխարհատեսությունը փոխաբերական է: Հ. Էդոյանի պոեզիայում աշխարհատեսությունը փիլիսոփայական է, գոյաբանական:

Մոդեռն պոեզիայի պոետիկան ամբողջությամբ նոր է, թարմ են բառապաշարը, կառուցվածքը, տաղաչափությունը, ռիթմը:

Արդի հայ պոեզիան բավականաչափ ուսումնասիրվել է /Ս. Սարինյան, Ժ. Քալանթարյան, Ս. Մուրադյան, Ա. Թոփչյան, Դ. Գասպարյան, Ս. Գրիգորյան, Ս. Աբրահամյան և ուրիշներ/: Սակայն մենք ըստ գրական ուղղությունների և հոսանքների ներկայացման առաջին փորձն ենք անում: Կարելի է ասել, որ ներկայումս բանաստեղծական հոսանքների բաժանման հիմքեր կան, որոնք մենք համարում ենք պատկերավորման տարբեր համակարգերը: Մեկ հոսանքին պատկանելը չի նշանակում սահմանափակություն: Բանաստեղծությունը մնում է լիարժեք, համընդգրկուն, ինչպես, ասենք, Հովհաննես Գրիգորյանինն է, սակայն պատկերահամակարգի առանձնահատկությունը մնում է գլխավորը: Մեր կողմից մոդեռն բանաստեղծական հոսանքների բաժանումն այսպիսին է. 1. Գեղագիտական, 2. Փիլիսոփայական, 3. Հոգևոր, 4. Հարասական, 5. Հումորի և պարոդիայի, 6. Քաղաքացիական, 7. Միֆի:

Այժմ տանք նշված հոսանքների համառոտ բնութագիրը: Գեղագիտական հոսանքը զուտ բովանդակությամբ դասական բանաստեղծություններից չէր առանձնանա, եթե չլիներ մոդեռնին բնորոշ պոետիկական համակարգի տեղաշարժը: Բանաստեղծությունը «կուտակում է» մաքուր պատկերներ: Պատկերն անցնում է պատկերի մեջ /նոր իմաժիզմ/: Հ. Էդոյանը «Լեթարգիական քուն» բանաստեղծության մեջ /«Հետզրություն» ժողովածու/ «պատկերը` պատկերի մեջ»-ը ձևակերպում է այսպես` «խոսքի մեջ` խոսք»: Պատկերային կուտակումները բնորոշ են բոլոր հոսանքներին: Գեղագիտական հոսանքի միակ առանձնահատկությունը սևեռումն է դեպի գեղեցիկը, որի ընկալումը սուբյեկտիվ է, իշխում է տպավորապաշտական կապը, փոխաբերությունը համատարած է, մեկ իրը անվանվում է մյուսի անունով: Պատկերները երևակայական են, այլև իրարից խզված են, առարկաներին փոխարինում են նրանց միջև եղած կապերը, գեղարվեստական տեղն ու ժամանակը պայմանական են, ինչպես ընդհանուր մոդեռնում: Գեղագիտական հոսանքի լավագույն ներկայացուցիչներից է Արևշատ Ավագյանը: Մյուս հոսանքների ներկայացուցիչները սկզբում հարել են այս հոսանքին /Հենրիկ Էդոյան, Աշոտ Ավդալյան, Հակոբ Մովսես, Էդվարդ Միլիտոնյան, Ղուկաս Սիրունյան և ուրիշներ/:

Փիլիսոփայական հոսանքի բանաստեղծության պատկերը գոյի նշանակիր է: Բոլոր բառերը միավորվում են նշանների և սիմվոլների հետ, ձուլվում իմաստային դաշտին: Բանաստեղծությունն ունենում է նախադիր փիլիսոփայական ուղղորդում, որը զարգանում է տեքստում և մղում առանձնահատուկ կառուցվածքի: Փիլիսոփայական հոսանքում առանձնանում է Հ. Էդոյանի պոեզիան: Նկատի ունենք տարբեր մշակույթների լեզվասիմվոլիկ համադրությունները: Նույն այդ բանաս-

⊃17

16⊃

տեղծությունը բազմակենտրոն է /տարբեր փիլիսոփայությունների բառ-բանալիների խմբերով/:

Գոյաբանական բանաստեղծության յուրաքանչյուր պատկեր աշխարհի մոդելավորման մեկ առանձին միավոր է: Պատկերը հավակնում է իրենով ամբողջը ներկայացնել /մասնիկի և միավորի կապ/: Պատկերաշարքը տարածության ու ժամանակի մոդելավորման գեղարվեստական համակարգն է: Մոդեռնիզմը հավակնում է մշակույթի «համապարփակության», «իրականության տիրապետմանը»: Արդի արձակում և պոեզիայում տարածում է ստացել էկզիստենցիալ գոյաբանությունը:

Պոեզիայի վրա, զանազան միջնորդավորումներով, ազդեցություն ունեն գրական տարբեր փիլիսոփայական բնույթի դպրոցներ, ասենք, «նոր վեպ», «աբսուրդի թատրոն», «աբսուրդի դրամա»: «Աբսուրդի դրաման» առնչություն ունի Հենրիկ Էդոյանի վերջին տարիների բանաստեղծական ժողովածուների հետ: «Հետգրություն» ժողովածուի «Տաճարի կառուցումը» բանաստեղծությունը քրիստոնեական միֆի փիլիսոփայական բանաստեղծացումն է: Էդոյանը խորն է տիրապետում քրիստոնեական սիմվոլիկային: Դիոնիսիոս Արեոպագացու միստիկ տեսության հիմնական հանգույցներից մեկը Տան /տնտեսության/ կառուցումն է: Թեման օգտագործել է Գրիգոր Նարեկացին: Էդոյանը տաճարի կառուցումը հագեցնում է մարդու գոյաբանական հարցադրումներով ու լուծումներով:

-Կառուցել տաճարը, քարը դնել քարին,
Բառը ձուլել բառին,
լուսավորել ամենամութ խորշերը գոյության,
մաքրել ճանապարհը միակ ճշգրիտ ճարտարապետի,
որի կարկինը իր կյանքն ու մահն է,
և իր ձեռքով գծված հատակագիծը
իր հարությունն է…
/«Տաճարի կառուցումը»/

Հ. Էդոյանը ընտրում է քրիստոնեական փիլիսոփայության բանաձևերը, դրանք համադրում էկզիստենցիալ գոյաբանությանը: Սակայն, ի տարբերություն էկզիստենցիալիզմի, նա փիլիսոփայական պեսիմիզմից, վախճանաբանական բանաձևերից հետո դարձ է կատարում «սրբազան» պատմությանը, ցանկանում է «հոր պես» իրեն պահել ուղիղ և կրել իր մեջ խոսքը, «որ սկիզբն է» /«Հինգ խոսք»/:

Հոգևոր բանաստեղծական հոսանքը շարունակում է քրիստոնեական գրականության, միջնադարյան հոգևոր բանաստեղծության ավանդները՝ մեր ժամանակյա գեղագիտական ու պոետիկական զարգացումների հետ զիրկընդխառն: Թ. Էլիոթը Է. Փաունդի մասին ասում է, որ նա լիովին ժամանակակից բանաստեղծ է, երբ գրում է միջնադարի մասին: Հոսանքը հետևում է ոչ միայն հայկական, այլև եվրոպական միջնադարի գրական ավանդներին, ստեղծում է արդիական պատկերահամակարգ՝ հոգևորի աղերսներով:

Հակոբ Մովսեսի պոեզիայում «բանաստեղծության ժամանակը դառնալով միակը՝ հնարավոր է դարձնում ծիսականի «հավաքչությունը», վերականգնվում են քրիստոնեական նախնական համայնքի հարաբերությունները…»: Աստվածաշնչական և նարեկացիական բառախմբերը բանաստեղծի համար «էներգետիկ կենտրոններ» են: …Հնագույն սակրալ իմաստի բառերն իրենց երբեմնի ամբողջական շղթայի մեջ են ներքաշում արդիական կառուցվածքի ռեալությունը: Ընդհանրապես ողջ ժամանակը իր արդիականով և արդիականությամբ դառնում է ծիսական:

Հ. Էդոյանի պոեզիայում համադրված են փիլիսոփայականն ու հոգևորը՝ մոդեռնիստական համակարգումով: Բանաստեղծը հաճախ գոյաբանական խնդիրները փոխադրում է քրիստոնեական փիլիսոփայության դաշտ: Իրար են առնչակցվում «այս աշխարհին ու գաղափարների երկինքը» /ս. Ավգուստինոս/: Պատկերը, խոսքը, ճշմարտությունը Էդոյանի պոեզիայում երևակվում են կրոնական չափումներով: Բանաստեղծը միստիկ դիրքում է. խոսում է Աստծո նշաններից, կարգը սպասում է աստվածային հավերժությունից: Նա Աստծո թեմային անդրադառնում է Երրորդության երեք դրսևորումներով:

Հակոբ Մովսեսը դիմում է Հյոլդեռլինի և Թրակլի ավանդներին:

Հրաչյա Թամրազյանի պոեզիան մոտ է միստերիայի ժանրին, որի կենտրոնում մարդու միստերիան է, նրա կյանքի գոյաբանական դրաման՝ Աստծո դրամայի սիմետրիայով: Գրականության և հոգևոր փիլիսոփայության կապը գնալով սերտանում է:

Հարասական բանաստեղծական հոսանքի լավագույն դրսևորումը Հրաչյա Թամրազյանի պոեզիան է: Այն նեոսիմվոլիզմի և սյուրռեալիզմի պոետիկական հատկանիշների համադրություն է, որը, ի վերջո, անվանվում է հարասություն: «Գիտակցության հոսքը» «Литературный энциклопедический словарь»-ում անվանված է ուղղություն: Հարասությունը «գիտակցության հոսքի» խոսքային դրսևորումն է: Գիտակցությունը հարընթացումի մեջ է, ինչը հատուկ է հետմոդեռնիզմին, երբ խոսքի արժեքը դիտվում է խոսքը: Բանաստեղծը տրված է խոսքի ընթացքին և ստեղծում է տարբերակներ: Հրաչյա Թամրազյանի խոսքը հանգում է սիմվոլների հարասությանը: Նրա բանաստեղծությունը, միֆական շերտին զուգահեռ, սեփական կյանքի հարասություն է: Եվ քանի որ հետկառուցվածքաբանության մեջ խոսքը և գիտակցությունը նույնական են, ապա մոդեռնիզմից հետմոդեռնիզմին անցնող հոսանքը ամենից զգայուն է արձագանքում կյանքին, որպես գիտակցությանը նույնարժեք պատկերավոր լեզվամտածողական համակարգ:

Հումորի և պարոդիայի հայ բանաստեղծության հոսանքը ձևավորվել է մոդեռնի հետ մեկտեղ: Ամերիկյան արձակում գործում է «սև հումորի» դպրոցը, որը հենվում է, ըստ տեսաբանների, գրոտեսկի ավանդույթների վրա: Ա. Զվերևը «սև հումորին» տալիս է թե ուղղություն և թե դպրոց անունը: «Սև հումորին» բնորոշ են համարում «միջանցիկ գրոտեսկը», պարոդիայի լայն օգտագործումը, հակումը պարադոքսալ իրադրության, «փրկչական կոմիզմը», հակաուտոպիան և այլն: Հովհաննես Գրիգորյանը վաղ է սկսել բանաստեղծության իր տեսակի ձևավորումը: «Սև հումորի» հետ նրա առնչությունները ընդամենը տիպաբանական են: Առավել ուղղակի են աղերսները եվրոպական ու ամերիկյան երգիծանքի և պարոդիայի բանաստեղծության հետ: Սակայն Գրիգորյանի պոեզիան բազմաստիճան պարոդայնության և ազգային երգիծանքի խոսքարվեստի հաշվին ձեռք է բերվել բացառիկ ինքնատիպություն: Նրա պոեզիայում հումորը գեղագիտականացված է: Պատումին բնորոշ է հատվածայնությունը, կրկնվում են մոտիֆները: Գործողության ընդհանուր տեղը /топос/ պայմանական է, կամերային /փողոց, թաղ, տուն, սենյակ և այլն/:

Բանաստեղծությունը հագենում է փաստագրությամբ /«Գեղարվեստական միջոցառում կանանց զաղութում», «Դիանա արքայադստեր, թե՝ իշխանուհու թաղումը», «Հայ ժողովրդի պատմության համառոտ ձեռնարկ», «Այս գիշեր և վաղը ցերեկը» և այլն/: Պարոդիան մեկ ռեալությունը հանգեցնում է մեկ այլ ռեալության: Գրիգորյանի պոեզիան պարունակում է նաև այլ ժանրային հատկանիշներ: Միֆի բանաստեղծական հոսանքում առանձնանում է Էդուարդ Միլիտոնյանի ստեղծագործությունը, որտեղ առկա են ազգային միֆի փոխակերպումները: Քննադատությունն առանձնանում է «անտիպոեզիա», որը ճիշտ չէ, քանի որ նշված բոլոր հոսանքները «անտի» պոեզիա են:

Նորայր ԴԱՎԹՅԱՆ

ՎԵՐԱԾՆՎՈՂ ԳՅՈՒՄՐԻ

Հանրապետության երկրորդ քաղաք Գյումրիում երկրաշարժից 22 տարի անց դեռ շատ անելիք կա: Նախկին փլատակների փոխարեն հառնում են նորակառույց բազմահարկ շենքերը: Վերականգնվում է Անիի Մայր տաճարի նմանությամբ 1853 թվականին կառուցված և 88-ի երկրաշարժից տուժած Սբ. Ամենափրկիչ եկեղեցին: Բացվում են ճոխ ու հարուստ խանութներ, հարմարավետ ու հաճելի սրճարաններ, բարեկարգվում են զբոսայգիները, սակայն քաղաքը դեռ լիովին չի մաքրվել երկրաշարժի հետքերից: Ժողովուրդը ոգևորությամբ հիշում է Հայաստանի և Ռուսաստանի Դաշնության նախագահների վերջերս Գյումրի կատարած այցը, որը նկատելի աշխուժություն հաղորդեց քաղաքի կյանքին: Մեկ-երկու նման այցելություն, և աղետի գոտի ասվածը կվերանա՝ ասում են կեսկատակ-կեսլուրջ:

⊃19

Լույսի «զվարթ գիտությունը»

Նորպլատոնականներն ընդունում էին Խոսքի և Ոգու միասնությունը: Խոսքում արդեն շնորհված է արքայությունը: Հակոբ Մովսեսն իր ստեղծագործությամբ («Լույս զվարթ» ժողովածուն տպագրել է 2009 թ.) մեզ կողմնորոշում է դեպի մեզ տրված արքայությունը: Բանաստեղծը գրական պատկերը դիտում է որպես աստվածայինի, իդեալականի հիշեցման, վերարթնացման միջոց` հոգևոր մտածողությամբ կեցություն շնորհելով երկնքի ու երկրի համամբողջական տարածքում: Այդ հնարավորությունը տալիս է հոգևոր գրական պատկերի ունիվերսալությունը: Նա ձգտում է ի մի բերել հոգևոր խոսքի պրոեկցիաները` դրանք հատելով գեղագիտական ու փիլիսոփայական «ենթակառուցվածքներին»:

Հայտնի է, որ կրոնը իդեալը հեռացնում է երկրային առնչություններից: Է. Կանտը իդեալը տեսնում է անիրական ոլորտում: Հակոբ Մովսեսը, չհակադրվելով վերիրական իդեալ հասկացությանը, տեղի է տալիս իդեալի «գործողության» առջև` կյանքը երևակայությամբ փոխադրելով սուրբգրային համակարգ: Բանաստեղծական խորհրդանիշներով նա մեզ տանում է դեպի «աննյութ սկզբնատիպերը» (Դիոնիսոս Արեոպագացու տեսական դրույթներից է): Գեղարվեստական խոսքի մեծ պայմանականությունը հնարավորություն է տալիս տեսանելիորեն մոտենալու մաքուր կեցությանը (կեցություն` խոսքի մեջ): Խոսքը (Լոգոս) և նրա ստվերը (կեցություն) միաձուլվում են իրար: Հ. Մովսեսի պոեզիան նման միջնորդիչ դեր ունի: Երկբևեռ միաձեցումը, ըստ էության, դրամատիզմի հիմքն է, քանզի փորձ է արվում հաղթահարելու երկիր-երկինք հակադրությունը: Բանաստեղծը Լոգոսի կառուցվածքում է տեսնում գոյն ու կեցությունը: Հ. Մովսեսը բանաստեղծությունը ներքաշում է բացարձակ Խոսքի հիշողության խորքը: Կեցությունը վերհիշվում է որպես Սկզբնապատճառի հաղորդած փորձ: Բանաստեղծի խոսքը երկրորդում է հոգևոր տեքստերին: Հ. Մովսեսը «Լույս զվարթ»-ի արձակ տեքստերով դուրս է գալիս խոսքի ընդունված մշակութային դաշտից` մոտենալով նրա զուտ հոգևոր կերտվածքին: Նման պարագայում լեզուն դժվարին ինքնաստուգման մեջ է, երբ նորից նոր պետք է սահմանել նրա պայմանականության կարգը: Այս կարգում իշխողը, լեզվի առաջ տանող ուժը մեղքից ու մահից ազատ հայեցողությունն է: Հ. Մովսեսը առաջնորդվում է մետաֆիզիկական ճանաչողությամբ, որը հակասություններից դուրս ճանաչողությունն է:

Հայդեգերը «Ինչ է մետաֆիզիկան» աշխատության մեջ լույսին վերագրում է աշխարհի ու մարդկության իմաստ: Ըստ նրա` իսկական պոեզիան աղքատացող աշխարհում օգնության է կանչում Փրկչականը: Բանաստեղծը Աստծո ճանաչման ապոֆատիկ եղանակն է ընտրել, որը լիակատար անճանաչությունն է: Նա առաջնորդվում է գաղտնի խորհրդով ու հոգևոր պայծառացումով: Մարդը որքան պարզ է իր էությամբ, այնքան դյուրին է տրվում հոգևոր լույսին: Ահա թե ինչու բանաստեղծը հոլովում է կտակարանային արհեստավորների անունները` հովիվ, որսորդ, ձկնորս և այլն: Նրանք ասես ուղիղ կապ ունեն կեցության Սկզբնավորողի հետ: Բանաստեղծը իր խոսքում վերստեղծում է հոգևոր հիմնարկեքի պահը: Հենց այս պահին կեցությունը դրամատիկական է, որովհետև գոյն ու կեցությունը այս պահից գնահատական են ստանում, լրանում են աստվածայինի իմաստով:

- Եվ ես զմայլված էի, և ես նույնպես, մահվան խայթը հեռացնելով մահկանացուի իմ գարշապարից, լույսի ոտքը համբուրեցի («Բանաստեղծի ճառը լույսի մասին»):

- Եվ մեռելները` մազերն սպիտակ, բրիչներն իրենց հողը խրելով` //Հեռու դաշտերում տորոն են հանում («Ուրեմն` ես էլ` երկրի երեսին»):

Մետաֆիզիկական հայեցողությունը, որը հենց աստվածաբանությունն է, աշխարհը դիտում է խաղաղ հայեցողություն: «Լույս զվարթ»-ը տարփողում է, դրամատիզմը (այս անգամ որպես հոգու թատերայնություն) պահպանած, լիակատար խաղաղությունը, հանգիստը, ներկլանվածությունը (իմա` իսիխազմ): Սա միայն Աստծո և մարդու միասնական աշխարհում տեղ գտած ապրումն է:

- Իսկ ինձ անցած կիրակի դուք տեսնեիք, -
Ինչ զվարթ էի, քանի որ իմ սուրհանդակը
ինձ մի թուղթ էր բերել, որ Աստծո
շինարարները գոյության նախամուտքն
ավարտեցին:
(«Բանաստեղծի ճառը լույսի մասին»):

Աստծո և մարդու միասնական աշխարհում գոյավորները տեղի կարգ ունեն` Սկզբնագոյավորներ և հետնագոյավորներ: Նրանք ապրում են հոգևոր արժեքների աստիճանակարգության պայմաններում, դուրս ժամանակագրությունից կամ որ է` պատմականությունից: Հիշենք մի լավ արտահայտություն` Աշխարհի կառուցման յոթ օրերը ոչ թե ժամանակագրական են, այլ հիերարխիկ:

Հ. Մովսեսը կեցությունը դիտարկում է նրան հարադրվող ինֆորմացիոն բազմիմաստությամբ, որը հենված է նշանների ու սիմվոլների, լեզվի այլագոյ «պատումի վրա»: Այլագոյ ասելով` նկատի ունենք այնկողմնայինը (տրանսցենդենտալ):

Մենք Հ. Մովսեսի հոգևոր-գեղագիտական հոսանքի բանաստեղծության մեջ տեսնում ենք հավաքական սուբյեկտիվություն, որը դրսևորվում է «սրբության հետ» խումբ ներկայացնող մարդկանց կապով: «Ես»-ը մշտապես ներկայանում է խմբի մեջ:

Հոգևորին միտող տեքստում բացվում է մի նոր իրականություն, որը ներքուստ երկիրական համաչափություն (սիմետրիա) է ստեղծում: Երկնայինի և երկրայինի համաչափությունը անխախտ է:

Նշանային և խորհրդանշանային «հայեցակարգերը» կոչված են արտահայտելու աշխարհի և նրա հոգևոր ընկալման ինքնատիպ դրաման: Բանաստեղծը միտում է թատերականացնել դրամատիզմը (դոստոևսկիական բարդույթ): Միաժամանակ հիշենք, որ կտակարաններում դրամատիզմով է պայմանավորված կեցության խորհուրդը: Հեգելը առանձնացնում է «սրբապատկերային նշանները` որպես «անմիջական դող» արթնացնող նշաններ:

Ընդհանրապես, հանձին գեղեցիկի, մենք այն անանջատ պետք է դիտենք հոգևոր լարումից, ինչը բացարձակ ու մաքուր դրամատիզմի ելակետն է: Գեղեցիկը, որպես ինքնակեցություն, առավել տագնապալի է: Ուրեմն միայն հակադրությունը չէ, որ դրամատիզմ է ծնում: Նշանը, բացարձակ իդեան դրամատիզմի կենտրոն են` հենց որպես այլագոյության մարտահրավերի, ինքնապահպանության տագնապալի օբյեկտ:

Մետաֆիզիկական վարդապետությամբ Հ. Մովսեսը շրջանցում է բինար հակադրությունները` պատկերակարգի առանցք ընտրելով թեզի և անտիթեզի միասնականությունը: Հայեցողության մեջ հակադիր իմաստները ներթափանցում են, ապահովվում է մետաֆիզիկական անցում, մետաֆիզիկական փոխակերպություն: Հակադրության հիմքը չեզոքանում է` մենիմաստությանը հաղորդելով բազմաստիճան ինֆորմացիա` որպես Իմաստի հարստացում (կեցության իմաստի հարստացում):

Հ. Մովսեսի պոեզիայում, ինչպես հոգևոր գրականության մեջ, հաշվի չեն առնվում տեղը, ժամանակը, գործողությունը` դառնալով պայմանական, ինչը հանգեցնում է դրանց բացարձակի գիտակցմանը: Եվ այսպես «բինարիզմը» իր տեղը զիջում է իռացիոնալիզմի բերած այլ տրամաբանության կեցությանը: Սակայն Հ. Մովսեսի պոեզիայի հետ կապ չունեն իռացիոնալիզմի բուն հատկանիշները` աբսուրդայնություն, կեցության անիմաստություն և այլն: Նրան հարազատ է անճանաչությունը որպես ճանաչություն սկզբունք: Բանաստեղծը ապավինում է հայեցողությանը, որը նրա խոսքի հենարանն է: Համաձայն Հեգելի` պատկերն ընդհանրացված հայեցողություն է: Հայեցողության պարագայում պատմությունը հանգում է ոչ պատմությանը. իշխում են ժամանակից դուրս գտնվող արժեքները:

Բանաստեղծը Լոգոսի դիրքերից հակադրված է էրոսին:

Մենք գործ ունենք մի շատ հետաքրքրական երևույթի հետ: Հետևելով հոգևոր գրականության մոդելին` Հ. Մովսեսը, Սուրբ գրքի կանոնների օգտագործմամբ, շարունակում է նրա մեկնողական ավանդույթը (էկզեգեզա):

Գրիգոր Նարեկացին «Մատեան ողբերգության» պոեմում Սուրբ գրքի մեկնության ծավալուն խնդիր է լուծել, ինչը հետազոտողների ուշադրությունից դուրս է մնացել:

Մենք արդեն նշել ենք, որ Հ. Մովսեսը լայնորեն օգտագործում է նշաններ ու խորհրդանշաններ, ինչը պայմանականությունը հասցնում է նոր աստիճանի (ասենք` թագավոր, կնիք, ցուլ, առյուծ, ձուկ, ճրագ, հայելի, մսուրք, ջուր, սքեմ և այլն): Թող որ ջուրը իմացություն նշանակի, ճրագը` հոգևորը, սքեմը` հավատը, ձուկը` հավատացյալ ու նաև ցանկություններից ազատ լինելը և այլն: Արդի պոեզիան, սակայն, քննադատվում է նշանային և խորհրդանշանային հագեցումի պատճառով: Մոռացվում է, որ երևույթը նոր չէ. «Հին Արևելքի արվեստում իշխում են ծայրահեղ պայմանական, այլաբանական կամ խորհրդանշանային պատկերներ…» :

Արդի պոեզիան դարձ է կատարել Հին Արևելքի «ծայրահեղ պայմանական» պատկերակարգին, որը թելադրված է նույնպես այնկողմնային իմաստային ներթափանցումներով: Գալով դասական պոեզիայի պատկերամտածողությանը` հարկ է նշել, որ նրա հիմքում անտիկ ավանդույթն է` իմաստի լիարժեք դրսևորում, պարզ, պլաստիկ պատկերներ: Հակոբ Մովսեսը համադրում է երկու ավանդույթները (Հին արևելյան և հունական), ինչպես հոգևոր տեքստերում է: Հ. Մովսեսը, որքան էլ օգտագործի Հին արևելյան արվեստի ավանդույթը, ձգտում է ներդաշնակ համամասնության և ավարտունության: Նա տեքստային ամբողջականության մեջ պահպանում է պատկերմիավորների առանձին արժեքները,

➲19

18⊃

հոգևոր-գեղագիտական շարժման ուղղությունը. զգացական արտացոլում-մտային ամբողջացում - երևակայական իրականություն և սրա զգայական մարմնավորում: Հոգևոր պատկերային շարժման այս ուղղությունը, որ տրված է գրականագիտական հանրագիտարանային բառարանում, հիմքում ունի հեգելյան ձևակերպումը՝ «պատկերը անմիջական զգացողության և իդեալական մտածողության մեջտեղում է գտնվում և ներկայացնում է առարկայի հասկացության և նրա արտաքին կեցության ամբողջականությունը» :

Բանաստեղծը հոգևոր շարժման ասպարեզում հանդես է բերում նպատակադիր ակտիվություն: Նա երևակում է կեցության ներքին պոտենցիալը՝ նրան ձուլելով արտաքին կեցությանը:

Նորայր ՂԱԶԱՐՅԱՆ,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու

Ի ԽՈՐՈՑ ՍՐՏԻ

ԲԱՐԵՎ, ՄԱՅՐԻ՛Կ

Մանկության ժամանակ քեզ համար հայրենիքը քո ընտանիքն է, քո մանկապարտեզը, քո պահմտոցին ու զուլալ ընկերները, քո փողոցն ու տատիդ գրպանից դուրս եկող կոնֆետը: Բայց հայրենիքն ավելի մեծ՝ գլոբալ հասկացությունն է, որը սպունգի նման կլանում է քո ապրած տարիների փորձառությունը, և զգում ես, որ հայրենիքը քո կյանքի մի մասն է, Պանթեոնի սրբացած շիրիմները, տաճարներիդ կիրակնօրյա պատարագներն ու հնամենի գրաբարյան «Հայր մերը», մանկապարտեզներում հնչող թոթովախոս սևաչյաների վարդաբույր հայոց լեզուն, զինվորների խրոխտ քայլերն ու սահմանային տագնապը, հեռուստատեսային «Երգ երգոցն» ու թեթևաժանր սերիալները, որդեկորույս մայրերի թաց աչքերն ու աղքամաններից հաց հավաքող սոված մարդիկ:

Հայրենիքն այն տարածքն է, որի հողին դու կապված ես հազար ու մի թելերով և այդ հազարից մեկ թելն էլ քո սրտից է ձգվում և հեքիաթի կծիկի նման գլորվում է պատմական Հայաստան, ու այդ թելի վրա շարվում են նախնիների գաղթն ու վերադարձի կարոտը, կարոտ, որը հետագա սերունդին մղեց գրելու այդ կարոտի ու գաղթի մասին, նվիրական սիրո և աշխարհի մաքրությունն իր մեջ կրող մոր մասին:

Հայերենը շատ հարուստ լեզու է, բայց այս պահին դժվարանում եմ նկարագրել այդ զգացմունքները, որ ունեցա Անրի Վեռնոյի «Մայրիկ» ֆիլմը դիտելիս: Դա զգացմունքների անթարգման ֆիլմ է, որն ինձ համար դարձավ աշխարհի ամենագեղեցիկ ֆիլմը: Նույնիսկ եթե հայ էլ չլինեի, ֆիլմն իր համամարդկային խտացված կերպարներով դարձյալ մնում է համաշխարհային լավագույն ֆիլմերից մեկը: Մի հայ գաղթական ընտանիքի պատմությունը մի ողջ ազգի պատմություն է, որն օտար ափերում շարունակելով իր գոյության կռիվը՝ մնում է ավանդապաշտ ու արժանապատիվ: Հեղինակի կերպարը այն անկյունաքարն է, որի վրա բարձրանում է տաճարի նմանվող ֆիլմը, և ամեն սրբատաշ քար իր ամուր տեղն ունի տաճարում, որի գմբեթը զարդարում է սուրբ խաչն իր վրա կրող մայրիկի կերպարը՝ միշտ ազնվազարմ ու քնքուշ, համեստ ու խոնարհ, խաչի պես զորավոր ու պահապան, միացած իր երկու քույրերի հետ, որին հեղինակը միշտ անվանում է Սուրբ Երրորդություն:

Սա է հայ ընտանիքը՝ անբաժանելի, անմահանալի և միասնական Ս. Երրորդություն: Եվ զարմանալ կարելի է, որ հայ մոր դերը այդքան հայեցի կարող է խաղալ իտալուհին, որի չնչին շարժումներից անգամ հայություն էր կաթում: Եվ պատահական չէ, որ Անրի Վեռնոյը Կլաուդիա Կարդինալեին է ընտրել մոր կերպարում. պարկեշտ դերասանուհի, որի Մայրիկի կերպարը ավելի բարձրացրեց նրա արժեքը, և մի ամբողջ ժողովրդի համար նա մնաց ամենասիրված կերպարը կինոյում:

Նույնը կարելի է ասել Օմար Շարիֆի մասին, որը մտավ յուրաքանչյուր հայ ընտանիք և գրավեց բոլորի սրտերը՝ որպես ընտանիքի պատվախնդիր հայր, Վահանի պես ամուր հենարան, իր զավակի համար դժվարությունների առաջ ընկնող անձնավորություն: Շնորհակալություն Կլաուդիա Կարդինալեին, Օմար Շարիֆին, հայ չծնված, բայց կայացած հայի կերպար ստեղծելու համար:

«Մայրիկ» կինոնկարի համար վաղուց էի մտադրվել իմ շնորհակալությունը հայտնել նաև Անրի Վեռնոյին: Ափսո՜ս... ուշացա, ուշացա դա կատարել Ձեր երկրային կյանքում, բայց երբեք իմ աղոթքներն ու խնկարկումները չեն ուշանա Ձեր երկնային կյանքի համար, իմ փոքրիկ ազգի մե՛ծ զավակ, խոնարհ ու բարձր, որքան անհաս Ձեր մեծությամբ, այնքան հասանելի զգացմունքայնությամբ ու նվիրումով: Հայ ժողովուրդը սիրում է Ձեզ: Եվ ինչպես «Մայրիկ» կինոնկարում է ասվում, մի հեռախոսազանգ կազդարարի վատ լուրը, «և ես հաստատ կմրսեմ», այնպես էլ մենք մրսեցինք Ձեր բացակայությունից, բայց Ձեր անունը երբեք չի մրսի հայ ժողովրդի տաք շուրթերին:

Իմ ժողովրդի ջերմ խոնարհումները Ձե՛զ:

Սուսաննա ԳԱԼՍՏՅԱՆ,
Հայաստանի ազգային գրադարան

17⊃

ՎԵՐԱԾՆՎՈՂ ԳՅՈՒՄՐԻ

Այդ այցից օրեր են անցել, սրամիտ խոսքի, ճոխ ապրուստի սիրահար ու դժվարություններից չընկճվող գյումրեցիների կյանքը շարունակվում է իր հունով: Քաղաքի Յոթվերք եկեղեցում գրեթե ամեն օր կատարվում է պսակադրության արարողություն, որից հետո Վարդանանց հրապարակով մի քանի պտույտ կատարելուց հետո հարսանեկան շքեղ շարասյունն ուղղորդվում է դեպի հարսանյաց սրահ: Ստեղծվում են նոր ընտանիքներ, որոնցից շատերը բախվում են բնակարանային խնդրին: Այն Գյումրիում դեռ լիովին լուծված չէ: Նորակառույց թաղամասերում բացահայտված շինարարական որոշ թերացումներ բնակիչներին մտահոգվելու տեղիք են տալիս: Մասնավոր շատ տների սեփականատերեր էլ առայսօր չեն կարողանում ձերբազատվել երկրաշարժի հետևանքներից, վերացնել տանիքների ու պատերի ճաքերը:

Լուծված չէ նաև աշխատատեղերի խնդիրը (ի դեպ, ինչպես ամբողջ հանրապետությունում): Նորաբաց և 500 աշխատատեղ ապահովող շաքարի գործարանը երկու ամիս հետո փակվեց տեղի ունեցած պայթյունի պատճառով:

- Քաղաքի ջահելները զբաղվում են ով ինչով կարողանում է, ինչ գտնում է, - պատմում է Յոթվերք եկեղեցուց դեպի ձախ ձգվող Կիրովի փողոցում վիճակախաղության տոմսեր վաճառող երիտասարդը: - Ճիշտ է, խանութներ ու հանգստյան վայրեր շատ կան, սակայն շարքային գյումրեցին դրանցից օգտվելու հնարավորություն քիչ ունի: Շատերն իրենց համար գործ են գտել այստեղ, որը գյումրեցիների սիրած վայրն է: Մարդաշատ այս փողոցը երբեմն անվանում են «Արբատ», սա էլ մեր վերնիսաժն է, որտեղ վաճառվում են գրքեր, կտավներ ու զանազան զարդեր:

Գրավաճառ Վաղինակը սեփական բուկինիստական գրախանութի լուծարումից հետո այստեղ է գրքեր վաճառում: Չի դժգոհում օրվա առևտրից, բայց որ մեծ քաղաքի 5 (ընդամենը) գրախանութում գրենական պիտույքներից բացի ոչ մի գիրք չի վաճառվում, ցավալի է:

«Արբատով» անցուդարձ անողների համակրանքը երգիչ-ակորդեոնահար Միերի հանդեպ ակնհայտ է: Նրա կողքով անցնելիս ոտքերը կախ են գցում Միերի քաղցահունչ ձայնն ունկնդրելու համար: 32-ամյա Միերը օրվա հացը վաստակելու համար Վանաձորից եկել է Գյումրի: Սակավախոս երգչի երազանքը միակ դստերը ղեկավարի պաշտոնում տեսնելն է. «Ես բան չհասկացա, գոնե ինքը մարդավարի ապրի»: Միերը սիրային բազմաթիվ երգերի հեղինակ է, ունի ձայնասկավառակ, որը, սակայն, չի վաճառվում, քանի որ, ինչպես ինքն է ասում, անթիկունք մարդը միշտ էլ ստվերում է մնում: Մասնակցել է երաժշտական մի շարք մրցույթների: «Սպիտակ կարապ-2007» հանրապետական ամենամյա մրցույթ-փառատոնում «ժողովրդական երգ» ժանրում 18-ից բարձր տարիքային խմբում արժանացել է պատվավոր 2-րդ մրցանակային տեղին: Երևանի ՆՓԱԿ-ում կազմակերպված մրցույթում հաղթել է՝ առաջ անցնելով 32 երգիչ-երգչուհիներից:

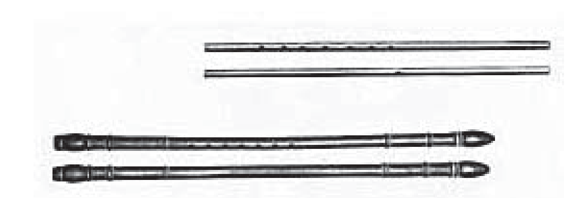
- Շատ եմ սիրում երգ-երաժշտություն, փոքր հասակից նվագել եմ ակորդեոն: Մորաքույրս հիանալի ձայն ունի, ճանաչված երգչուհի է: Երևի ձայնային տվյալներս նրանից եմ ժառանգել:

Ահա այսպես, իր առօրյա հոգսերն ու դժվարությունները հաղթահարելով ապրում է Գյումրին՝ չկորցնելով հույսը, որ վաղ թե ուշ հրաժեշտ է տալու «աղետի գոտի» հասկացությանը:

Մանե ՆԵՐՍԵՍՅԱՆ

Մշակույթ

ՈՐ ՆՎԱԳԱՐԱՆԸ ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵԻՆ ՀԱՅՈՑ ՄԵԾԵՐԸ՝ ԳՐԵԼՈՎ «ԾԻՐԱՆԱՓՈՂ», «ԵՂԵԳԱՆ ՓՈՂ»

Մերօրյա իրականության մեջ «դուդուկ=նայ» նվագարանը ստացել է նոր անուններ՝ ծիրանի փող, եղեգան փող, սրինգ: Մինչդեռ, վաղնջական ժամանակներից ի վեր, հայոց մեծերը, նույն ինքը՝ մեծն Կոմիտասը, անգամ խորհրդային տարիների մտածողները, գրելով «եղեգան փող», «հովվական փող», «ծիրանի փող», «սրինգ»՝ պատկերացրել են կոմիտասյան՝ հովվական փողի=սրնգի տեսակը:

Մասնագիտական, հանրագիտարանային բնույթի աղբյուրից տեղեկանում ենք, որ ծիրանենուց հայը պատրաստել է հովվական փող=սրինգ, ուզբեկը՝ զուռնա, ադրբեջանցին՝ զուռնա, դուդուկ, դաղստանցին՝ զուռնա, դուդուկ, շվի և եռալար կսմիթային նվագարան՝ աչար-կումուզը՝ ծիրանենու մեկ ամբողջական կտորից: Ուզբեկներն, օրինակ, իրենց զուռնան կարող են կոչել՝ «ծիրանազուռնա»: Իսկ ո՞ր նվագարանը նկատի ունեին հայոց մեծերը հայոց պատմամշակութային անցյալի ողջ ընթացքում, գրելով «եղեգան փող», «հովվական փող», «ծիրանի փող», «սրինգ»:

Կոմիտասյան հովվական սրնգային փողի տեսակի մասին մեր ժողովրդի շատ երևելիներ են գրել, ինչպես օրինակ, 1915 թվականի զոհեր Ռուբեն Սևակը, Դանիել Վարուժանը, Սիամանթոն, 1937 թվականի զոհեր Թոթովենցը, Չարենցը, աքսորի ճանապարհը բռնած Գուրգեն Մահարին, նաև՝ Նաիրի Զարյանը: Ի վերջո, «Ծիրանի փող» ստեղծագործության համար բանտարկվեց և սպանվեց Ակսել Բակունցը: Նա մանրամասնորեն նկարագրել է ծիրանի փողը, որը ճիշտ և ճիշտ կոմիտասյան հովվական փողի=սրնգի նկարագրությունն է:

Մուշեղ Գալշոյանի հերոսը (Մելոն) գաղթի ճանապարհին կորցնում է իր ծիրանափողը: Ապա նորն է պատրաստում՝ կոմիտասյան-բակունցյան հովվական սրնգային փողի տեսակը, սովորականից ավելի երկար, սակայն առանց նվագանցքերի: Նա այլևս երբեք չէր նվագելու, այլ փոխակերպելու էր իր հովվական փողը և օգտագործելու էր իբրև ծխամորճ: Իր «էրգրում» նա չէր ծխում: Եվ երբ ֆիդայիները՝ Աղբյուր Սերոբը, մյուսները, թաքնվելով սարերում, խնդրում էին բարձրանալ իրենց մոտ ու փող փչել, նրանք այդ նվագի տակ պարում էին հայոց հինավուրց ռազմական պարը՝ «Յար խուշտա»-ն (=ԾԱՓՊԱՐԸ=ԾԱՓԽԱՂԸ): Բակունցյան հովվական «ծիրանի փողը» «կարմրավուն սրինգն» էր: Այն հովիվների սովորական սրնգից քիչ ավելի երկար էր, որի նվագի տակ «Յար խուշտայից» երկիրն էր դղդում: Նրանք պարում էին «hսկաների հին պարը»: Մուշեղ Գալշոյանի հերոսներից Նինոն, որը մարմնավորում էր իր հորեղբորը, իր սրնգից չէր բաժանվում: «Փողփուչ Նինոն, ծիրանի փողը ծնկներին մեկնած, հակված ծխում է: Փողփուչ Նինոն զրուցատեղի էր գալիս սրինգը ձեռքին, ամեն անգամ սրինգը ձեռքին ... նստում էր ճրագի տակ, ամեն անգամ նույն տեղը, սրինգը մեկնում ծնկներին և լուռ ծխում»:

Սասնա ազգագրությանը նվիրված աշխատություններում (Պետոյան Վ. Ա., Կարապետյան Ե. Կ.) հովվական փողը՝ սրինգը, միակ նվագարանն էր, որով ժողովուրդը ուղեկցել է իր խմբապարը: Այնուհետև խորհրդային տարիներին այն փոխարինվում է զուռնայով, որի նվագն ու պարեղանակը հասնում են Կրեմլ:

***

Ավագ սերնդի ներկայացուցիչների վկայությամբ՝ լիներ կնունք, ծնունդ, թե հարսանիք. սրինգ էին հնչեցնում: Թաղման ժամանակ, երբ քահանան լռում էր, հնչում էր սրնգային փողը: Սասունից գաղթած կաքավաձորցի սրնգահարի որդի Վաղինակ Մուրադյանի (1929-2004) բանավոր վկայությամբ, 1947 թ. Առուճի (նախկինում՝ Թալիշի) եկեղեցին վերականգնելու նպատակով, շրջակա տարածքից գաղթականների աճյունները տեղափոխելիս, հանգուցյալի մարմնի հետ՝ որպես սրբազան մասունք, հայտնաբերվել է հովվական սրինգ=փող: Այն չէր քայքայվել, քանի որ պատրաստելիս կրով և ձեթով հատուկ մշակած է եղել: Իր նախնիներից ծերունի Վաղինակը լսել է, որ մշեցիների «ամենամեծ ուխտավայրը՝ Մարութա սարն էր: Էնտեղ նվագում էին մենակ սրինգ, ուրիշ գործիք չկար, և քրդերը մասնակից էին մեր ուրախությանը»: Սրնգային փողի ձայնին մարդիկ ենթարկվում էին, ինչպես Ավետարանին, իսկ քահանան ասում էր. «Փողփուչի թևը դալար միշտ կմնա»: Տղամարդկանց համար բաղձալի պահ էր «Յար խուշտան», «Վեր վերին», «Քոչարին»՝ սրնգի նվագի տակ, և սրինգը սրնգահարի ձեռքերում «հալչում էր»: Տղամարդիկ իրենց խրոխտ, բոցաշունչ պարն են պարել Էրզրումցի գաղթականի շառավիղ՝ սրնգահար Կարապետ Դավայանի (1910-1966) հովվական փողի=բլուլ=սրինգի նվագի տակ, սրնգի նվագով անցկացրել երեկոները օդայում: Իսկ սրնգահար մշեցի Մգրոն, Ավան գյուղի հարևանությամբ, բարձունքներում սփռված Խնուսիկ (նախկին՝ Ղոյթուռ) գյուղից իջնում էր Բյուրական՝ Կոմիտասի սրինգները պատրաստող վարպետ և սրնգահար բյուրականցի Չիլինգար-Գրիգորին էր հանձնում վերականգնելու իր hզոր շնչից ճաքած սրինգը, որի hնչյունը մեկ-մեկ, ինչպես hաղորդում են, «եկեղեցու զանգի էր նման»[-վում]: (Ո՞ւր են մեր սրնգահարները, ո՞ր հեռավոր երկրում ...)

Տարագիր (ծնունդով խարբերդցի) Համաստեղի «Հայաստանի լեռներու սրնգահարը» ստեղծագործության մեջ, հրաշքով Հայոց լեռները, «ոսկեսար Ալագյազը «հովվական փողի նվագի ազդմամբ տեղափոխում են հեռավոր Ամերիկա՝ երկրի ժողովրդի հետ տարագրված հոգիների հետ: «Վարպետ սրնգահարի»=«ղավալ բռնողի» հովվական նվագը կարող էր գետի հոսանքը կանգնեցնել, նրա նվագով ծառերը, թփերը լեզու էին առնում: «Սրնգի ձայնը գալիս է քարերից. ծառերից, նույնիսկ միջատներից, երգը գալիս է ամեն կողմից»: Նվագի hնչյունը մտնում է մարմնի մեջ, առավել ցանկալի դառնում, քան երկրի փառքը և բարիքները: Համաստեղի հերոսներից մեկը պիտի ասի. սա կամ երկնքից իջած երաժշտություն է, կամ՝ Հայաստանից:

Ծնունդով Երուսաղեմից Ժ. Ս. Հակոբյանի «Կոմիտաս՝ սրինգ երգարած» քերթվածում լսվում է. «Երգերի մեջ ծովի պես հնչող ամբողջ Նաիրին»: Քուրդ գրող-ազգագրագետ Ամինե Ավդալը (1906, Կարսի մարզ - 1964, Երևան) գրելու է Կոմիտասի մասին, որ վշտի և խնդության «մեծ սրնգահար»-ի երգը. «Զայնն է կյանքի և hավիտենության»: («Արև», Կահիրե, 1959:)

Մխիթարյան հայրերից մեծանուն հայագետ Ներսես Ակինյանը անվանի ձեռագրագետ հայր Հակոբոս Տաշյանի մասին գրում է. «Մեծ ու հոյակապ բանասեր Հակոբոս Տաշյանը կարճահասակ էր, բայց երբ կնվագեր (իսկ նա ընտիր սրնգահար էր), կքվար, թե նրա կծկված մարմինը բացվում ու երկարում էր»:

Միջնադարյան հայ մանրանկարիչը, պատկերելով փողահար= սրնգահար հրեշտակ կամ հովիվ, պատկերացրել է կոմիտասյան-բակունցյան հովվական փողի=սրնգի տեսակը, որի պատկերը տարբերվում է դուդուկի=նայի պատկերից: Միջնադարյան հեղինակները, մարգարեանալով «փող= սրինգ= բլուլ» նվագարանի մասին, նույնպես տվել են այդ հոգեթափանց նվագարանի նկարագիրը՝ զերծ պահելով մեզ ամենայն շփոթմունքից: Հիշատակենք միայն պատմահայր Մովսես Խորենացու անունը:

Նշենք, որ արդի հրատարակություններում. մասնագիտական, ակադեմիական, նվագարանագիտական, հանրագիտարանային բնույթի աշխատություններում շնչականմիափողնվագարանները, որոնք կնշվեն ստորև, բաժանվում են 3 ընտանիքի.

⊃21

20➲

1. ՍՐՆԳԱՅԻՆ ԸՆՏԱՆԻՔ. օրինակ՝ հայկական ՍՐԻՆԳ=ԲԼՈՒԼ=ՓՈՂԸ: Այն երկու ծայրից բաց, պարզ փող է, սուլելու եղանակով օդը մղվում է փողից ներս և հնչյունը ծնունդ է առնում կենդանի շնչի և փողի հպումից: «Փողը ձայնում է ամենաբարակ շնչով անգամ», գրում է Կոմիտասը:

2. ԲԵՐԱՆՈՑՈՎ, ՇՐԹՆԱՅԻՆ ԸՆՏԱՆԻՔ. օրինակ՝ ՇԵՓՈՐԸ: Այն ունի թասիկանման՝ ձագարաձև բերանոց, կցվում է փողին=իրանին, որպես հավելադիր մաս, հնչյունը առաջանում է թասիկանման բերանոցին սեղմված նվագողի շուրթերի տատանումից:

3. ԼԵԶՎԱԿԱՅԻՆ ԸՆՏԱՆԻՔ. օրինակ՝ ԴՈՒԴՈՒԿԸ: Այն ունի լեզվակ, որը կցվում է փողին=իրանին, որպես հավելադիր մաս: Այդ լեզվակը պատրաստվում է եղեգնակից, որի մասնակի ճեղքումով ստացվում են զույգ եղեգնաթիթեղներ, և այդ եղեգնաթիթեղների տատանումից է առաջանում հնչյունը, որը տարբեր է սրնգային փողի հնչյունից:

Կոմիտասը լեզվակային նվագարանը և առանձնակի՝ «դուդուկը» կոչում է «նայ»: Արդյո՞ք նա նկատի է ունեցել այն բուն հայկական «նայ» բառարմատը, որ նշանակում է «խոնավ, թաց» (կատարողի խոնավ շնչից դուդուկ=նայի լեզվակը թրջվում է և լարվածքից ընկնում, ուստի այն փոխարինվում է մեկ ուրիշ լեզվակով), իսկ միգուցե Կոմիտասը նկատի է ունեցել պարսկերեն-թուրքերեն «նայ»-ը, որ նշանակում է նաև «եղեգնակ», որից և պատրաստվում է «դուդուկ=նայ»-ի լեզվակը: Այս մասին մենք տվյալներ չունենք: Սակայն Կոմիտասը զույգ լեզվակ ունեցող նվագարանները (մասնավորաբար՝ դուդուկը, զուռնան) համարել է օտար ժողովրդական երաժշտական լեզվամտածողությանը:

Նվագարանագիտական հանրագիտարանում զույգ լեզվակ ունեցող դուդուկ-նայի տեսակի նվագարանների մասին հաղորդվում է, որ դրանք ստեղծվել են ավելի ուշ, և հնչերանգը, ձայնածավալը՝ սահմանափակ են, որի հետևանքով դրանք հետագայում դուրս մղվեցին և փոխարինվեցին «առավել զգայուն նվագարաններով»: Ձայնագիտության ոլորտում կատարված ուսումնասիրությունները նույնպես ցույց են տալիս, որ մի ծայրից փակ նվագարանի դեպքում խամրում է իր հնչյունային գունապնակի մի զգալի մասը:

Հայ նվագարանագիտության հիմնադիրներից Արամ Քոչարյանը լեզվակային դուդուկին տվեց նոր անուն՝ «գլանափող«, «սրինգ» բառը վերապահելով բացառապես սրնգային ընտանիքին (ի դեպ, սրնգայիններից՝ «շվին» թուրքերեն կոչվում է «դուդուկ», ռուսերեն՝ «դուդկա», այն է՝ «սուլիչ», «շվի», իսկ «դուդուկչի» թուրքերեն նշանակում է շվիահար, շվի պատրաստող-վաճառող, սուլոց՝ սուլելով ազդանշան տալ, ռուսերեն=«дудеть»): Համաձայն ակադեմիական մասնագիտական հրատարակության, դուդուկ = նայ = գլանափողը՝ «փակ շենքի կատարման համար» է: «Գլանափողը զուրկ է օբերտոնային միջոցներից», - գրում է Ա. Քոչարյանը և նշում, որ «դուդուկ= գլանափողով հնչող մեղեդիները «հեռու են այն հեքիաթայնությունից ու թովչությունից, որով օժտված է հրաշագործ սրինգը: Սրինգն ավելի է ներգործում, երբ ունկնդրի միտքը պայծառ է»:

Սրնգային փողին, ինչպես նշվում է նվագարանագիտական հանրագիտարանում, «քարե դարից ևեթ վերագրվել է խորհրդական (միստիկ) բնույթ»:

Եվ այսպես, ի՞նչ խորհուրդ ունի «եղեգան փող»-ը Մովսես Խորենացու կողմից բերվող «Վահագնի ծնունդ»-ը նկարագրող դրվագում: Ակնհայտ է, որ «եղեգան փող»-ը երկու ծայրերից հավասարապես բաց է երկնքի և երկրի, ծովի և օդի համար, նրանից և ծնունդ է առնում բոցեղեն էությունը: Միջնադարյան մի աղբյուր հաղորդում է՝ վերհանելով մի դրվագ Սբ Սահակի և Սբ Մեսրոպի աշակերտներ «արեգակնակերպ Մովսեսի (Խորենացու) և Դավթի» վերաբերյալ, որոնք վերադառնալով Հայոց աշխարհ, այն ավերված տեսնելով, լալիս էին, և չգտնվեց մեկը, որ կարողանար մխիթարել նրանց. «Ահա փողք հնչողականք, - գրում է հեղինակը,- և ոչ ոք էր որ հարկանէր ...»: Ուշագրավ է, որ բառարանագիտական տվյալների համաձայն, հայոց բարբառներից մեծ մասում «փող» բառը նշանակում է՝ «խողովակ, փողոց, միջանցք, շնչափող», նաև՝ «սրինգ»: Միջնադարյան հայրաբանական գրականության էջերում սրինգի=փողի խորհրդական իմաստն է՝ մարգարե, մարգարեանալ: Ուստի վերը նշված հատվածը ընկալելի է թե՛ ուղիղ և թե՛ փոխաբերական իմաստով:

«Ծիրանի փայտ», «ծիրանափող» եզրերը՝ հասկացությունները ոչ վաղ անցյալ ունեն: Սակայն ակնհայտ է, որ հայոց մեծերը կյանքի բերելով «ծիրանափող» հասկացությունը, պատկերացրել են կոմիտասյան սրնգային փողի տեսակը:

Վերադառնալով «եղեգան փող»-ին, նշենք, որ Կոմիտասի նվագարանից՝ եղեգնյա փողը, նույնպես երկու ծայրից բաց, առանց լեզվակի փող=սրինգն է:

Նույնանման մի եղեգնյա սրնգային փող Սիրիայում, մի ճերմակահեր սիրիահայ՝ Սարգիսը, նվիրելով Նորայր Ժամհարյանին, խնդրում է թոռանը՝ իր գաղթական վանեցի պապից մնացած միակ հուշը՝ այն նվագարանը, որը մահանալիս նվիրել էր իրեն, վերադարձնել հայրենիք: Այժմ այն պահպանվում է Երևանի պետական կոնսերվատորիայում:

Իսկ այսօր մենք արդյո՞ք ի զորու ենք պաշտպանելու մեր նահատակ եկեղեցու և նահատակ Կոմիտասի ժառանգությունը, որը մինչ իր կյանքի վերջը (1935 թ.) իր վրայից չհանեց հայ հոգևորականի սքեմը: Որևիցե կասկածից վեր է այն, որ յուրաքանչյուր ազգ ունի ընդամենը մեկ մայրենի լեզու, ուստի և այդ լեզվի համեմատ հնչյուն՝ թե՛ խոսքի, թե՛ երգի, թե՛, հասկանալի է, նվագարանի, քանի որ այն ազդու միջոց է հնչյունի որակը ձևավորելու հարցում: Համաձայն Կոմիտասի, հնչյունը՝ «զարկերակը», ճշգրիտ հոգին է երգի: Նույնական են ժողովրդի լեզուն և երգը, «այնպես որ իրարից բաժանելն անհնարին է», քանի որ, ինչպես նշում է նա, խոսքը դանդաղեցնելով ստանում ենք երգ, երգը արագացնելով ստանում ենք խոսք: Ելնելով նշված դրույթից, որը նա խիստ կարևորում է, կարելի է հասկանալ և հիմնավորել Կոմիտասի հետևյալ դրույթը. «...Բոլոր ազգերն ալ՝ իբրև ազգային նուագարան՝ մէկ գործիք մը միայն կ՛ունենան ընդհանրապէս: Հայոց մէջ այդ ազգային նուագարանը փողն է, որ, պէտք է անգամ մըն ալ կրկնեմ, խորունկ ազդեցութիւն գործեց բոլոր համաժողովականներուն մէջ, իր պարզութեան մէջ պարփակուած վեհութեամբ»:

Այս տեսակետը նա հայտնեց միջազգային գիտաժողովից (Փարիզ, 1914 թ.) վերադառնալուց հետո, ուր նա գրավել էր բոլորի ուշադրությունը՝ չունենալով և ոչ մի ընդդիմախոս: Այնտեղ հավաքվել էին համաշխարհային ճանաչում գտած անվանի գիտնականներ, երաժշտագետներ, արվեստագետներ: Նրանցից մի մասի համար հայ երաժշտությունը ոչ միայն նորություն էր, այլև՝ «ապշեցնող նորություն», լույս, սակայն ոչ թե կիզող արեգակի, այլ՝ երկնային:

Ուստի հարց է առաջանում՝ նվագարաններից որը կարող է դառնալ ժողովրդի հոգու իրական արտահայտիչը, ներընդունել, բովանդակել լեզվի և երգի հնչյունի բոլոր նրբերանգները՝ ողջ գունապնակը: Պատահական չէ, որ Կոմիտասը բլուլ=ծիրանափող= սրինգ նվագարանով է կատարում հոգևոր և ժողովրդական երգերը՝ ներկայացնելով առանձնահատկությունները հայ հոգևոր և ժողովրդական երաժշտության, որոնք նա համարում է նույն արմատից, նույն ակունքից բխող, շատ վաղուց՝ քույր և եղբայր:

Կոմիտասի տեսակետը հստակ է. նա գտնում է, որ ժողովրդի նվագարանը կարող է լինել և հանդիսանալ որպես այդպիսին՝ սրնգային ընտանիքի նվագարանը, այն ընտանիքի, որն ունի ժողովրդի հոգու և սրտի չափ անհուն խորություն, անսահման բարձրություն և լայնություն: Այսպիսով, Կոմիտասին հաջողվում է պատասխանել խնդրահարույց և դժվարին հարցի, որը ուղղել է ուսումնասիրողի հայացքը դեպի Շումեր, Հին Եգիպտոս, Հին Հնդկաստան, Էգեյան (Կրետե-Միկենյան) Հունաստան:

Ուստի, կարծում ենք, եկել է ժամանակը՝ մեր հոգու թարգման նվագարանի՝ կոմիտասյան սրնգի վերաարժևորման՝ խթանելով նրա ընթացքը, որպես մեզանում անհետացող նվագարանի տեսակ, սրնգային մշակույթին տալով այնպիսի զարգացում, որպիսին ստացավ դուդուկ=նայը մերօրյա իրականության մեջ, որպեսզի Կոմիտասի հոբելյանը նշվի այսուհետև ոչ թե դուդուկ=նայով, այլ՝ կոմիտասյան փողով=սրինգով, որպեսզի մշակույթ-artexpo-ի գեթ մեկ տաղավարում ցուցադրվի գեթ մեկ նմուշ հինավուրց բուն հայկական՝ կոմիտասյան փողի տեսակի և հայը շփոթելու չլինի լեզվակային դուդուկ=գլանափող=նայը կոմիտասյան փողի= սրնգի= բլուլի= «ծիրանափողի»= «եղեգան փողի» հետ:

Գայանե ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ,
երաժիշտ-մշակութաբան

ԼՍՈ՞ՒՄ ԵՍ, ԱՐԱՄ, ԿՌՈՒՆԿՆ Է ԵՐԳՈՒՄ

/Արամի և Մարիամ մորս հիշատակին/

Բարձր սարերի գոգի մեջ ծվարած գողտրիկ մի գյուղ: Սարերն առել են իրենց գիրկն ու մայրական քնքշանքով գուրգուրում են նրան: Հարավից փչող մարմանդ բորբ քամին օրորոցային քաղցր երգ է երգում նրա ականջին: Գյուղի բնակիչները ամենայն սիրով տանում են իրենց բաժին ընկած ամենօրյա հոգսն ու ցավը: Մեծ հողատարածություն ունենալու պատճառով յայլաները անչափ հեռու են գտնվում գյուղից: Գյուղն ունի բազմաթիվ յայլաներ՝ Աբուլգյոլ, Սաղամո, Քոռ-օղլի…, որը թվես: Ամենահեռուն Քոռ-օղլու յայլան է, որը գտնվում է բարձրադիր լեռների փեշի տակ: Ամպերին հասնող միգապատ լեռները մեջք-մեջքի տված ասես շուրջպար են բռնել Քոռ-օղլու բերդի տարածքում: Հպարտ կանգնած է բերդը իր դարավոր, անառիկ պատերով ու պարիսպներով: Պատերի քանդված տեղերում ճնճղուկները բույն են դրել, ձագ հանել: Հազար տարի է անցել ինչ այստեղ ձիերի սմբակների դոփյուն չի լսվել: Բերդ տանող ճանապարհի սալաքարերը մամռակալվել են, չմռել: Պարսպի մոտից սկսվում են ործաքարերը, ահագին մեծ շղթա են կազմում: Երբ սկսվում է գարնան ձնհալը, ձնաջրերը վազում են դեպի այդ ժնջլած քարե շղթայի մեջ: Ներքևում գտնվող կանաչ չաիրի պռնկին մի զուլալ ու պաղ աղբյուր է բխում այդ ձնաջրերից:

Չնայած 1935 թիվը չկա տարի էր, բայց յայլայում կթվորուհիները ամեն օր կթից հետո ավանդական քոչարի էին պարում: Գուցե դրանո՞վ էին հաղթահարում իրենց բաժին ընկած ծանր հոգսն ու դժվարությունները: Հովիվ Լևոնը /Լևեն/ գիտեր քաղցր նվագել: «Բոկի» կոչվող բույսից պատրաստում էր «Զռիկ» պկու ու այդ գործիքով նվագում էր հայկական պարեր, որոնք կոչվում էին «Վերվերի», «Քոչարի», «Աման Մարո»…: Կթվորուհիները այդ զռիկի նվագի տակ համ երգում էին, համ պարում:

Առավոտ էր, պայծառ առավոտ:

Արշալույսը շառագունել էր, արևը իր դեղին ոսկով ներկել էր բարձր լեռների կատարները: Բրիգադիր Հովհաննես Աբրահամյանը /Բորխոն/ ոչխարի հոտը բերել էր կթատեղ: Ուխալների մեջ ծով էր տալիս ճերմակ, փրփուր կաթը, ամեն ինչ պարզ էր, Հովհաննեսը լավ էր արածեցրել մաքիներին: Արևը բավականաչափ բարձրացել էր, շաղի կաթիլները մանյակի նման կախվել էին ծաղիկների վզներից, արևը սկսել էր գոլորշիացնել նրանց իր բորբով: Կթվորուհիներն իրենց հերթական պարն էին բռնել, երբ հայտնեցին, որ կթվորուհի Մարիամը իրեն վատ է զգում, հարկավոր է գյուղ տանել: Բայց կաթ տանող ֆուրգոնը գնացել էր: Այդ «հիվանդությունը» Աստվածն էր տվել Եվային /ցավով ծնանիս, մահով մեռանիս…/: Եվ այդ կթվորուհին էլ Եվայի ժառանգն էր, պիտի ցավով ծնաներ մի որդի, որի անունը պիտի կնքեր Արամ: Արամը պիտի մեծանար, սովորեր ու մարդ դառնար: Գյուղի կես ճանապարհին՝ բարձրիկ ու ծաղկաշատ սարալանջին ծնվեց այս «բախտավոր» Արամը:

Երբ այս գեղեցիկ սարալանջին ծնվեց Արամը, այդ պահին կռունկները վերադառնում էին հայրենիք՝ հեռավոր տաք երկրներից: Հիվանդ Մարիամին գյուղ տանող կանանցից մեկը կատակեց քիչ առաջ աշխարհ եկած Արամի հետ.

- Լսո՞ւմ ես, Արամ, կռունկն է երգում…

Կարծես ճչացող փոքրիկ Արամը լսեց կռունկների քաղցր ձայնը, անմիջապես ձայնը կտրեց ու նայեց դեպի պայծառ ու արևահամ երկնքում թռչող կռունկներին:

Անցան տարիներ: Արամը մեծացավ: Մեծացավ նաև մեր հայրենիքի վրա գերմանական ֆաշիստների հարձակվելու ցանկությունը: Արամը դեռ դպրոցական չէր, երբ սկսվեց մեծ Հայրենականի ահեղ պատերազմը: Արամի հայր Ներսեսն էլ /Կուբլոն/, թողնելով իր միունճար որդուն, հայրենասերների հետ գնաց կռվելու թշնամու դեմ: Պատերազմը որբացրեց Արամին: Հայրը՝ Կուբլոն իր ավագ եղբոր՝ Սիմոնի հետ զոհվեցին Կերչի ճակատամարտում: Իսկ կրտսեր եղբայրը՝ Արարատը վերադարձավ հաշմանդամ դարձած:

Արամը հասկացավ, որ միակ ելքն ու փրկությունը սովորելու մեջ է, դրանով միայն կարելի է հաղթահարել ամեն մի դժվարություն կյանքում: Հենց առաջին դասարանից սկսեց գերազանց սովորել: Արամը արտակարգ ընդունակության տեր երեխա էր: Նույնիսկ ուսուցիչները չէին թաքցնում իրենց զարմանքը: Չնայած Արամը որբացել էր հորից, բայց հոգատար տատիկն ու պապիկը մոր հետ մեկտեղ խնամում էին նրան: Ամեն ինչ անում էին, որ Արամը իրեն որբ չզգա, լավ սովորի ու մարդ դառնա: Արամը, իր ծնողների միակ զավակը լինելով, պապիկի ու տատիկի կողմից բռների մեջ էր պահվում: Ստեփան /Տեփո/ պապիկը հասլած կաշվից Արամի համար սիրունիկ չարոխներ էր կարում: Իսկ Բեռնիկ տատիկը սպիտակ բրդից տաք գուլպաներ էր գործում Արամի համար:

Մի պայծառ մայիսյան առավոտ էր: Արամը, բոլոր դասերն անգիր արած, գնում էր դպրոց: Հանկարծ լսվեց կռունկների քաղցր ձայնը.

- Կըռ-կռու, կըռ-կռու…

Կանգ առավ ու ինքն իրեն շշնջաց. «Լսո՞ւմ ես, Արամ, կռունկն է երգում» ու հայացքը հառեց պայծառ ու ջինջ երկնքին, դեպի թռչող կռունկները: Եվ հանկարծ մտաբերեց Տեպո պապի պատմածը, ու մի քար շուռ տվեց: Կռունկների երամը խառնվեց իրար: Մի քանի պտույտ տվեցին, նորից կազմեցին «Սելի մուրուք» շարանը ու շարունակեցին իրենց երկար ճանապարհը: Ուրեմն պապիկը չէր խաբել իրեն, ճիշտ դուրս եկավ նրա պատմածը: Փոքրիկ Արամը անչափ գոհ մնաց, որ իրեն ստացվեց այդ «հրաշքը»: Արամը դեռ պիտի պատմեր իր համադասարանցիներին այդ հրաշքի մասին: Այդ օրվանից նա երդվեց, որ մի ոտանավոր պիտի գրի այդ քաղցրակռինչ, գեղեցիկ թռչունների մասին: Եվ կատարեց իր ինքնախոստումը, գրեց այդ ոտանավորը.

КԱՐՈՏԻ ԿՌՈՒՆԿԸ

Պանդխտի կարոտով լցված սրտերին
Հար կռունկն է եղել մխիթարողը,
Հիշեցրել է հեռու ընկած հայրենին,
Եղել է կարոտի հունդեր ցանողը:
Ահա անցնում են, հուզիչ է կանչը
Դիպչում է սրտիս մազալարերին,
Նրանք են իմ կարոտի երգիչը,
Նրանց ձայնին է հնչում հայրենին:

Արամը դեռ չորրորդ-հինգերորդ դասարանում էր սովորում, երբ լսեց մի անսպասելի ու ցավալի լուր. Արամի մայրը ուզում էր ամուսնանալ: Չէ՞ որ նա դեռ ջահել էր, ընդամենը 32 տարեկան՝ գեղեցկության ու ջահելության ավյունը վրան: Պատերազմը վաղուց վերջացել էր, Արամի մայրը սպասել էր ամուսնու վերադարձին՝ «ով գիտե, գուցե վերադառնա՞ շատ-շատերի նման»: Չնայած «սև գիրը» ստացել էր, բայց դարձյալ չէր հավատում, ինքն իրեն հուսադրում էր. «գուցե անհայտ կորած է՝ շփոթել են ուրիշի հետ՝ կենդանի՞ է»:

- Ախ, այդ գուցեն…

Բազմաթիվ ենթադրություններ կարելի էր անել, բայց փաստը մնում էր փաստ, որ երկրորդ թուղթն էր եկել ճակատից: Արամի մայրը ամուսնանում էր Սպիրիդոն Քաշանյանի՝ տողերիս հեղինակի հոր հետ, որի ջահել կինը մահացել էր վերջերս, թողնելով յոթ անբախտ որբերի ամուսնու խնամքի տակ: Յոթ անչափահաս որբերին խնամել, կարել, կարկատել էր պետք: Ետպատերազմյան տարիներ էին, սով էր ամենուր, տիֆ, քոր: Մի նոր գթառատ մայր էր հարկավոր, որ փոքրիկները կուճուրվեին նրա թևերի տակ: Մայրական ջերմություն ու քնքշանք զգային, որ չմնային բախտի քմահաճույքին: Նախքան այդ քայլին դիմելը Մարիամին հարկավոր էր լավ մտածել: Նրա հարևաններն ու բարեկամները փոշմանեցնում էին նրան: Առանձնապես սկեսրարն ու սկեսուրն էին դեմ Մարիամի այդ քայլին: «Մենք քեզ մեր աղջկա նման կպահենք մեր տանը, չենք նեղացնի, ինչո՞ւ ես այդպիսի բաներ մտածում: Նստիր տանը, մեծացրու մեր սիրելի թոռնիկին, դրանով կբուժես մեր վիրավոր սրտերը և վառ կպահես ամուսնուդ հիշատակը: Դարդդ ի՞նչ, որ թողնես քո աչքի միակ լույսը ու գնաս ուրիշի որբերին շահես ու պահես»: Բայց Մարիամը չլսեց նրանց քարոզներին ու ասեկոսներին: Նա բարի սրտով մտավ այդ որբատունը, որտեղ լաց ու հառաչանք կար: Նա ամենայն սիրով ու մաքուր խղճով խնամեց, մեծացրեց այդ յոթ անմայր որբերին /անկորուստ/: Բայց Արամի վրա այդ հարվածը անչափ ազդեցիկ էր: Արամը մնաց պապիկի, տատիկի ու հորեղբոր խնամքի տակ:

Արամը դեռ վեցերորդ դասարանում էր սովորում, երբ սիրահարվեց մի սևաչյա, սիրունիկ, երկարածամ աղջկա վրա: Ու այդ օրվանից նրանց սրտերում վառվեց սիրո լույսը: Վարվառան էլ Արամի նման սովորում էր գերազանց: Նա բախտավոր աղջիկ էր, Արամի նման որբության դառնություն ճաշակած չուներ: Ճիշտ է հայրը զոհվել էր Հայրենական մեծ պատերազմում, բայց մայրը տղաների հետ մեկտեղ խնամում էին նրան: Նրա եղբայրները ապրում էին Մախառաձեում: Նրանք իրենց գերազանցիկ քույրիկին ոչինչ

չէին խնայում, նոր մոդայիկ հագուստներ էին ուղարկում:

Վարվառան ու Արամը տասներորդ դասարանում էլ էին գերազանց սովորում: Նրանց անկեղծ սիրո մասին դպրոցն ու ողջ գյուղը գիտեր: Բոլորն էլ հավանություն էին տալիս նրանց սիրո պայմանին: Նրանք գյուղի միջնակարգն ավարտելու վրա էին, երբ նրանց անկեղծ ու մաքուր սիրո բաժակի մեջ ուրիշները ցանկացան թույն կաթեցնել: Բանակից նոր զորացրված մի երիտասարդ, առաջին անգամ տեսնելով, սիրահարվեց Վարվառայի վրա: Երիտասարդը ինչքան էլ մարդ մեջ գցեց՝ ապարդյուն, մի խոսք անգամ հասկացնել չկարողացան աղջկան: Վարվառան ասել էր, որ ինքը սիրում է Արամին, միայն մահը կարող է իրենց իրարից բաժանել: Արամի սիրտը Վարվառայի նկատմամբ չսառավ երբեք: Աղջիկը սիրում էր նրան իր անկեղծ ու մաքուր սիրով:

Արամը գյուղի դպրոցը ավարտեց գերազանց գնահատականներով ու գնաց Երևան՝ ուսումը շարունակելու: Քննություններից ուշանալու և համապատասխան տեղեկանքներ չունենալու պատճառով Արամին չէին գրանցել ընդունելության ցուցակում: Կոնկուրսից չէր անցել: Բայց առանց թույլտվության նա նստեց դասի: Դասախոսների հետ երկար վիճաբանությունից հետո և Արամի բազմաթիվ դիմումների հիման վրա ընդունելության հանձնաժողովը ստիպված է լինում քննություն վերցնել նրանից: Արամը չորս առարկայից ստանում է տասնվեց բալ, որը իրավունք է վերապահում նրան դասի նստել: Արամը դարձավ Խ. Աբովյանի անվան պետական մանկավարժական ինստիտուտի կենսաբանա-քիմիական ֆակուլտետի ուսանող: Ու նրա նկարը ամբողջ սովորելու ընթացքում պատվո տախտակից ցած չիջավ: Նույնիսկ լուսանկարեցին Արամին դասախոսների հարցերին պատասխանելու ժամանակ:

Արամը ինստիտուտն ավարտեց կարմիր դիպլոմով: Ավարտելուց հետո Արամին առաջարկեցին, որ դասավանդի նույն ինստիտուտում: Նաև առաջարկություն եղավ ուսումը շարունակել ասպիրանտուրայում: Բայց Արամը մերժեց նրանց առաջարկությունը: Նա ուզում էր վերադառնալ հայրենի գյուղ, որտեղ ուսուցչի անչափ կարիք կար:

Բայց հանգամանքները նրան տարան ուրիշ ճանապարհով: Ջավախեցի տղաները, որոնք և սովորում էին Երևանի տարբեր գիտական հաստատություններում, առաջարկեցին Արամին, որ աշխատեն միասնաբար: Նրանք չորսն էին, յուրաքանչյուրն իր մասնագիտությունն ուներ: Արամը «լողում էր» քիմիայի մեջ, իսկ մնացած երեքը հայոց լեզվի, մաթեմատիկայի և ֆիզիկայի մասնագետներ էին: Այս խումբը կազմվել էր, որ ինստիտուտ ընդունվել ցանկացողների տեղը իրենք հանձնեին քննությունները և դրա փոխարեն մեծ գումար ստանային: Առաջին էքսպերիմենտալ փորձը հաջող անցավ և նրանք մտածեցին, որ լավ սկիզբը գործի կեսն է: Ու անցան գործի: Նրանց տունը դարձավ «Սևան» ռեստորանը: Նույնիսկ մի բաժակ սառը ջուր խմելու համար ռեստորան էին մտնում: Նրանց զբաղմունքը եղան գեղեցիկ կանայք և հայկական ընտիր կոնյակը: Անազնիվ ճանապարհով վաստակած փողերը շռայլվում էին աննպատակ: Ինչպես ժողովրդական առածն է ասում. «Քամու բերածը քամին է տանում»: Նրանք ունեին բազմաթիվ բաժակի ընկերներ ու երկրպագուներ, որոնց հաճախ հյուրասիրում էին հայկական ընտիր կոնյակներով: Երբ ռեստորանում քեֆ էին անում աղա տղաներով, միշտ Արամն էր հաշիվը փակում: Նա փողը չէր հաշվում, դա վայել չէր իր նման մարդուն: Նա մի քանի տուփ գցում էր սեղանին և դուրս գալիս: Երբ հյուր էր գնում ընկերների տուն, գրկում էր երեխաներին ու յուրաքանչյուրին մի-մի հարյուրանոց էր նվիրում: Երևի դա գալիս էր նրանից, որ ինքը ժառանգ չուներ: Գուցե դա էր պառճառը, որ Արամը գնաց ծուռ ճանապարհով:

Վարվառան էլ, ավարտելով գյուղի միջնակարգը, ուսումը շարունակեց Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտի շինարարական բաժնում: Արամն իր ընկերների հետ շարունակում էր «բարեգործական» աշխատանքը:

Հետո Արամը սկսեց գործել մենակ՝ երկպառակություն էր ընկել իր և ընկերների միջև, բաժանվել էր նրանցից: Նա այժմ գործ ուներ ռեկտորների և ընդունելության հանձնաժողովների նախագահների հետ: Նա կարող էր ցանկացած դիմորդի ընդունել տալ ցանկացած ինստիտուտ, միայն թե իր առաջարկած գումարն ստանար:

Երևանի «Սևան» ռեստորանից դուրս գալով, քեֆը տեղը, կերած-խմած Արամը խաչթև արած զբոսնում էր շիկահեր ու հիասքանչ, փղոսկրի պես փայլուն, մաքուր ատամներով, գեղեցիկ աչքերով մի աղջկա հետ, որի բարակ մեջքի արծաթյա գոտին վարվռում էր բորբ արևի փայլից, և այդ փայլի մի մասը հայելապատում էր այդ գեղեցիկ էակի դեմքը: Հանկարծ լսվեց կռունկների ձայնը:

- Կըռ-կռու, կըռ-կռու...

Արամը թևն ազատեց աղջկա թևից, թևերը պարզեց դեպի անամպ, ջինջ երկինք ու բարձրաձայն մանկական ձայնով բացականչեց. «Լսո՞ւմ ես, Արամ, կռունկն է երգում»: Ասֆալտապատ Երևան քաղաքում նա քար չգտավ, որ շրջեր, բայց հանկարծ կռունկների երամը խառնվեց իրար՝ մինչ այդ շարան-շարան լողում էին կապույտ երկնքում: Կռունկների իրար խառնվելը անհասկանալի ու զարմանալի թվաց Արամին: Բայց շուտով նա պատկերացրեց, որ մի տեղ, մի քարքարոտ դպրոցի ճանապարհին մի փոքրիկ, չարաճճի տղա քար է շուռ տվել: Այդ պատճառով էլ կռունկները իրար էին խառնվել:

Քանի օրերն անցնում էին, Արամն այնքան շատ էր խորասուզվում այդ գարշահոտ տիղմի մեջ: Հետզհետե վրդովմունք ու բողոքներ էին հայտնվում Արամի հասցեին: Եվ այդ բողոքները տարիների ընթացքում կուտակվեցին ու բազմացան, բազմազանվեցին ու քրեական գործ հարուցեցին նրա դեմ: Պարզ էր, որ Արամը մենակ չէր շորթում այդ փողերը, բայց ամեն ինչ նա վերցնում էր իր վրա: Նա երբեք չէր կասկածում, որ մի գեղեցիկ օր պատասխան պիտի տար այդ ամենի համար:

Մի անգամ իրիկնապահին Արամը, ռեստորանից դուրս գալով, կիսահարբած վիճակում, տուն գնալու փոխարեն բռնեց Ավետիք Իսահակյանի այգու ճանապարհը: Նա չգիտեր, որ իրեն վաղուց հետևում էին: Գիշերեց նստարանի վրա՝ պարզ երկնքի տակ: Առավոտյան սթափվեց, զգաց, որ փողերը գրպանից տարել են: Երբ համոզվեց, որ փողերը գողացել են, իրեն-իրեն շշնջաց.

- Գողը գողից գողանա, Աստված վերև զարմանա...

Երբ դատախազը հարցրեց Արամին, թե ի՞նչ է վերջին անգամ խնդրում դատարանից, նա ասաց. «Ով ուրիշի ճամփով կերթա, կսայթաքի, վայ նրան»: Այո, Արամը գնացել էր ուրիշի ճամփով, սայթաքել էր ու այլևս չվերկացավ: Այստեղ տեղին է Պարույր Սևակի խոսքը. «Ինչքան տաղանդներ տականքներ դարձան, հաշվել են արդյոք...»:

Ռեստորանի արծվին այժմ վանդակի մեջ էին դրել, հավատալո՞ւ բան էր: Չսափրված, կարճ մորուքով Արամը թախծոտ ու գլխիկոր, դանդաղ քայլերով քայլում էր բանտախցում: Արամն իմացավ, որ բանտապետի երիտասարդ կինն ուզում է իրավաբանական ֆակուլտետ ընդունվել: Արամը ընդառաջեց նրան, մի քանի բառ գրեց թղթի վրա ու հանձնեց պետի կնոջը: Մի քանի օր հետո բանտապետը Արամին կանչել տվեց իր մոտ, հայտնեց, որ իր կնոջն ինստիտուտ են ընդունել: Նա խորին շնորհակալություն հայտնեց Արամին այդ բարեգործության համար և խոստացավ նրան աչքի տակ ունենալ: Բանտում Արամը դարձյալ գտավ իր տեղը: Նա սկսեց աշխատել որպես դաստիարակ: Արամը գործերը լավ դասավորելուց հետո հեռագրեց գյուղ, որ հարկավոր է Րաֆֆու յոթերորդ հատորը: Հասկանալի էր, որ Արամին փող էր հարկավոր՝ յոթհարյուր ռուբլի, բանտից դուրս գալու համար:

Երբ Արամը բանտից տուն վերադարձավ, նրա զարմանքը մեծ եղավ, երբ տեսավ, որ իր անձնական գրադարանը տեղն է: Արամի կորուստը մեծ կլիներ, եթե բաժանվեր այնպիսի աշխարհահռչակ գրողների գրքերից, ինչպիսիք էին Կիպլինգը, Ռիլկեն, Իսահակյանը, Ապոլիները, Էլյուարը...

«Ջուրն իր գնացած ճամփեն չի մոռանա»: Արամը կրկին շարունակեց իր խաղը: Այս անգամ թանկ գներով սկսեց իր վաղեմի միջնորդության գործը: Կրկին վերադարձավ բանտ՝ բետոնե սառը պատերով, խոնավ հատակով ու առաստաղով: Այս անգամ նա իրեն չէր ափսոսում, չէր ներում:

Դարձյալ մայիսն էր: Բայց այս մայիսը նման չէր ոչ դպրոցական տարիներին, և ոչ էլ ռեստորանների ճոխ սեղանների մայիսին: Այս մայիսը դաժան էր, մարդկության ճանապարհից խոտորվածի, ապագան կորցրածի մայիս էր: Արամը բանտի մենախցում մեջքը դեմ էր արել անհարթ բետոնե պատին ու քանդել հուշերի կծիկը: Մտքով տեղափոխվել էր հայրենի գյուղ, մտել էր դասարան: Մռայլ հայացքով նայում էր իր վաղեմի նստարանին, որի հետ ինքը ուսում ու հասակ էր առել: Մի՞թե գիշեր ու ցերեկ կարդացել, սովորել էր դասերը, ձեթի աղոտ լույսի տակ ծախսել աչքերի թանկագին լույսը այս մենախցին տիրանալու համար: Նրա երազանքը այդ չէր եղել երբեք, վատ մարդիկ փշրեցին նրա փայլուն երազանքները, պղտորեցին վառ մտքերը: Արամը այս մենախցում շատ պիտի մեղանչեր ու զղջար իր արածի համար, եթե հանկարծ նրա ականջին չհասներ կռունկների քաղցր ու կարոտագին ձայնը.

- Կըռ-կռու, կըռ-կռու...

Արամը կտրուկ շրջվեց դեպի մենախցի անցքը, որտեղից դժվարությամբ էր ներս թափանցում կռունկների առինքնող ձայնը, ու... «Լսո՞ւմ ես, Արամ, կռունկն է երգում», ինքն իրեն շշնջաց, հայացքը ցած բերեց, արցունքի երկու կաթիլ ընկան բետոնե պաղ հատակին ու նռնակի նման պայթեցին. «Էս ինչ օրն ես ընկել, Արամ»: Այս հոգեցունց ինչ-

➲24

23➲

յունները արծագանքվեցին բետոնե անհարթ պատերին, դուրս թռան այն նեղ անցքից ու ցնդեցին միգասքող երկնքում թռչող կռունկների լայն պարզած թևերի տակ:

Արամի մայրը՝ Մարիամը, մղկտում ու կրկնում էր.

- Արամսի աշխարհի խելքն ուներ, իտմլ կորուստ չը երտեր, եթե երեխա ունենեն:

Եկեք համաձայնվենք Արամի մոր ասածին, քանի որ միայն Արամը չէր, որ երեխա չունենալու պատճառով զոհ դարձավ: Հազարավոր մարդիկ զահավիժել են այդ նույն պատճառով, սայթաքել, ընկել գիտության բարձունքներից: Հիշենք Հովհաննես Շիրազի խոսքը. «Առանց երեխա տունը՝ ինչպես վանքն առանց զանգակատան»:

Երբ Արամն զգաց, որ Երևանը խորթացել է իր նկատմամբ, որոշեց հայրենի գյուղ վերադառնալ: Գյուղում ուներ մայր, հորեղբայր, իսկ սիրելի պապիկն ու տատիկը վաղուց մահացել էին: Գյուղում Արամին առաջարկեցին հարազատ դպրոցում քիմիա դասավանդել, բայց նա կտրուկ մերժեց այդ առաջարկությունը: Մի քանի ամիս գյուղում ապրելուց հետո նա կրկին վերադարձավ Երևան, որտեղ տուն ու ընտանիք ուներ: Աշխատանքի ընդունվեց մի հիմնարկում, բայց հարբեցողությանը վերջ չտվեց: Այդ հարբեցողությունից էլ հանկարծամահ եղավ:

Արամին թաղեցին իր ծննդավայրում՝ սիրելի պապիկի ու տատիկի կողքին:

Անդրանիկ Անտոնյանը մարմարե մի շիրմաքար դրեց Արամի անմռռաց շիրիմին այսպիսի խորիմաստ ու թախծով զրնգացող բառերով.

«Ով ուրիշի ճամփով կերթա, կսայթաքի, վայ նրան:
Ով կսայթաքի ու վեր չի կենա, գենա վայ նրան»:

Աշուն էր: Հայրենի սարերը բաժանվում էին իրենց կանաչ հագուստից: Սառը քամին էր փչում հյուսիսից, կռունկները իրենց ձագերի հետ հեռանում էին հայրենի երկրից:

- Կըռ-կռու, կըռ-կռու...

Հողաթումբը կարծես կանչում էր ողբաձայն. «Լսո՞ւմ ես, Արամ, կռունկն է երգում...»:

Վերջ

1987 թ.

Դիվին ՔԱՇԱՆՅԱՆ
գ. Հեշտիա

Անկեղծ զրույց՝ հասարակական հնչեղության երկու հարցերի շուրջ

Հոգեբանությունը սովորաբար զարգանում է հասարակության ճգնաժամային պահերին, երբ մարդիկ զանգվածաբար դառնում են սոցիալական, տնտեսական դժվարությունների, արտակարգ պատահարների ու աղետների կամ պարզապես անկատար հասարակության զոհերը: Պարզության համար ասենք, որ հոգեբանն այն մասնագետն է, որ ի տարբերություն հոգեբույժի, առանց դեղորայքի, զուտ հոգեբանական մեթոդներով ու հնարքներով, կարողանում է հետազոտել ու ներգործել մարդու վրա եւ հանել ընկճվածությունից, մտասեւեռումից, չի թողնում, որ այդ վիճակը խրոնիկական դառնա: Հոգեբանին այցելությունը մարդուն կարող է հետ պահել ճակատագրական իրադարձություններից, ընդհուպ ինքնասպանությունն ու հոգեկան որեւէ հիվանդություն՝ փսիխոզ կամ շիզոֆրենիա վաստակելու հավանականությունը:

Ի տարբերություն Հայաստանի՝ քաղաքակիրթ արեւմուտքում այդ ծառայությունները հոգեբանական խնդիրները լուծելու սովորական ճանապարհ են եվրոպացու ու ամերիկացու համար, եւ նրանք դրանց դիմում են ինչպես սովորական բժշկի: Հոգեբանական ծառայություններն այստեղ լայնորեն օգտագործվում են նաեւ բանակում: Հատկապես պատերազմների դեպքում, հատուկ ներշնչանքների միջոցով զինվորների ոգին են բարձրացնում:

Հայաստանում հոգեբանական ծառայություններ առաջացան երկրաշարժից հետո, եւ ինչպես ստեղծվել էին, այնպես էլ վերացան: Այժմ դրանցից 5-6-ն են մնացել: Բայց այս մասնավոր ծառայություններն անարդյունավետ են գործում: Այս կարգի ծառայություններ ունենալու ավանդույթը խորթ է մեր ազգային մտածելակերպին:

Հայերս հոգեբանական բուժման հարցը ավանդաբար լուծում ենք այլ կերպ՝ մեր բարեկամների, մտերիմների, հարազատների հետ կիսվելով: Նրանք սովորաբար համբերատարությամբ լսում են մեր դարդ ու ցավը եւ տեղին կամ անհարկի խորհուրդներ տալիս: Սակայն անվճար հոգեբանական խորհրդատվություն տվող մերձավորների քանակը Հայաստանում աստիճանաբար նվազում է: Եվրոմիության հեռանկարին մոտենալու հետ խզվում են ավանդական կապերը, եւ հոգեկան խնդիրներ ունեցող մարդը մնում է

Նարինե Մարտոյան

միայնակ: Մենք այլեւս հրաժարվում ենք նույնիսկ մերձավոր հարազատին վշտակցել՝ լրացուցիչ բացասական լիցքեր ու լարվածություն չստեղծելով մեզ համար: Արեւմուտքում տիրող բարքերն աստիճանաբար ներխուժում են նաեւ Հայաստան: Մինչդեռ հոգեբանական սուր աջակցության կարիք մարդն իր կյանքի որեւէ փուլում անպայման զգում է: Հոգեբանների համոզմամբ, նույնիսկ եթե մարդու կյանքում արտակարգ պատահարներ չեն լինում, տարիքային ճգնաժամեր, այնուամենայնիվ, 90 տոկոսն ապրում է 20-30, 30-40, 40-55, 55-65 անցումային շրջաններում: Դրանց հետեւանքը ոչ միայն ֆիզիոլոգիական փոփոխություններն են: Մարդը դառնում է բոլորովին այլ անհատ՝ փոխվում է նրա պահանջմունքների համակարգը, եւ նա պիտի հարմարվի նոր իրադրությանը: Բացի այդ, մասնագետների ասելով, Հայաստանում յուրաքանչյուր 4-րդ մարդ տառապում է դեպրեսիայով:

Հոգեբանական ծառայությունների առկայությունը նաեւ ամենապարզ պատճառն ունի:

Սոցիալական պայմանների հետ կապված, մարդիկ նույնիսկ բժշկի դիմում են ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում, ուր մնաց հոգեբանի: Այս ոլորտում ֆինանսական ներդրումների անհրաժեշտությունը դեռեւս հստակ չի գիտակցվում: Ընդհանրապես գործարարները չեն էլ մտածում այս մասին, եկամտաբեր ոլորտ չէ: Բայց ժողովուրդն սկսել է ավելի շատ դիմել, սկսել է հասկանալ: Սակայն կազմակերպված ծառայություն, որը մշակի որոշակի ստանդարտներ, կրի որոշակի պատասխանատվություն, չկա: Հոգեբանական ծառայությունների դաշտը նաեւ օրենսդրական կարգավորվածություն չունի, հոգեբանի կարգավիճակի, նրա որակավորման հետ կապված օրինագծերի նախագծեր կան, բայց ԱԺ չեն հասել: Հետեւանքը նաեւ առանց լիցենզիաների, կամայական գործունեությամբ զբաղվող դիլետանտների առատությունն է:

Վերջին շրջանում նրան շատ են դիմում կազինոների հաճախորդները, 15-25, 40 տարեկան անձինք, որոնք վարակվել են խաղամոլության ախտով: Այդ կարգի կախվածությունները հաճախ հեշտությամբ ոչնչանում են հիպնոսի կիրառմամբ: Հոգեբանի համոզմամբ, այս կարգի պրոբլեմները պայմանավորված են մանկական դիրքորոշումների, մանկական մտածելակերպի պահպանումով հասուն մարդու մեջ, երբ նա, ինչպես երեխա ժամանակ, երազում է մեծ գումարներ շահել: Չնայած այդ մարդկանց մեջ կան կիրթ, ինտելեկտուալ մարդիկ, բայց դա էլ չի խանգարել, որ նրանք պահպանեն հեքիաթներին հավատալու սովորությունը:

Շատ շուտով մայրաքաղաքը կունենա իր հոգեբանական ծառայությունների կենտրոնն, ուր բացի վերոնշյալ հարցերից, մասնագետները կզբաղվեն ընտանիքում զույգերի դերի, առհասարակ՝ ընտանիքին վերաբերող ցանկացած խնդրով: Նշենք, որ այն իր տեսակի մեջ կլինի առաջինը հանրապետությունում:

Ընտանիքը հոգեբանական տեսանկյունից բավական հզոր, բայց և փխրուն համակարգ է: Կյանքն սկսվում է ընտանիքում: Այն նման է լաբիրինթոսի, որտեղ ապրելու, արարելու, կողմնորոշվելու համար անհրաժեշտ է միջանձնային փոխհարաբերությունները հոգեբանորեն գրագետ կառուցելու հմտություններ ուսուցանող որևէ կառույց: Այսօր, հասարակական-քաղաքական բարդ պայմաններում, ընտանիքը՝ լինելով հասարակության կարևորագույն բջիջը, մնացել է միայնակ իր խնդիրների հետ:

Հայաստանում 81.7%-ի դեպքում ընտանեկան վեճերը տեղի են ունենում ամուսնու և կնոջ միջև, 54.9%-ի դեպքում՝ մոր և երեխաների, 48.8%-ի դեպքում՝ հոր

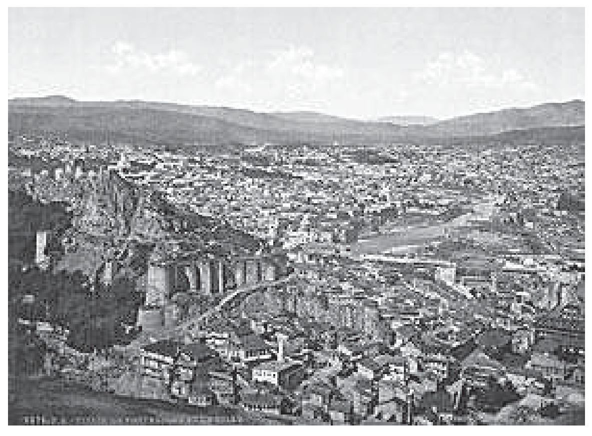
➲25

ԼՈՒՍԱՎՈՐ ՈՒ ԽԱՎԱՐ ԹԲԻԼԻՍԻՆ

Մեկ լարի. Հենց այսքան արժե մեկ գավաթ սառը սուրճը Թբիլիսիի երբեմնի հայկական Ավլաբար թաղամասում, երբ վաճառողն իմանում է, որ դու օտարերկրացի ես: Իսկ սովորաբար մեկ գավաթ սառը սուրճը Կովկասի ամենաթանկ՝ Վրաստանի մայրաքաղաքում արժե ութսուն տերրի:

Ավլաբար-օփեն

Նեղլիկ փողոցներով Ավլաբար, ավելի ճիշտ՝ Ավլաբարի, ավելի արդարացի՝ կրկին Հավլաբար: Այս թաղամասում ամբողջովին կարելի է տեսնել Թբիլիսին, հիշել հին Թիֆլիսը: Կախովի, դուրս ցցված պատշգամբներից կարող է թվալ, որ «աղջիկ-պարոնները» քննարկում են դուքաններում հայտնված նոր շլյապաները կամ անցնող տղամարդու բեղ-մորուքը: Սակայն դա միայն կարող է թվալ. Երբ հայացքդ կտրում ես Թիֆլիսը հիշեցնող պատշգամբներից, ամեն ինչ ես տեսնում՝ դուքանները՝ էստի համեցեք գոչողներով, դրանք հիմա «Օփեն» մակագրությամբ խանութներ են, որտեղ եթե օտար ես, ապա բարի եղիր խոսել միայն անգլերեն, վճարել ավելի ժլատ: Հավլաբարի սալահատակ փողոցներում այլևս չես լսի ֆայտոնների կտկտոցը. Հավլաբարն այլևս Ավլաբարի է:

«Բարեւ ձեզ, ո՞նց եք»

Վրացական դրոշն ամենուր է, խանութների, պանդոկների, անգամ բնակարանների վրա: Այս մեկը, սակայն, փոքր-ինչ ավելի մեծ էր՝ կախված խանութի պատից: Անցնում էինք խանութի մոտով, հեռվից էլ զգացվում էր՝ իրար դիմաց նստած երկու կանայք ակտիվորեն քննարկում էին ինչ-որ բան: Երբ մոտեցանք, լսեցինք նրանց խոսակցությունը. «Բա իմացա՞ր, Նունիկի մարդը գնացել է Ռուսաստան, Նոր տարվա մոտ նոր գալու է», հավլաբարցի այս երկու կանայք խոսում էին հայերեն: Մոտեցանք, «Բարև ձեզ, ո՞նց եք», հարցնում ենք... Երբ գրվել է «Հայի աչքերը» երգը, հեղինակը թերևս նկատի է ունեցել նաև այս կանանց աչքերը, երբ հայերեն լսեցինք: Այստեղ արդեն վերականգնվեց հին ու իրական Հավլաբարը՝ իր ավանդական էստի համեցեքով. Կանայք մեզ խանութ հրավիրեցին, ամեն ինչ իրենց գներով վաճառեցին, ես էլ նույնիսկ անվճար սառը սուրճ ստացա: «Արխային հայերեն խոսեք, ձեր ցավը տանեմ. Մենք մերոնցով ենք», - ասաց կանանցից մեկը: Խանութից դուրս գալուց հետո, երբ քննարկում էինք հավլաբարցի հայուհիներին, փողոցի անկյունից ամբողջովին սև հագած մի կին, վրացերեն ինչ-որ բան մրմնջալով, դեպի մեզ եկավ: Հայ լրագրողներիցս մեկը, հասկանալով կնոջ ով լինելը, ասաց՝ մուրացկան է: «Հա, բալեք ջան, մուրացկան եմ, հայ եմ, մի քիչ օգնեք», վրա բերեց կինը հայերենով: Օգնեցինք, սևազգեստ կնոջ փոխարեն պատասխանեցինք բոլոր թիֆլիսահայերին ուղղված մեր իսկ հարցին. «Բարև ձեզ, այնքան էլ լավ չենք:

Լույս, խավար, լույս, խավար...

Սամեբա (Սուրբ Երրորդություն). Հիրավի նոր Թբիլիսիի խորհրդանիշ: Հավլաբար-Ավլաբարիի հենց սրտում վեր խոյացող վրաց ուղղափառ հրաշք եկեղեցին տեսանելի է քաղաքի բոլոր անկյուններից, իսկ գիշերը իր անմոռանալի լուսավորվածությամբ ամրագրում է՝ Վրաստանը քրիստոնյա երկիր է: Եվ սա անկախ նրանից, որ այդ քաղաքում կան մի քանի մզկիթներ, իրեական տաճար... Գիշերային

➲26

➲24 *Անկեղծ զրույց՝ հասարակական հնչեղության երկու հարցերի շուրջ*

և երեխաների, 21.6%-ի դեպքում՝ հարսի և սկեսրոջ միջև:

Աշխարհում 10 ամուսնություններից 7-ը ավարտվում է բաժանությունով, Հայաստանում՝ 10-ից 4-ը: Ցուցանիշը գուցե ավելի քիչ է, բայց այն ավելանալու միտում ունի:

Այժմ խոսենք հայի համար ցավոտ մի խնդրի շուրջ, որ կոչվում է «ամուսնություն և ընտանիքի կազմավորում»: 21-րդ դարում դժվար գտնվի ևս մի ազգ, որի սփյուռքն այդքան հզորացած լինի՝ արտագաղթի պատճառով և որն այդքան կարեւոր խնդիր ունենա, ինչպիսին դեմոգրաֆիան է: Եվրոպական երկրների մշակույթում վաղուց իր տեղն է գտել ընտանիքի և ամուսնության ծառայությունը, ուր մարդիկ քաղաքակիրթ կարգով կառուցում են հասարակության մեջ իրենց բաժին ընկած տեղի՝ ընտանիքի, և դերի՝ ամուսնու կամ ծնողի պարտականությունը: Արևելյան երկրներից մի քանիսում ամուսնալուծվածին (սեռը չեն կարևորում) տալիս են 3 տարի ժամկետ՝ իր կեսին գտնելու համար, այլապես նրան կզրկեն սոցիալական բոլոր արտոնություններից...

Երկար էի մտմտում այս կարեւոր թեման բարձրաձայնելու մասին, և ահա, առիթն ընձեռվեց: Ճանապարհս անցնում է Սուրբ Սարգիս եկեղեցու և ոստիկանության տարածքային բաժնի կողքով և հանդիպում եմ «Հանդիպում» գործակալությանը, ուր պատերն անգամ ժպտուն էին և ջերմությամբ լի: Մասնագիտությամբ լեզվի և գրականության ուսուցչուհի Նարինե Մարտոյանը 7 տարի առաջ համարձակություն ունեցավ առաջինը Հայաստանում բացել «Հանդիպում» ամուսնության և ընտանիքի կազմավորման գործակալությունը: Հիրավի, համարձակ քայլ էր... Այսօր, երբ հետադարձ հայացք է ձգում, տեսնում է, որ իրենց կողմից կազմված ընտանիքների թիվն ավելին է, քան իր ճանաչած ամուրիներինը... Իմ ներկայության պահին սպիտակահեր մայրը եկել էր՝ որոշելով ինչ գնով ուզում է լինի՝ այս տարի 40-ամյա տղային պսակի Նարինեի առաջարկած հարսնացուի հետ. «Թոռնիկ եմ ուզում, այ բալա, մուրազով սպասել եմ, որ օտար հողից գա, իր հողում զավակ ունենա»... Իսկ Նարինեն համբերատար պատմում էր հերթական ոսկեձեռիկ հարսնացուի մասին: Այցելուն գոհ հեռացավ՝ ձեռքին ամուր սեղմած՝ 56-71-21՝ կենտրոնի հեռախոսահամարը: Կարևորելով մարդու՝ մանկավարժ-հոգեբանի, կնոջ և մոր անկողմնակալ դիրքորոշումը, իբրև կենտրոնի հաջողության գրավական, նշեմ, որ բոլոր ժամանակներում անհատն է իր շուրջը ձևավորել հասարակության համար կարևոր կառույցի ստեղծումն ու զարգացումը: «Հանդիպումը» պարտքի մեծագույն զգացումով է կատարում հայ հասարակության բջջի՝ ընտանիքի ստեղծման բարդ ու պատասխանատու գործը: Վկայությունը՝ տոնական միջոցառումներին կազմակերպվող հանդիպում-ծանոթությունների երեկոներն», ուր, որպես կանոն, մասնակցում են 17-75 տարեկան «երիտասարդներ», և կազմավորվում են մի քանի զույգեր:

Այս բոլորը Նարինեն կատարում է մեծագույն սիրով ու նվիրումով: Ի թիվս պաշտոնյա տղամարդկանց, որոնց թիվը ծանրակշիռ է, բազմաթիվ են հավատ ներշնչող այցելուները, ովքեր վստահում են գործակալությանը՝ օրըստօրե բազմապատկելով թիվը: Ցավոք, բացի վստահությունից, երևույթը հուշում է, որ չամուսնացած կամ ամուսնալուծված մարդկանց թիվն աննախադեպ չափերով ավելանում է: Նայենք մեր շրջապատի ընտանիքներում ապրող չամուսնացածներին: Նրանք շատ են, ես կասեի՝ չափազանց շատ: Որպես կանոն՝ մի մասը կյանքից հիասթափված, պարփակված աշխատանք կոչվող իր վանդակում: Մյուսները ժամանակ չունեն կամ նրանց այլևս չի ժպտում ապագան... Ինչու... Քանի որ մի բուռ ուծացման եզրին կանգնած ազգը, արտագաղթ, երկրաշարժ և Ղարաբաղ տեսած հայերս բարոյական իրավունք չունենք «չնկատելու» խոցի պես բաց այս վերքը: Գուցե հարկավոր է պետական հնչեղություն հաղորդել աչք ծակող այս խնդրին, քանի դեռ դեմոգրաֆիական պատկերը սպառնալի չափերի չի հասել: Ասեմ, որ հասկանալի պատճառներով մեջբերում չեմ կատարում ամենավերջին ՀՀ-ում ամերիկյան վիճակագրական ինստիտուտի կողմից կատարված և հրատարակված հետազոտությունից: Հուսանք, որ բոլոր զարգացած երկրներում առկա «Ընտանիքի դպրոց» անունով կառույց-մոդելը Հայաստանում ևս իր արժանի տեղը կգտնի՝ շնորհիվ ողջախոհ պետական մոտեցման:

Նաիրա ԽԱՌԱՏՅԱՆ

«Քանզի հայ է»

Խաղերից մեկում իր մասին գրում է Սայաթ-Նովան

Երբեմն-երբեմն վրացական եւ ադրբեջանական մամուլում «գիտական» հոդվածներ են հայտնվում, որոնցում կասկածի տակ է դրվում ուշ միջնադարի հանճարեղ բանաստեղծ Սայաթ-Նովայի ազգային պատկանելության հարցը:

Սայաթ-Նովան ստեղծագործել է Կովկասի երեք մեծ ժողովուրդների լեզուներով՝ հայերեն, վրացերեն եւ թուրքերեն (ոչ ադրբեջաներեն, որոնք այդ թվերին չէին էլ կասկածում, որ հետագայում իրենք այդպես էին կոչվելու): Բարեբախտաբար, պահպանվել է Սայաթ-Նովայի խաղերի ինքնագիրը՝ «Դավթարը», որում առկա է մոտ 117 թուրքերեն խաղ, որոնց մի մասը հայատառ է, մյուսը՝ վրացատառ եւ 47-ը՝ հայերեն խաղ, բոլորն էլ վրացատառ (բացի մեկից, որի տառերի մի մասը հայերեն է, մյուսը՝ վրացերեն):

Վրացերեն խաղեր «Դավթարում» չկան: Դրանք աղճատված վիճակով մեզ են հասել Սայաթ-Նովայի որդու՝ Օհանի՝ Սանկտ-Պետերբուրգում վրաց արքայազն Թեյմուրազի պատվերով գրած մի ժողովածուից: Հաճախ մերոնք Սայաթ-Նովայի ազգությունը հաստատելու համար փաստեր են բերում այն մասին, որ նրա անունը Հարություն (Արութին) է եղել, որ նա բազում հայերեն բանաստեղծություններ ունի գրած, որ նրա հոր անունը Կարապետ է եղել, մոր անունը՝ Սառա, որ նրա կին Մարմարը թաղված է Թիֆլիսի ս. Գեւորգ վանքի արեւելյան դռան մոտ, որ նա որպես քահանա եւ այնուհետեւ վարդապետ պաշտոնավարել է Վրաստանի, Հայաստանի եւ Պարսկաստանի հայկական վանքերում: Սրանք բոլորն էլ հզոր, բայցեւայնպես կողմնակի փաստարկներ են:

Որեւէ մեկի ազգային պատկանելության մասին չի կարող լինել ավելի հզոր կռվան, քան հենց իր կողմից արված վկայությունը: Սիրով ընթերցողի դատին եմ հանձնում Սայաթ-Նովայի ինքնագիր «Դավթարի» 62-րդ էջում գտնվող վրացատառ թուրքերեն խաղի բնագրի լուսատիպը եւ դրա՝ իմ կատարած գեղարվեստական թարգմանությունը, որը տպագրվում է առաջին անգամ: Այդ խաղում Սայաթ-Նովան ինքը միարժեքորեն հաստատում է իր ազգանունը: Խաղի գեղարվեստական թարգմանության համար որոշակի թարգմանչական ուղղումներից հետո հիմք եմ ընդունել հանգուցյալ արեւելագետ Նիկոլայ Գեւորգյանի կատարած տողային թարգմանությունը:

Իշխան ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

***

Իմաստունաց ընտիր խոսքին
մարգարեայ մատն է դիպել.
ասես լինեն ճախարակից
քաղած ոսկե, արծաթ թել:

Առանց Հավատ այս աշխարհում
արյուն արցունք կվաստակես.
ջաղաց կըլնեն մարմնիդ համար
ատամներդ քո բերանում:

Մեն-միայնակ ողբ եմ ասում,
հալալ-զուլալ ընկեր փնտրում,
լավ ընկերը մարդու կյանքում
վշտին աղոթք՝ սպեղանի է:

Գող-ավազակ, գռփող մարդը
բազում պատրաստ միջնորդ ունի.
արդար կյանքով ապրած մարդը
երկնքի վարք-խոստումն ունի:

Ծագող լույսին ով խեթ նայե.
աչքն արյուն-արցունք վայե,
Սայաթ-Նովեն Քրիստոսին
չի ուրանա՝ քանզի Հայ է:

➲25

Թբիլիսին պարզապես կախարդում է. Բոլոր վրացական եկեղեցիները լուսավորված են, բոլորը՝ անխտիր:

Սամեբայի ճանապարհին մի քանի խավար, մութ վայրերի էլ հանդիպեցինք, և երբ նկատեցինք եկեղեցու գմբեթ, մոտեցանք. եկեղեցին տարօրինակորեն լուսավորված չէր: Երբ արդեն եկեղեցու բակում էինք, հասկացանք, որ կանգնած ենք Վրաստանում իրավական որևէ կարգավիճակ չունեցող հայկական եկեղեցու առջև, որի ճաքած պատերի տակ տեղադրված էր հայկական խաչքար՝ մակագրությամբ. «Հայ ժողովրդից՝ Թբիլիսիին: Թբիլիսիում, սակայն, լուսավորված վրացական եկեղեցիների կողքին կանգնած են չլուսավորված հայկականները, որոնցից մեկի բակում յոթ-ութ տղա ֆուտբոլ էին խաղում:

Սամեբայի բակում ենք. Հրաշք տեսարան՝ երիտասարդներ, տարեցներ, երեխաներ, բոլորը եկեղեցու բակում են. Վրաց եկեղեցու լույսը միայն ֆիզիկական չէ: Գլխաշորերով օրիորդներն ու երիտասարդները գիշերվա ժամը քսաներեքին մոտ եկեղեցում են: Մեր բարձր հայերենը լսելով՝ մի տարեց մարդ հանկարծ դիմեց մեզ, երբ պատրաստվում էինք մտնել Սամեբա. «Ո՞ւր եք գնում, ի՞նչ եք անում, այ երեխեք»: Շփոթվեցինք անգամ, երբ հարցական հայացքներով նայեցինք ծերունուն, ասաց. «Էս եկեղեցին կառուցվել է հին Հավլաբարի հայկական գերեզմանոցի վրա. Դա քրիստոնեությո՞ւն է»: Չտեսանք Սամեբան՝ ներսից, իսկ եկեղեցու բարձունքից մինչև ներքև իջանք լուռ, միայն խավարամած հայկական եկեղեցիների դիմաց՝ կրկին լուռ կանգ էինք առնում... Տղաները շարունակում էին ֆուտբոլ խաղալ, խանութպան հայուհիները ձեռքով հրաժեշտ տվեցին մեզ՝ «Նորեն համեցեք» ասելով: Կարծես մեզանից ոչ ոք պատրաստ չէր ասելու՝ անպայման:

ՎՐԱՑՈՒ ՔԵՖՆ ՈՒ ՀԱՅԻ ՋԲՈՍԱՆՔԸ

Կովկասում ժամանակին այսպիսի արտահայտություն կար՝ «Բաքվում աշխատիր, Թբիլիսիում քեֆ արա, Երևանում զբոսնիր»: Սովետական «եղբայրական» ժամանակներից մի քանի տասնամյակ անց այս արտահայտությունը շատ քիչ է կորցրել

իր արդիականությունը: Հիմնվելով ադրբեջանցի լրագրողների խոսքերի վրա, Բաքվում այժմ էլ կարելի է «լավ փող աշխատել», Ադրբեջանի մայրաքաղաքը հիմա էլ խոշոր արդյունաբերական կենտրոն է, առաջին հերթին, անշուշտ, նավթաարդյունաբերական, Թբիլիսիի պանդոկներում ու նորահայտ «Փաբ»-երում էլի կարելի է ուզածիդ պես քեֆ անել (եթե, իհարկե, ունես կլորիկ գումար), իսկ Երևանում կարող ես անցկացնել ամենալավ էքսկուրսիաները՝ կովկասյան մայրաքաղաքներից, սա, ի դեպ, նաև վրացի ու ադրբեջանցի լրագրողների խոսքերով:

Ռուսթավելի-Աբովյան

Թբիլիսիի կենտրոնական՝ Ռուսթավելու պողոտայում, առաջինն, ինչ աչքի է ընկնում, բացի, իհարկե, պետական հիմնարկներից, մուրացկաններն են՝ յուրահատուկ սև զգեստներով, գրեթե հինգ մետրը մեկ, կանգնած են նրանք, և, տարօրինակորեն, խոսում են հայերեն, ադրբեջաներեն, ռուսերեն, անգամ երբեմն անգլերեն: Երևանի Աբովյան փողոցում նույնպես կարելի է տեսնել մուրացկանների, սակայն ոչ այդքան շատ... և եթե մուրացկանների քանակով կարելի է որոշել քաղաքի սոցիալական ճիշտ մակարդակը, ապա Երևանը շատ ավելի բարեկեցիկ քաղաք է:

Երեկոյան ժամերին Ռուսթավելիում ավելի քիչ մարդ կարող ես տեսնել, քան մեր Աբովյանում: Սա, սակայն, չի նշանակում, որ Վրաստանի մայրաքաղաքը սակավամարդ է, պարզապես շատերը պանդոկ-ռեստորաններում են: Իսկ մանավանդ տաք եղանակին Աբովյան փողոցի անցուդարձի մասին խոսելը, կարծում ենք, ավելորդ է. ինչպես արդեն նշեցինք՝ Թբիլիսիում քեֆ արա, Երևանում զբոսնիր: Հետաքրքրական է, որ այս վերջինն այն պարագայում, որ թիֆլիսյան կենտրոնական ռեստորաններում կամ թեթև պանդոկներում ավելի թանկ են «բոլոր տեսակի հաճույքները», քան Երևանում, սակայն, ինչպես ասում են՝ ավանդույթի դեմ այլ գործոններն անզոր են:

Մի ավանդույթ, սակայն, բազմազգ Թբիլիսիում խախտվել է. անգամ Ռուսթավելիում անզեն աչքով չես գտնի որևէ խանութ, որևէ ռեստորան՝ վրացերենից բացի այլ մակագրությամբ. ամենուր վրացական դրոշներ (ինչը, խոստովանենք՝ ընդօրինակելի է, և աչք շոյող - *Հ. Ա.*), վրացերեն մակագրություններով ռեստորաններ: Մտնենք դրանցից մեկը: Նախ նշենք, որ Թբիլիսում ոչ ոք ուշադրություն չի դարձնում ռեստորանի արտաքին ու ներքին շքեղ դիզայնին: Այնտեղ

➲27

26➲

չես տեսնի երևանյան գերժամանակակից սրահներով, պատերով ռեստորաններ. Թբիլիսում սիրում են իրենց՝ վրացական պատմությունը և կարողանում են պահպանել այն, նույնիսկ երբեմն չափազանցելով: Օրինակ՝ երևանյան ռեստորանի շքեղ ջահերի փոխարեն՝ Թբիլիսում կարելի է տեսնել ճրագաջահեր՝ առաստաղից կախ, պատերին, ասենք՝ եղջերուի գլուխ, գորգեր... Սպասարկման առումով մեր մայրաքաղաքը, կարծում ենք, առաջատարն է. օրինակ՝ 10 խինկալին Երևանում կբերեն առավելագույնը 10 րոպեից, Թբիլիսում, սակայն, կարող է տևել անգամ 40 րոպե: Իսկ ընդհանուր առմամբ՝ թիֆլիսյան ռեստորանը շատ ավելի հետաքրքրական է երևանյանից. աղմուկ, անգամ ամենաթանկ ռեստորաններում՝ հասարակական, նույնիսկ, ընտանեկան մթնոլորտ, որտեղ սեղան-սեղան երգում են, որտեղ մի սեղանի տղամարդը կարող է պարի հրավիրել մեկ այլ սեղանի կնոջը, որտեղ կարող ես միանալ հարևան սեղանի տղամարդկանց ու պարզապես խմել նրանց հետ՝ վերջիններիս հաշվին: Երևանում նման բան ուղղակի անհնար է:

«Բիճո-ախպեր»

Սրանք գրեթե համարժեք «երևույթներ» են, սակայն նրանց առօրյան՝ ոչ այնքան: Եթե «բիճոն» սովորաբար եվրոպական սանրվածքով, ազատ հագուստով, գրեթե միշտ՝ աղջկա ուղեկցությամբ երիտասարդ է, ապա «ախպերը»՝ կարճ սանրվածքով, հիմնականում սև հագուստով ու հաստ ոսկյա շղթայով ու հիմնականում իր նման ախպերների ուղեկցությամբ երիտասարդն է: Միակ բանը, որը միավորում է այս երկուսին, որպես կանոն, մեքենայի առկայությունն է, մեքենայում բարձր միացված երաժշտությունը, և, անշուշտ, կովկասյան տաքարյունությունը: Բացի սրանից՝ բիճոն ռեստորան-պանդոկում լիարժեք կարող է քեֆ անել ոչ միայն «ուտել-խմելով», այլև երգելով՝ անգամ ազգային երգեր, ախպոր համար, սակայն, ռեստորան գնալը «հաց ուտելու» խորհուրդ ունի, ոչ միայն չեն երգում ազգային երգեր, այլև... շատերը անգամ չգիտեն:

Իսկ օրիորդների վերաբերյալ՝ կրկին տարբերություններն ավելի շատ են, քան նմանությունները. ամենակարևորը, ինչն աչքի է զարնում՝ վրացուհիները... ժպտում են, ընդ որում՝ հաճախ առիթը պարտադիր չէ, նրանք կարող են ժպտալ անծանոթին անգամ: Նրանք բոլորովին ուշադրություն չեն դարձնում առօրյա զգեստին, ավելի մարդամոտ են, ավելի շատ և հաճախ են ծխում:

Ռուսթավելին արդեն ավարտվում էր. փողոցի մի անկյունում 7-8 հոգի՝ աղջիկ-տղա, գարեջուր էին խմում, ծխում, աղմկում... Երևանում այսպիսի «բացահայտ բաներ» չես տեսնի՝ այն էլ կենտրոնական փողոցներում...

Հովիկ ԱՖՅԱՆ, Թբիլիսի

ԱԶԱՏ ԽՈՍՔԻ ՄՈՒՆԵՏԻԿԸ

Լրացավ Սերգեյ Դովլաթովի մտերիմ բարեկամ, ազատ խոսքի իսկական մունետիկ Իոսիֆ Բրոդսկու ծննդյան 70-ամյակը: Հայ ընթերցողները գիտեն Բրոդսկուն որպես Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր կամ վտարանդի այլախոհ բանաստեղծ: Քչերն են ծանոթ նրա կենսագրությանը կամ պոեզիային: Հայ գրասերի հանդիպումը միաժամանակ դասական եւ նորարար բանաստեղծի հետ՝ կայացավ բավական ուշացումով, քանզի Բրոդսկուն դժվար է թարգմանելը, եւ նա այնքան էլ դյուրընթեռնելի չէ նույնիսկ բնագրով:

Իր ճակատագրի մասին խորհելիս նա կանխատեսել էր, որ այս աշխարհից կհեռանա 60-ը չբոլորած: Եվ չսխալվեց: Նա կյանքից հեռացավ 1996 թ. եւ թաղված է Վենետիկում: Ծնվել է 1940 թ. մայիսի 27-ին, Լենինգրադում: Բրոդսկին Նոբելյան մրցանակակիր դարձավ 1978 թ., երբ նույն տարում Մոսկվայում լույս տեսած «Գրական հանրագիտարանային բառարանում» նրա անունը ընդհանրապես հիշատակված չէր: 60-ական թվականներին նրան առաջին անգամ ձերբակալեցին եւ դատարանի վճռով ուղարկեցին հոգեբուժարան: 1964 թ. Բրոդսկուն հայտարարեցին պորտաբույծ եւ աքսորեցին Արխանգելսկի մարզ: Բանաստեղծին հրապարակային պաշտպանության տակ առան Աննա Ախմատովան, Կորնեյ Չուկովսկին, Սամուիլ Մարշակը եւ ուրիշներ:

Լկտի հաշվեհարդարի ծնած տառապանքից պոետի հոգում նոր բանաստեղծություններ էին ծնվում եւ, ի հեճուկս հակառակորդների, օրեցօր բազմապատկվում էր նրա փառքը: Աքսորից հետո անգամ Բրոդսկուն չէին տպագրում, եւ նա ստիպված զբաղվում էր թարգմանությամբ, որպեսզի գոյատեւի: Շատ էր ուզում գալ Հայաստան, զբաղվել հայ բանաստեղծության ուսումնասիրությամբ: Համոզված ենք, որ Բրոդսկու հանդիպումը Հայաստանի հետ կլիներ նույնքան նշանակալից, որքան Օսիպ Մանդելշտամի հանդիպումը: Ցավոք, նրան չընդունեցին ոչ Հայաստանում, ոչ էլ այլ տեղերում, եւ վշտացած բանաստեղծը 1972 թ. հեռացավ ԽՍՀՄ-ից: Սակայն արտասահմանում նույնպես հեշտ չէր վտարանդի Բրոդսկու համար, եւ նա ԱՄՆ-ում գրել է. «Միայն մոխիրը գիտի՝ ինչպես են վառվում մինչեւ վերջ: Այստեղ ես շփվում եմ մարդկանց հետ, որոնց հետ տանը կիրաժարվեի խոսել անգամ»:

Օտար եզերքը հայրենի հողին
Հարազատ է ճիշտ այնչափով,
Որքան տարածությունը
Հարաբերվում է փակուղիներին:

Օտարումը հարազատ երկրից Բրոդսկու համար միակ հնարավոր տարբերակն էր: Նա այլեւս չէր կարող հանդուրժել կորուստները, հիասթափություններն ու նվաստացումները: Հետագայում, երբ երկրում իրավիճակը փոխվեց եւ հնարավորություն ստեղծվեց վերադառնալու,

նա չցանկացավ կրկին ապրել հայրենիքում, քանզի «եթե մարդը կարող է վերադառնալ իր հանցանքի վայրը, ապա այնտեղ, որտեղ նրան նվաստացրել են, վերադառնալ չի կարող»:

Բրոդսկու մեծությունը լավ է բնութագրել Ս. Դովլաթովը իր հիշողություններում. «Հետ մղելով Հեմինգուեյին՝ նա մեկընդմիշտ դարձավ իմ գրական կուռքը: Իմ ծանոթների շրջանում գերակշռում էին արտասովոր անհատականությունները, հիմնականում՝ խիզախ սկսնակ գրողներ, ըմբոստ նկարիչներ եւ հեղափոխական երաժիշտներ: Եվ անգամ խռովարարների այդ ֆոնին Բրոդսկին ակնհայտորեն առանձնանում էր: Բրոդսկու կողքին երիտասարդ մյուս ոչ կոմֆորմիստները թվում էին այլ մասնագիտության տեր մարդիկ: Բրոդսկին ստեղծել էր վարքագծի, ապրելակերպի չլսված մոդել: Նա ապրում էր ոչ թե պրոլետարական պետության մեջ, այլ՝ իր հոգու մենաստանում: Նա չէր պայքարում ռեժիմի դեմ, նա պարզապես չէր նկատում ռեժիմը: Դրա գոյության մասին գիտեր հպանցիկ: Նրա անտեղյակությունը խորհրդային կյանքին՝ թվում էր ձեւական: Այսպես՝ նա համոզված էր, որ Ձերժինսկին դեռ ողջ է, եւ որ «Կոմինտերնը» երաժշտական համույթի անուն է: Նա չէր ճանաչում ՍՄԿԿ քաղբյուրոյի անդամներին: Երբ նրանց շենքի ճակատին փակցրել էին Մժավանաձեի վեց մետրանոց լուսանկարը, Բրոդսկին հարցրել էր. «Սա ո՞վ է: Շատ նման է Ուիլյամ Բլեյքին»: Իր վարքագծով Բրոդսկին խախտում էր չափազանց կարեւոր ինչ-որ նորմեր, եւ նրան աքսորեցին Արխանգելսկ»:

Երբ 20 տարի առաջ կյանքից անսպասելի հեռացավ Դովլաթովը, Բրոդսկին իր բարեկամի մահից հետո՝ գրեց էսսե. «Կյանքը այլանդակ է, մարդիկ՝ տխուր» վերնագրով, ուր ամբողջացրել է Դովլաթովի կերպարը՝ որպես ազատ խոսքի մունետիկ:

Մելսինե ՀԱԿՈԲՅԱՆ

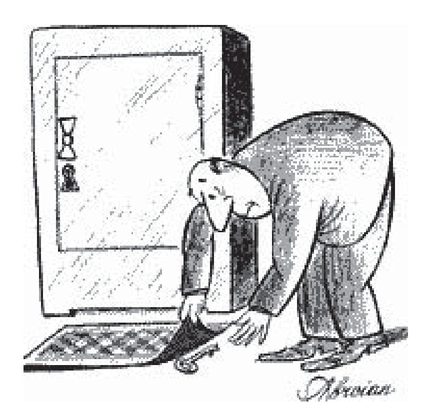
Начитанный - это не оскорбление!

С грустью сообщаю: с некоторых пор ваш автор примирился с понятием «армянский олигарх». Увы, других у нас нет и в обозримом будущем не будет - уж какие есть. Что было, то было. В общем, по-другому и быть не могло. Что есть, то есть. Как говорят строгие мамы: не нравится - не ешь. В смысле, живи в другом месте. Однако…

Однако недавно, в начале августа, появилось удивительное сообщение: 38 американских миллиардеров дали обязательство в течение своей жизни либо после смерти пожертвовать половину своего состояния на благотворительность. Они присоединились к самой крупной в истории благотворительной инициативе The Giving Pledge, с которой в июне этого года выступили богатейшие американцы Билл Гейтс и Уоррен Баффет. Сам Уоррен Баффет, заработавший миллиарды долларов на удачных инвестициях, за что получил прозвище оракул из Омахи, ранее написал письмо, в котором заявил, что был невероятно счастлив в 2006 году, когда принял решение перечислить 99% (это не половина, это в общем-то все!) своего состояния в фонд Билла и Мелинды Гейтс. Не забываем, что в последнем рейтинге The Forbes Уоррен Баффет занял третье место с состоянием $47 млрд. Билл Гейтс был на второй строчке, располагая $53 млрд. На первой - миллиардер из Мексики, который наотрез отказался от такой благотворительной инициативы. Господь с ним! Мексиканцы (и, видимо, их миллиардеры) - не самые цивилизованные люди планеты.

Теперь плавно перейдем от малоцивилизованных мексиканцев к нашим богачам. Газетчики и их стали спрашивать об отношении к инициативе американских «коллег» (!). Оказывается, припозднились американцы - не проявили достаточной оперативности. Судя по их (наших) ответам: «Армянские олигархи убеждены в том, что объемы их благотворительной деятельности превышают объемы благотворительности самого Билла Гейтса». Вот несколько цитат из ответов. «… готов передать народу столько, сколько будет нужно, но и народ должен уплатить налоги». Хороший ответ - прямо кавээновский. То есть он платил, платил, платил… - извелся весь, обнищал, уже по миру пошел! Теперь пусть народ заплатит налоги. Очень смешно! Другой наш заявил, что готов отказаться от всего своего состояния, но с условием, что в Армении будет восстановлен советский строй. Надо отметить, что в случае восстановления советского строя (не приведи Господь!) в Армении состояние этого человека и так будет немедленно конфисковано, а сам он окажется… Ладно, обойдемся без грустных подробностей.

Теперь цитата. «В этом случае я с удовольствием откажусь как минимум от 50% своего состояния и подпишусь под благотворительным документом». Комментировать? А чего тут комментировать? И

так все предельно ясно.

Другой известный предприниматель поклялся, что пожертвует 50% своего состояния в Благотворительный фонд. «Если очередь по созданию такого Фонда дойдет до Армении, я первый подпишусь под соответствующим документом». А что, Армения стоит в очереди на создание? Помоему, нас там не стояло. И еще долго стоять не будет.

В общем, такие наши олигархи. Происходи все это пару веков назад - нет проблем. Путем медленной эволюции, поколение за поколением наша финансово-экономическая элита по своим морально-этическим качествам постепенно приблизилась бы к мировой. Но нынче другие времена - мир меняется с безумной быстротой. На естественную эволюцию времени не предусмотрено. Ох, не успеет она! Необходимо внешнее вмешательство, лечение - либо терапевтическое, либо - другого варианта, увы, нет - хирургическое. Надо оперативно менять идеологию государства.

СКРОМНОСТЬ! Это в первую очередь. Смею заметить, что как раз сейчас мировой трэнд - скромность. Во всем. И в стиле жизни, и в жилье, и даже в одежде, и даже - вы не поверите! - в еде. Между прочим, на Западе, и прежде всего в Европе, идея социальной справедливости доминирует, там уже давно социализм. Конечно, это не тот социализм, который нам пытались впарить большевики-коммунисты. А нормальный, извините за уже прошлую фразеологию, - с человеческим лицом. Так вот, возвращаясь к нашим… олигархам, следует отметить, что их поведение сложно назвать нормальным, а лица - человеческими. Люди на современном «материалистическом» Западе демонстрируют явное пренебрежение к одежде и атрибутам роскоши, в то время как у нас культ машин, часов, шмоток и пр. приобрел несколько папуасские формы. Не будем приводить примеры - читателю достаточно выйти на улицу и… оглянуться. Все это («папуасская» тяга к разноцветным и звенящим побрякушкам) результаты психологической и биологической мутации «homo soveticus». В основном, той ее части, которую тогда принято было называть «цеховиками». Смею утверждать, что в Армении власть захватили (законно или как у нас принято) именно бывшие «цеховики». Так как отобрать ее (власть) у них («цеховиков») не очень получается, надо идти другим путем - попытаться хоть немного окультурить их («цеховиков»).

Изменить положение может только «революция нравов». Идеал - накопления и сбережения, а не траты и хищения… Понимаю, понимаю! Трудно? А то! Невозможно? Скорее всего… Ну, а вдруг получится?! Думаю (властям надо бы постараться), стоило бы сделать официальной идеологией аскетизм (или умеренность) - как для элиты, так (почему бы и нет?) и для основных слоев населения. Нет, нет, не призываю носить вериги и питаться кузнечиками. Достаток - да, но соответствующий возможностям этой конкретной страны. Не вести себя так, будто попал сюда случайно и на время, а жить именно как на родине. А представители властей должны сами подать пример.

Например, не носить часы и костюмы стоимостью свыше одной тысячи долларов, не покупать автомобили выше среднего класса… Хотя бы из принципа подражания вожделенным США. Ведь все это соблюдается и в богатой Америке. Вновь понимаю, звучит фантастично и крайне наивно - поди, уговори этих! Кажется, легче слепить нормальную элиту из имеющейся, чем пытаться ее поменять полностью. Как ее слепить? Не знаю. Но что-то необходимо делать. Пора нашему обществу (элите - в том числе и тем более!) усвоить простые истины нормального человеческого поведения и восприятия друг друга:

Умный - это не тот, который хитрый.

Смелый - не тот, кто не боится состязания в физической силе.

Привлекательный - не тот, у кого денег больше.

Начитанный - это не оскорбительное слово.

Лично меня вдохновляет пример с мобильными телефонами. Знаком с несколькими (двумя!) молодыми людьми, которые после порчи очередной навороченной трубки вдруг заявили, что им дорогой телефон не нужен. Что им нужен телефон, чтоб звонить и принимать звонки. И все. Что если так уж невтерпеж что-то большее, чем обычный звонок, то существуют портативные нетбуки. Что мобильник за 10-15 тысяч драмов - это как раз то, что надо. Что... В общем, молодые люди стали современными, нормальными людьми. А обладание и стремление к обладанию дорогущим телефоном - это, уж извините, признак деревенщины.

С мобильниками понятно и хорошо (надеюсь!), а в остальном? Мир стал другим - если так дальше пойдет, мы рискуем совсем, окончательно и безвозвратно опапуаситься.

Ара БАГДАСАРЯН .

АРМЯНЕ ВО ЛЬВОВЕ

Древний город Львов был основан в XIII веке князем Даниилом Галицким. Помимо местного населения русинов (как они себя называли) наблюдался приток чужестранцев. Армяне, греки, молдаване, немцы, поляки, венгры, татары, итальянцы обживали Львов, что свидетельствовало об интенсивной экономической, культурной и политической жизни города.

Уже в XIVв. во Львове был воздвигнут Армянский собор, который по праву считается уникальным памятником армянской архитектуры на украинской земле. В украинских источниках упоминается имя зодчего армянского собора - сицилийского немца Доринга Доре, умершего в 1384 г. Однако большинство исследователей сомневаются в том, что чужеземец мог так глубоко и органично проникнуться духом армянского зодчества. И вот в последнее время появилась версия, что имя Доринга, возможно, было прочитано неверно, а зодчим, скорее всего, был армянин Дорко из Каффы (Феодосия, Крым).

На гостеприимной земле Галиции нашли убежище сотни и тысячи закавказских и крымских армян, спасавшихся от турецко-татарских поработителей. Многолюдные армянские колонии во Львове, Липецке, Каменец-Подольском и других украинских городах постепенно стали крупными национальными центрами вне Армении. Уже в 1364 году во Львове, в Валахии создается епархия Армянской Апостольской Церкви всех армян Руси. Армянская колония играла видную роль во всех областях общественной, культурной и художественной жизни Львова и других городов Галиции, Прикарпатья, Волыни.

Во Львове функционировали армянская типография, школа. В XVI-XVIIвв. здесь работала сравнительно большая группа армянских живописцев, из среды которых выделились Павел и его сын Шимон Богуш (Богушевич) - талантливые портретисты и авторы исторических и батальных композиций.

Большой вклад внесли армяне Львова в науку. Так, мало кто знает, что популярные львовские курорты Трускавец и Шкло основаны армянами. В 40-х годах прошлого столетия известный талантливый химик, врач, фармацевт и библиограф Теодор Торосевич открыл лечебные свойства источников вблизи Трускавца и основал здесь курорт. Сегодня имя медика и историка Теодора Торосевича увековечено как в Армянской Советской энциклопедии, так и во многих трускавецких путеводителях.

А вот сведения о первооткрывателе курорта Шкло Марьяне Флориане Огончик-Закшевском сохранились лишь в польской Большой иллюстрированной энциклопедии издания 1867 года (т.28) и в рукописях архивов Львовской научной библиотеки им. В. Стефаника НАН Украины.

«Нафтуся» - так ласкательно называли в селе Шкло воду, которую открыл химик и фармацевт Марьян Закшевский еще за 30 лет до того, как его соотечественник научно обосновал ценные качества Трускавецких источников.

Будущий врач - ученый Марьян - родился в сентябре 1830 г. в небогатой армянской семье Иосифа и Анны Аугустиновичей. Свидетельство о рождении подписал армянский архиепископ Самуэл Стефанович. Химия, фармакология, история, исследования - все это уживалось в одном человеке, яркая, насыщенная жизнь которого была ограничена 28-ю годами. Но за столь короткий, отпущенный Богом срок, он оставил многочисленные рукописи, незавершенные работы, которые даже через два века сохраняют свою ценность, доносят до нас отблеск необыкновенно яркой жизни.

Среди сохранившихся рукописей - материалы к истории львовских госпиталей и больниц, к истории армян в Польше, заметки о польской классической литературе. Но самый обширный труд - 300 листов материалов к библиографическому словарю - данные о врачах, фармацевтах, ученых, медиках Польши, Германии, Испании XV-XIX вв. Среди имен упоминаются известный польский медик и фармаколог XVI в. Евразм Сикст, врач еврейского происхождения Израель Конрад (конец XVII в.), его современники - выходцы из львовских армян, профессор Львовского университета Ян Яськевич и доктор медицины Каспар Сольский.

Одна из неоконченных статей Закшевского так и называется: «О львовских армянах». Материалы статьи и заметки к ней свидетельствуют о намерении ученого довести до широких кругов читателей историю своего народа, продолжить традиции львовских историков-армян Юзефа Минасовича и Томаша Юзефовича (XVIII в.). В материалах сохранились выписки об участии Каменец-Подольского армянского епископа Деодата Нерсесовича в битве против турецких завоевателей под Веной в 1683 г. во главе пятитысячного отряда польских армян в польско-австрийских войсках под предводительством короля Яна III Собесского.

Альберт ТЕР-ГАЛСТЯН,
почетный профессор НИЗ РА, доктор медицинских наук, бывший сотрудник Львовского межрегионального медико-биологического центра;
Надежда БАНЧИК,
бывший научный сотрудник Львовской библиотеки НАН Украины

Известная американская социологическая служба Gallup 4 августа опубликовала результаты исследования, согласно которому 13% жителей СНГ, а также Грузии и Туркмении хотели бы навсегда покинуть свои страны. Печально, конечно, но что тут поделаешь? Это в природе человека - охота, понимаешь, к перемене мест... И мы тут не в худшем (но и не в лучшем!) положении. Мы, разумеется, впереди, а так все, как у остальных: «Согласно представленным результатам, 24% жителей Содружества хотели бы выехать из своих государств для выполнения временных работ, 25% - для учебы, и 13% желают покинуть свою родину навсегда. Тройку государств, лидирующих по всем показателям, составляют Армения, Молдавия и Белоруссия».

«Вот она, моя Армения»

25 июня в ДКЖД состоялся первый сольный концерт ансамбля народного танца «Арин-Берд», который за время своего существования уже многим полюбился и известен не только в Краснодарском крае, но и за его пределами. Впервые в Краснодаре армянские народные танцы исполнялись под живую музыку инструментального ансамбля. Зрителям выпала возможность услышать национальные инструменты: дудук, кяманча, зурна, доол, что, несомненно, обеспечило успех концерта. Концерт начался со стихотворения, специально посвященного ансамблю «Арин-Берд». Его автор Галина Темуровна Саркисян, которая также выступила в качестве соведущей с известной радиоведущей Армине Курдоглян. Открыл мероприятие всеми горячо любимый танец «Берд»: парни и девушки в красивых костюмах гордо выступили на сцене, а когда была построена крепость, символизирующая неприступность, смелость и величие армянского народа, зал буквально взорвался аплодисментами. Концерт стал, своего рода, представлением, изобразившим историю, культуру и традиции Армении, выраженные в танцах и в разнообразии национальных костюмов. Каждому выходу артистов предшествовали комментарии ведущих, разъясняющих значение танца. «Ярхушта» - присяга, «Лорке» - свадебный танец и т. д. В программу были также включены новые, ранее не представленные танцы: «Рапсодия», «Катак пар», «Урах пар», «Тетриме» и др. Между танцами звучали песни армянских гусанов и композиторов и народные песни в исполнении Гагика Егиазаряна, Лианы Минасян и Артура Бабаяна.

Особенно бурных оваций удостоился руководитель ансамбля Дноян Алекс Тельманович, которому было преподнесено благодарственное письмо от Краевого Научно-Методического Цетра Культуры.

Два с половиной часа пролетели, как одно мгновение. И наслаждение от концерта хотелось бы испытать еще не раз. Первый сольный концерт ансамбля «Арин-Берд» удался на славу, о чем свидетельствовали и полный зрителей зал, и бурные аплодисменты, и слезы в глазах тех, кто вдали от Родины... Они хотя бы на время могли почувствовать и сказать «Вот она, моя Армения!».

Лианна МЕЛКУМЯН.

Международный лагерь «Диалог» нас объединил

С 12 по 15 августа 2010 года делегация молодежи Союза армян России из 11 человек приняла участие во втором Международном молодежном лагере «Диалог», который проходил на базе культурно-образовательного туристического центра «Этномир».

Здесь собралось около 300 представителей различных молодежных структур России, стран СНГ, Балтии и Западной Европы, а также иностранные студенты российских вузов, представители Совета Европы и Европейского молодежного форума. Многие из участников знали друг друга с первого международного молодежного лагеря «Диалог 2009». На международный лагерь также приехала съемочная группа цифрового телеканала TV ARM RU, которая снимала сюжеты о лагере.

Инициативу проведения «Диалога» поддержали: директорат по делам молодежи и спорта Совета Европы, Министерство спорта, туризма и молодежной политики РФ, Министерство регионального развития РФ, Правительство Калужской области, Национальный Совет молодежных и детских объединений России, а также Союз армян России, Российский конгресс народов Кавказа и другие общественные объединения.

В приветственном слове член правления межнационального взаимодействия Национального Совета молодежных и детских объединений России Егор Якорев подчеркнул: «Многие считают, что в молодежной политике России уже сделано все, что можно. Но это не так. В частности, Клуб Многонациональная Россия - это принципиально новый проект и на сегодняшний день – это грамотное, молодежно-экспертное сообщество, которое влияет на процессы, связанные с межэтническими взаимодействиями».

В своем выступлении Вице-президент Союза армян России по делам молодежи Левон Муканян отметил: «Идея создания клуба «Многонациональная Россия» была озвучена в прошлом году на «Диалоге 2009» и в дальнейшем поддержана Общественной Палатой РФ, Национальным Советом молодежных и детских объединений России, а также многими крупными общественными объединениями. По инициативе молодежных лидеров и при поддержке САР был организован телевизионный дискуссионный клуб «МЫ - РОССИЯНЕ», который выходит в эфир на цифровом телеканале TV ARM RU и в сетях Интернета. В данной программе участие принимают представители молодежных, общественных и государственных структур».

Далее Левон Муканян отметил особую значимость национальных общественных объединений в укреплении Российского государства и подчеркнул, что «Союз армян России всегда являлся неотъемлемой и активной частью гражданского общества России». Он рассказал, как 12 августа 2010 года Союз армян России отправил крупную благотворительную помощь в регионы, пострадавшие от лесных пожаров. В Воронежскую, Рязанскую и Нижегородскую области были доставлены около 100 тонн гуманитарного груза и 7 млн. рублей.

На презентации клуба «Многонациональная Россия» участники лагеря узнали много интересного, и от них поступили предложений о сотрудничестве.

Следующий день,14 августа, стал самым насыщенным днем лагеря «Диалог». Уже с утра после завтрака «диалоговцы» сразу отправились на мастер-классы, которые проводили такие общественные деятели, как Александр Соколов, академик Валерий Тишков, Мария Слободская и др.

В первый день лагеря все активно знакомились друг с другом, и в этом им помогали тренеры, проводившие спортивно-творческие игры. Потом на дискуссионных площадках обсуждали такие темы, как «Свобода слова и религиозная этика», «Межкультурный диалог и формальное образование», «Молодежь и миграция» и многое другое.

В рамках ознакомления с деятельностью Совета Европы в сфере молодежной политики была представлена Программа Европейской Хартии об участии молодежи в общественной жизни на местном и региональном уровне, а также программы «Национальные меньшинства в России: развитие языков, культур, СМИ и гражданского общества». Также в этот день участники оформляли выставочные стенды своих делегаций. Вечером на главной сцене прошло неформальное открытие лагеря.

В этот же день вышел первый выпуск газеты «Диалог», в котором можно было прочитать об интересных событиях в лагере. Материалы для ежедневной газеты собирали сами «диалоговцы», среди которых оказались журналисты из разных городов России, а также ближнего зарубежья.

13 августа на официальном открытии лагеря «Диалог 2010» состоялась презентация Клуба «Многонациональная Россия».

Каждый из присутствующих имел возможность высказаться и обсудить актуальные темы, касающиеся современной молодежной политики России. Вот мнения нескольких участников лагеря на вопрос: «Почему для Вас важен межнациональный диалог?»

Валерия Савран из Дудинской городской ассоциации коренных малочисленных народов Таймыра делится мнением: «Мы все представители разных народов, но мы едины в своих помыслах и в своих идеях, потому что живем в одной стране. Межнациональный диалог важен, так как является прямой дорогой к толерантности, что впоследствии приводит к уважению других наций».

Мигель Дела Крус Сальседо - президент Латиноамериканского сектора Ассоциации Иностранных студентов: «Межкультурный диалог важен, потому что это прекрасная возможность каждого человека и открыть что-то новое для себя, и найти сходство со своей культурой, и узнать больше о человечестве и мире».

Алексей Черкезов, из Ассоциации Греческих Общественных объединений России - Председатель совета молодежи: «Силу единства можно охаракте-

➲32

31⊃ **Международный лагерь «Диалог» нас объединил**

ризовать на примере древнего сказания. Два брата постоянно между собой ссорились и дрались, однажды отец сказал одному из них принести веник. Отец вытащил из веника один прут и легко его сломал пополам, но когда захотел сломать целый веник, у него не получилось. Тогда он сказал сыновьям: «По одному вы слабы, но вместе вы сила». Диалог - это разговор двух умных людей. Если они умеют договариваться, умеют решать свои вопросы, значит, у них не будет разногласий. Сила в знании, знание приходит через общение».

Кантемир Хуртаев, заместитель Председателя Исполкома по молодежи и реализации некоммерческих проектов Общероссийского общественного движения «Российский Конгресс Народов Кавказа»: «Для

меня межкультурный диалог важен, потому что люди различных национальностей, вероисповеданий общаются между собой, сотрудничают для достижения общих целей. Такжеон даёт возможность познавать культуры других народов».

Саят Мкртчян - активист Союза армян России: «Межкультурный диалог очень важен для народов, как проживающих в Российской Федерации, так и за ее пределами. Это необходимо для процветания и развития нашей страны, чтобы люди чувствовали здесь себя комфортно. Чтобы человек мог наиболее эффективно реализовывать свои идеи, свой внутренний потенциал, тем самым принося пользу своей стране».

В этот день также прошёл массовый открытый праздник «День коренных народов Мира». На сцене выступили участники лагеря в красочных национальных костюмах, они приготовили различные творческие номера. На открытом воздухе возле стендов каждой организации можно было попро-бовать национальные блюда и напитки, познакомиться с историей и традициями многих народов.

На творческих мероприятиях армянская делегация не осталась в стороне. Каро Хачатрян исполнил армянские песни и сыграл на дооле. Зрителям очень понравились номера Каро, встав в круг, они принялись танцевать кочари. Ещё один из наших делегатов Артур Тумасян, тренер по футболу, на биеннале представил свой проект «Межнациональная футбольная лига», за что был удостоен грамоты от «Диалога 2010».

Особенно порадовало то, что в этом году армянскую молодежь на «Диалоге» представляла не только делегация Союза армян России. В международный лагерь приехали армяне из Еревана, Тбилиси, Калуги, Саратова, Волгограда и Ростова-на-Дону!

Делегаты из Армении подготовили презентационный стенд армянской культуры с армянскими угощениями, творческими номерами в национальных костюмах. Все познакомились, подружились и обещали встретиться снова в следующем году на международном лагере «Диалог 2011».

15 августа во время официального закрытия «Диалога» Александр Соколов поблагодарил всех за участие и наградил особо отличившихся за активное содействие и добровольную помощь в проведении лагеря. Среди армянской молодежи почетные грамоты получили не только представители от Союза армян России, но и делегаты из Еревана. Также грамоты были вручены организациям: Российский Конгресс Народов Кавказа, Ассоциации Иностранных студентов, Ассоциации Греческих Общественных объединений России, САР и другим.

Левон Муканян в своем выступлении пригласил лидеров молодежных структур продолжить дискуссию на «Молодежном форуме многонациональной России», который будет проходить 1-ого и 2-ого ноября в Сочи. Форум организует Союз армян России в честь своего десятилетия совместно с Министерством спорта, туризма и молодежной политики РФ, Министерством регионального развития РФ, Национальным Советом молодежных и детских объединений России, а также другими молодежными организациями.

В заключении, хотелось бы отметить, что международный лагерь «Диалог» - это место, где есть возможность не только познакомиться с традициями других народов, найти новых друзей и единомышленников, но и получить неформальное образование, узнав много нового и интересного.

Сара ОВСЕПЯН.

«Холм Чести» в филателии

Визит президента Российской Федерации Дмитрия Медведева в Армению прошел на самом высоком уровне. Дружба между армянским и российским народами прошла испытание временем, и сейчас это мощное стратегическое партнерство, стабильные экономические отношения в области энергетики, в том числе атомной, в области транспорта, горнодобывающей промышленности, инновационных технологий, а также культуры, образования, науки, здравоохранения, туризма, спорта, это проведение фестивалей, дней культуры и многое другое. Общий объем российских инвестиций в Армении составил 2 млрд 750 млн долларов.

В Гюмри состоялась торжественная церемония открытия мемориального комплекса в присутствии президентов Армении и России. Здесь захоронены 156 офицеров русской армии, погибших в ходе русско-турецких войн XIX века. Холм Чести - военное кладбище, организованное в 1856 г. по приказу главного командующего

Кавказским корпусом генерала Николая Муравьева. Идея восстановления мемориала принадлежит послу России в Армении Вячеславу Коваленко.

К этому событию ЗАО «Айпост» выпустили почтовую марку, блок, конверт первого дня гашения. На почтовой марке изображены часовня Святителя Николая Чудотворца и памятник русским воинам-участникам штурмов крепости Карс: воин, водружающий знамя на вершине. На почтовом блоке - фрагменты гравюры «Взятие Карской крепости. Передача ключей» и карты продвижения русских войск во время русско-турецкой кампании. На конверте первого дня гашения, в левой ее части, - изображение старой фотографии Карса: открытие памятника русским воинам, павшим при штурмах крепости Карс. Скульптор М. О. Микешин. Этот почтовый выпуск является свидетельством традиций, данью памяти сыновьям, отдавшим свои жизни за свободу и независимость нашей Отчизны.

Варужан АНТОНЯН.

Если и так пойдет дальше....

Какое самое употребляемое слово на постсоветском пространстве? Правильно, КОРРУПЦИЯ. Впрочем, что нам все пространство? - нам бы о себе больше думать. Естественно, и мы в этом смысле не отстаем. Более того, борьба с коррупцией потихоньку становится национальным видом спорта. Что-то вроде борьбы «кох».

Как и в любом другом спорте, эта борьба тоже имеет победителя. И опять вы правильно догадались, пока что раз за разом побеждает коррупция. В связи с чем власти кормят население вялотекущими сказочками, что ее так сразу невозможно победить, что к этой войне надо подходить с умом, что лучше эволюционно, чем революционно, что (внимание! Главный аргумент) «даже в развитых странах Запада есть коррупция - куда уж нам!»… В самом деле, куда? Лучше подождем пока в режиме «тише воды, ниже травы», пока там ее не победят. Наверное, потом они и к нам придут и окончательно добьют ее здесь.

Что верно, то верно: как свидетельствуют результаты ежегодного мониторинга уровня восприятия коррупции, проводимого авторитетной международной организацией Transparency International, Армения продолжает оставаться «чрезвычайно коррумпированной страной». И, как заметили в этой уважаемой организации, так называемая «борьба властей с коррупцией» носит исключительно имитационный характер.

Но при всей анекдотичности ситуации - при абсолютной коррумпированности всего и вся, когда присутствует еще и густой акустический фон о борьбе с ней у нас, надо твердо усвоить: коррупция не может разрастаться вечно, еще немного и… она сожрет государство. Чуть-чуть углубимся в этимологию этого отвратного термина. По одной версии, слово коррупция происходит от латинского corrumpere (растлевать), по другой - тоже от латинского corruptio (разложение, подкуп). Оба варианта не прельщают, как говорится, оба хуже. Надо искоренять. Возможно, в нашем случае уже поздно, а может, и нет. Будем надеяться, что нет. Значит, необходимо немедленно что-то делать. Что? Тут надо сразу сказать, что наш случай не уникальный - любая страна проходит такой этап. Главное - долго не задерживаться, а проходить по возможности быстро. Так вот, на самом деле есть возможность резко ослабить и ввести коррупцию в цивилизованные, не уничтожающие общество рамки коррупцию - сложно, но достижимо. Может, и звучит смешно, но для кардинального ослабления коррупции не нужно ничего придумывать - достаточно взять успешный опыт других стран. Давайте зарубим на своем коллективном носу: не мы первые, не мы последние. Имеется даже программа из пяти шагов. Разумеется, ее не я придумал. Так вот.

Первый шаг (из опыта Италии): установить, что взяткодатель в случае сотрудничества со следствием освобождается от ответственности. Ведь виновным в организации коррупции является именно чиновник. Ведь это чиновники считают государство инструментом личного обогащения, а население - своей законной добычей. С ними надо бороться, а не пугать вынужденных взяткодателей уголовной ответственностью. Тот, кто вынужден подносить мзду, отнюдь не переполнен любовью к тому, кому подносит. Сдаст с превеликим удовольствием.

Второй шаг - теперь уже из опыта США. Поскольку управленческая коррупция неразрывно связана с оргпреступностью, бороться с ней надо так же, как с мафией. Американские законы RICO (одни из ключевых в американском законодательстве, позволяющие судить и выносить приговоры всяким рэкетирам и мафиози), уничтожившие мафию как политическую силу, предусматривают полную конфискацию активов (кроме необходимого для самой скромной жизни имущества) семей членов оргпреступности, не сотрудничающих со следствием. Точно так же надо поступать с коррупционерами.

Третье - переход госуправления на систему электронного принятия решений. Эта система обеспечивает полную прозрачность и почти мгновенное урегулирование споров, принятие даже сложных решений - время на их обсуждение и согласование сжимается с нескольких лет до нескольких дней. Плюс она позволяет осуществлять незаметный для проверяемого сквозной контроль. Что-то у нас говорилось об электронном правительстве? Или показалось?

Четвертое. Естественно, всякие стандартные меры по оздоровлению правоохранительных органов: повышение официальных зарплат до уровня средних реальных доходов, рациональная реструктуризация и беспощадная чистка. Трудно? А кто сказал, что будет легко? Есть опасность окончательно развалить и так на ладан дышащую правоохранительную систему? Боязно? А вот генерал де Голль не испугался - в одну ночь уволил всех судей Франции, заменив их выпускниками юридических факультетов. Французской демократии эта «варфоломеевская ночь» пошла только на пользу.

Пятый шаг - обеспечение неотвратимости наказания. В Китае, между прочим, даже за ничтожную по армянским меркам коррупцию расстреливают членов ЦК КПК. А премьер Ли Куан Ю, сделавший Сингапур Сингапуром, на вопрос о причинах его победы над коррупцией ответил элегантно: «Ничего сложного - посадил двух друзей, остальные сами все поняли». Наверное, автор оставляет несколько кровожадное впечатление. Расстрелять, посадить, конфисковать… Боже упаси, не предлагаю никого расстреливать или, например, увольнять всех судей. Но ведь что-то делать надо? Повторяю, коррупция нас сожрет.

И еще. Да, конечно, эти шаги просты только в принципе. Наверное, они будут встречать ожесточенное сопротивление. Вплоть до стрельбы в тех, кто их (шаги эти) будет осуществлять. Но на кону само существование нашей страны. Повторяю в очередной раз: если так пойдет дальше, КОРРУПЦИЯ СОЖРЕТ ЭТО ГОСУДАРСТВО.

Ара БАГДАСАРЯН.

Губернатор Брянской области награжден медалью Союза Армян России

Губернатор Брянской области Николай Денин награжден медалью в честь 10-летия Союза армян России. Представители армянской общины тем самым отметили вклад губернатора в укрепление добрососедских межнациональных отношений в области. На имя Н. Денина также поступило благодарственное письмо, подписанное президентом Всемирного армянского конгресса и Союза армян России Ара Абрамяном, в котором, в частности, говорится: «На Брянской земле проживают представители многих национальностей. Среди них заметное место занимает армянская община. Уже десять лет, как действует региональная общественная организация «Армянская община Брянской области», на которую «Союз армян России» опирается в качестве регионального отделения САР в Брянской области. Заметным событием для армян Брянщины стала установка в 2009 г. Хачкара, переданного в дар г. Брянску как символа братской дружбы между Россией и Арменией и духовного единства наших народов. Недавно делегация Союза армян России принимала участие в торжественных мероприятиях, посвященных освобождению г. Карачев 15 августа 1943 г. армией под командованием прославленного полководца И. Х. Баграмяна... Уверен, что армянская община Брянской области и впредь будет вносить свой заметный вклад в социально-экономическое развитие региона»

Информационный Центр газеты армян России «Еркрамас».

Гусь верблюду товарищ

Известно, что гуси Рим спасли. А малоизвестные подробности этого дела таковы: если говорить честно, то гуси взялись не за свое дело - Рим подлежало сторожить собакам. С этими проверенными сторожами случилась банальная история - они заснули. И о приближении неприятеля жителей Вечного города известили гуси, которые бодрствовали у Капитолия… А вообще-то история сохранила много случаев, когда животные сыграли важную роль в судьбах целых государств.

Греки держали боевых собак в крепостях. У стен Коринфа даже воздвигнут памятник боевым собакам, немало потрудившимся для защиты греческой демократии. Боевые собаки использовались и в Средние века. Швейцарцы, например, в сражении при Муртене 22 июня 1476 года выпустили на боевые порядки Карла Смелого именно таких собак. Но в сражении при Аустерлице в 1805 году неожиданно героем оказался пес по кличке Мусташ. Когда знаменосец одного из французских полков был убит и австрийский улан схватил знамя, Мусташ бросился на него, вырвал знамя и умчался к своим. После сражения командир корпуса собственноручно повесил на шею собаки орден Почетного легиона.

А верблюд сыграл роль «секретного оружия» в битве при Галисе (546 год до н. э.). Ливийский царь Крез готовил свою конницу к решающей схватке с войсками персидского царя Кира. Но в авангарде персидских войск внезапно появились ужасные двугорбые чудовища, каких ливийцы никогда не видели. Суеверные воины не выдержали их устрашающего вида, а главное - испугались спокойные ливийские лошади! Конница Креза обратилась в бегство, опрокинула собственную пехоту, и Кир выиграл сражение, а вскоре завоевал и всю Ливию. Подобную же роль сыграли лошади в битве многотысячного индейского войска с отрядом испанского завоевателя Кортеса. Человека на лошади индейцы приняли за диковинное существо, наделенное сверхъестественной силой, и бежали с поля боя.

Карфагенский полководец Ганнибал, чтобы устрашить своих врагов, однажды перед началом битвы выпустил 500 дрессированных нубийских львов и одержал полную победу.

А в германском городе Мюнстере гиды с гордостью показывают туристам памятник петуху, сделанный из чистого золота. Петушок удостоился этой чести за важные заслуги перед отечеством. В средние века враг несколько месяцев осаждал город. Горожане уже съели все припасы и всю живность… Но однажды солдаты противника увидели петуха, разгуливающего по крепостным стенам. И командующий войском отдал приказ об отступлении, уверенный, что его идея взять город измором провалилась. На самом деле, петух был единственной, чудом уцелевшей живностью в городе, за что благодарными потомками и был воздвигнут столь престижный памятник.

Лев ОГАНЕЗОВ.

Женщины наступают

В древние времена не было строгого разделения одежды на мужскую и женскую. Это произошло позднее, причем штаны стали привилегией мужчин, а юбки - женщин (учудили в этом вопросе только шотландцы и греки).

Но мужская брючная монополия давно и методично подрывалась женщинами. Историки свидетельствуют, что это началось с народной героини Франции Жанны Д'Арк (XV век). Она, по всей видимости, была первой женщиной в Европе, рискнувшей надеть мужские штаны. Конечно, на костре ее сожгли не за это, но церковники припомнили ей и эту дерзость, включив ее в перечень своих обвинений против Орлеанской девы. Так что Жанну с некоторой натяжкой можно назвать первой женской жертвой брюк.

Известен и такой исторический факт. Французская королева Мария-Антуанетта задолго до революции как-то оказалась в брюках, и за это ее едва не растерзала возмущенная толпа. Если бы королева знала об ожидавшей ее участи в период Великой французской революции, то скорее всего она предпочла бы пасть жертвой моды, а не от ножа гильотины.

«Брючное знамя» (уже не рискуя своей жизнью) подхватили такие знаменитости, как Жорж Санд и Марлен Дитрих. Писательница к своей литературной славе добавила известность неукротимой воительницы брючной моды. А уже победное знамя довелось водрузить знаменитой кинозвезде Марлен Дитрих, которой не подражать в то время считалось просто дурным тоном…

В настоящее же время женские брюки стали не опасной данью моде, а практичной, удобной и даже элегантной формой одежды.

А смогут ли на «брючную агрессию» женщин дать достойный ответ мужчины, ведь теперь «мяч на их половине поля»? Навряд ли. Даже при самом богатом воображении трудно себе представить, чтобы мужчины, даже эдак лет через 100, рискнули бы появиться на улицах городов в мини-юбках. В особенности кавказские мужчины…

Рудольф ОГАНЯН.

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

Автор проекта- Ваграм БЕКЧЯН

Зам. гл. редактора - Роза ГУЛЯН

Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝ Ռոզա ՂՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ
Издательский Дом
«ШАГАНЭ»
Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован в Министерстве Российской Федерации по делам печати, телерадиовещания и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер ПИ № 77-5015

Авторские материалы не рецензируются и не возвращаются. Переписку с читателями редакция не ведет. Мнение авторов может не совпадать с мнением редакции.
Материалы со знаком Գ публикуются на правах рекламы.
Редакция не несет ответственности за содержание рекламных объявлений.

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО

Отпечатано
ОАО «Калужская типография стандартов»
Формат А3, объём 4,0 п.л.
Тираж 1 500 экз. Зак. № 1327.

Территория распространения: Российская Федерация, страны СНГ, зарубежные страны.

В номере использованы материалы
«НОЕВ *КОВЧЕГ*», «АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР», «ҺАЙКАКАН ЖАМАНАК», «ИРАВУНК», «ВОЗНИ», «НОВОЕ ВРЕМЯ».

Цена свободная.

Адрес редакции:
248001, г. Калуга, ул. Суворова, 160.
Тел.: (4842) 56-59-29, 59-17-73.
E-Mail: gortsarar@list.ru
факс (4842) 565-929,
www.gortsarar.ru

E-Mail: bshahanev@kaluga.ru